

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Turistické průvodce Krkonoš po roce 1945

Przewodniki turystyczne po Karkonoszach po 1945 roku

Diplomová práce

Autor: Bc. Žaneta Wudyová
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Vedoucí práce: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: Žaneta Wudyová

Studium: F18NP0034

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Turistické průvodce Krkonoš po roce 1945**

Název diplomové práce AJ: Tourist Guidebooks of the Giant Mountains after 1945

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá vybranými tištěnými průvodci Krkonoš v českém a polském jazyce po roce 1945. Na základě analýzy průvodců po české a po polské straně Krkonoš a jejich vzájemné komparace se pokusí zjistit, zda, případně jak se v čase měnil způsob psaní o Krkonoších, doporučení turistům a zaměření na konkrétní turistické cíle. Bude následovat porovnání příruček ve stejném jazyce i porovnání obsahu česky a polsky psaných výtisků. Práce rovněž shrne stručně vývoj turismu v Krkonoších. Metody zpracování: obsahová analýza a komparace.

Literatura Bartoš, Martin, Historie krkonošských bud, Vrchlabí 2017. Bartoš, Martin - Luštinec, Jan, Počátky lyžování v českých zemích, Praha 1988. Čornejová, Alžběta, Dovolená s poukazem. Odborové rekreace v Československu 1948-1968, Praha 2014. Dufková, Kateřina, Dovolená ve filmu v letech 1948-1960. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno 2014. Klomínský, Břetislav, Dostupnost vrcholu Sněžky. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Olomouc 2010. Knapík, Jiří - Franc, Martin, Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967, Praha 2011. Louda, Jiří - Zázvorková, Blanka, Vrchlabí, Praha 2006. Louda, Jiří - Zázvorková, Blanka, Špindlerův Mlýn, Praha 2007. Luštinec, Jan, Jilemnice, Praha 2007. Luštinec, Jan - Šolcová, Libuše, 100 let turistiky v Jilemnici, Jilemnice 1989. Navrátil, Ivo - Jakubec, Pavel, Semilsko, Praha 2010. Pazdera, Martin, Češi a horský turismus. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno 2017. Pelc, Martin, Umění putovat. Dějiny německých turistických spolků v českých zemích, Brno 2009. Sýkora, Bohuslav a kol., Krkonošský národní park, Praha 1983. Štemberk, Jan, Pešky, na lyžích, na kole, lodí či autem. K dějinám československé turistiky v letech 1945-1968, Pelhřimov 2017. Talík, Vojtěch, Sport a tělovýchova v pohraničí, Liberec 1946. Věchetová, Marta, Kapitoly z historie horských cest a femeslo cestářů ve Východních Krkonoších. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno 2015. Úmluva o pohraničním turistickém ruchu, 1956. Votoček, Václav, Průvodce historií turistiky na Semilsku, Semily 1998. Rekreace a sportovní využívání Krkonoš ve vztahu k ochraně přírody a krajiny národního parku, Špindlerův Mlýn 1987. Prameny Archivní prameny: SOKA Semily, f. Cestovní ruch a turistika 1945-1953 SOKA Semily, f. Turistika - cizinecký ruch, propagace, zájezdy do ciziny, turistické cesty 1946-1986 Tištěné prameny: Seznam průvodců a příruček v českém jazyce: David, Petr, Krkonoše - východ, Praha 1996. David, Petr, Krkonoše - západ, Praha 2002. Eliášek, Jan - Stupka, Petr, Krkonoše, Český Krumlov 2012. Flégl, Emil, Průvodce Vrchlabím, Vrchlabí 1946. Gargela, František a kol., Turistika, sport a rekreace v Krkonoších. Příručka pro mládež a rekreanty v Krkonoších, Praha 1955. Horák, Václav a kol., Krkonoše. Turistický průvodce ČSSR, 1980. Chyský, Jiří - Skalník, Milan, Základy turistiky, Praha 1955. Letovisko Hostinné, rok neuveden. Petrák, Jan, Příručka turistů. Seznam chat, výhody a pokyny, Praha 1947. Staněk, Josef, Krkonoše a Podkrkonoší. Průvodce Olympia, Praha 1975. Turistické základny. Turistické rekreační tábory. Turistické ubytovny a noclehárny, 1956. Vach, Josef - Vít, Milan, Krkonoše. Turistický a lyžařský průvodce, 1946. Votrúbec, Ctibor - Čeřenský, Míša, Turistická oblast polských Krkonoš v rámci československo-polské konvence. Dodatek k průvodci Krkonoše, Praha 1963. Seznam průvodců a příruček v polském jazyce: Brygier, Waldemar, Karkonosze polskie i czeskie. Przewodnik, Pruszków 2017. Czerwiński, Janusz - Mazurski, Krzysztof R., Karkonosze, Warszawa 1992. Motak, Marek - Skala, Cyprian, Karkonosze. Przewodnik górski, Bielsko Biała 2007. Sobański, Marian, Karkonosze. Popularny przewodnik turystyczny i wczasowiskowy, Warszawa 1947. Steć, Tadeusz, Sudety zachodnie, Warszawa 1954. Steć, Tadeusz, Na nartach przez Góry Izerskie i Karkonosze, Warszawa 1955. Steć, Tadeusz, Karkonosze. Obszar konwencji turystycznej w CSRS, Warszawa 1962. Steć, Tadeusz, Karpacz, Warszawa 1981. Steć, Tadeusz, Sklarska Poręba i okolice, Warszawa 1963. Steć, Tadeusz - Walczak, Wojciech, Karkonosze. Zarys monograficzny, Warszawa 1954. Ilustrowany przewodnik turystyczno-uzdrowiskowy po Dolnym Śląsku. Informator, Wrocław 1947. Szarek, Bohdan W., Schroniska Górskie PTTK i ich okolice. Karkonosze. Część zachodnia. Region Szklarskiej Poręby. Przewodnik turystyczny, Warszawa - Kraków 1985.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Oponent: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 30. 04. 2021

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní prof. PhDr. Daně Musilové, CSc. za vedení práce a veškerou pomoc, čas, trpělivost, cenné rady i připomínky. Poděkování také patří paní Mgr. Olze Hájkové za zpřístupnění tištěných pramenů uložených v Knihovně Krkonošského muzea Správy KRNAP a paní Mgr. Joanně Jagodzińskiej za poskytnutí literatury z Krkonošské knihovny v Jelení Hoře (Jeleniogórskie Centrum Informacji i Edukacji Regionalnej – Książnica Karkonoska w Jeleniej Górze). Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za podporu při studiu.

Anotace

WUDYOVÁ, Žaneta, *Turistické průvodce Krkonoš po roce 1945*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. Diplomová práce.

Diplomová práce sleduje vývoj turismu v Krkonoších ve vybraných českých a polských tištěných průvodcích v letech 1945–2019. Příručky jsou rozděleny do tří etap na základě rozdílnosti podmínek pro vycestování do přeshraniční části hor. Prvním periodizačním mezníkem práce je rok 1945, kdy začalo docházet k proměně vnímání turismu a kdy Polsko získalo území slezské části Krkonoš. Práce končí rokem 2019 pro zhodnocení vývoje turismu i v době svobody cestování. Pro výzkum obrazu turismu bylo zvoleno osm českých a osm polských příruček, jedna z každého desetiletí vymezeného období. Práce se soustředí jednak na analýzu průvodců po české a polské straně Krkonoš, která zjistí, zda, případně jak se ve vymezených etapách měnil způsob psaní o Krkonoších, doporučení turistům a zaměření na konkrétní turistické cíle, a jednak na vzájemnou komparaci příruček ve stejném jazyce i česky a polsky psaných výtisků. Kontextuální rámec dějin turismu v Krkonoších a vývoje tištěných průvodců Krkonoš poskytla literatura.

Klíčová slova: turistický průvodce, turismus, Krkonoše

Annotation

WUDYOVÁ, Žaneta, *Tourist Guidebooks of the Giant Mountains after 1945*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2021. Diploma Thesis.

The diploma thesis follows the development of tourism in the Giant Mountains in selected Czech and Polish tourist guidebooks in the years 1945–2019. The handbooks are divided into three stages based on the difficulty of travelling across the border. The first milestone of the work is the year 1945, when the perception of tourism began to change and when Poland acquired the territory of the Silesian part of the Giant Mountains. The work ends in 2019 to evaluate the development of tourism in the time of freedom of travel as well. Eight Czech and eight Polish handbooks were selected for the research of the tourism, one from each decade of the defined period. The work focuses on: the analysis of guidebooks on the Czech and Polish side of the Giant Mountains; which finds out whether, or how the way of writing about the Giant Mountains, recommendations for tourists and focus on specific tourist destinations changed in specific stages; and furthermore on mutual comparison of manuals in the same language as well as Czech and Polish copies. The contextual framework of the history of tourism in the Giant Mountains and the development of tourist guidebooks in the Giant Mountains was provided by literature.

Key words: Tourist Guidebook, Tourism, the Giant Mountains

Obsah

Úvod.....	8
1. Vývoj turismu v Krkonoších.....	14
2. Vývoj tištěného průvodce po Krkonoších	30
3. Analýza tištěných průvodců.....	36
3.1 Období 1945–1960.....	36
3.2 Období 1961–1989.....	52
3.3 Období 1990–2019.....	80
Závěr	109
Seznam pramenů a literatury	114

Úvod

Diplomová práce s názvem *Turistické průvodce Krkonoš po roce 1945* sleduje vývoj turismu na základě analýzy a následné komparace vybraných tištěných průvodců po Krkonoších v českém a polském jazyce od poloviny 20. století do roku 2019.

K volbě diplomové práce mě inspirovala nabídka témat vypsaných Správou Krkonošského národního parku a zjištění, že téma horského turismu není v předním zájmu historiků ani autorů kvalifikačních prací. Předkládaná diplomová práce by měla být přínosem k tématice cestovního ruchu, pro popularizaci turismu a pro návštěvníky Krkonoš na území obou států.

Hlavním cílem je seznámit čtenáře s turistickými průvodci po Krkonoších a upozornit na jejich význam ve vývoji horského turismu. Kromě hlavního cíle má práce rovněž dílčí cíle. Na základě analýzy průvodců po české a polské straně Krkonoš se pokusí práce vysledovat, jak se v čase měnil způsob psaní o Krkonoších a jak se vyvíjely tištěné průvodce včetně jejich společných a rozdílných rysů. Zajímavé bude zjištění, jaká doporučení turistům průvodci nabízí a na jaké konkrétní turistické cíle se zaměřují. Pokusí se např. zjistit, do jaké míry se příručky dotýkají druhé – přeshraniční strany Krkonoš. Práce rovněž stručně shrne vývoj turismu v Krkonoších.

Výše uvedená problematika se orientuje na odraz cestovního ruchu v českých a polských tištěných průvodcích, proto se práce opírá o česky a polsky psanou literaturu. Odborná literatura poskytuje dostatek informací pro orientaci v tématu jak na české, tak i na polské straně hor. Zvolenou literaturu lze rozdělit na knihy zabývající se tematikou cestovního ruchu a tematikou Krkonoš. V mnoha knihách najdeme propojení obou oblastí. Jedná se o ucelený přehled dějin turismu a zimních sportů v Krkonoších ve starším období, ale již výjimečně se dočteme o historii turismu v pohraničí druhé poloviny 20. století.

Výzkum historie cestovního ruchu je dosud v české historiografii opomíjený. Monografie shrnující vývoj turismu v Českých zemích zatím chybí. Autoři knih o cestovním ruchu se zaměřují na specifická témata vymezená především časovým obdobím.¹ Některé studie a publikace o cestovním ruchu vydal Jan Štemberk. Pro předkládanou práci jsem využila publikaci postihující vývoj turistiky

¹ FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013.; Pavel MÜCKE – Lenka KRÁTKÁ (edd.), *Turistická odysea. Krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989*, Praha 2019.

v Československu mezi lety 1945–1968² a monografii Alžběty Čornejové o odborových rekreacích v průběhu dvaceti let od roku 1948.³

Krkonoše svými příhodnými turistickými podmínkami umožnily rozvoj letní turistiky i zimních sportů, o kterých se můžeme více dozvědět ve vybraných publikacích. Syntetických prací o Krkonoších bylo vydáno mnoho.⁴ Jedno z novějších shrnutí o přírodě, historii a životu v Krkonoších vydal kolektiv autorů v roce 2007.⁵ Další publikace se zabývají vybranými tématy jako např. historií horských bud.⁶ Při shrnutí vývoje tištěných průvodců na české straně Krkonoš jsem využila především bakalářskou práci Lucie Koutné, která analyzovala vývoj turistického průvodce do roku 1989.⁷ Přínosným materiálem o polských průvodcích byla publikace od Cenianové, Urygové a Łaborewicze.⁸

Odborná polská literatura nabízí monografie shrnující vývoj turismu v Polsku od středověku do počátku 21. století.⁹ Historikové se také zaměřují na studie vymezené různými aspekty.¹⁰ Významným autorem odborných prací o historii turistiky v Sudetech

² Jan ŠTEMBERK, *Pešky, na lyžích, na kole, lodí či autem. K dějinám československé turistiky v letech 1945–1968*, Pelhřimov 2017.

³ Alžběta ČORNEJOVÁ, *Dovolená s poukazem. Odborové rekreace v Československu 1948–1968*, Praha 2014.

⁴ Josef DOSTÁL, *Krkonoše*, Praha 1954.; František GARGELA a kol., *Turistika, sport a rekreace v Krkonoších*, Praha 1955.; Theodor LOKVENC, *Krkonošské hřebeny*, Hradec Králové 1960.; Theodor LOKVENC, *Toulky krkonošskou minulostí*, Hradec Králové 1978.; Bohuslav SÝKORA, *Krkonošský národní park*, Praha 1983.; Václav VOTOČEK, *Průvodce historií turistiky na Semilsku*, Semily 1998.

⁵ Jiří FLOUSEK – Olga HARTMANOVÁ – Jan ŠTURSA – Jacek POTOCKI, *Krkonoše. Příroda, historie, život*, Zlín 2007.

⁶ Miloslav BARTOŠ, *Příběh Erlebachovy boudy*, Vrchlabí 2011.; TÝŽ, *Příběh Luční boudy*, Vrchlabí 2014.; Topi PIGULA, *Příběh Martinovy boudy*, Vrchlabí 2016.; Martin BARTOŠ, *Historie krkonošských bud*, Vrchlabí 2017.

⁷ Lucie KOUTNÁ, *Vývoj turistického průvodce jako knižního žánru u nás do roku 1989*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2018.

⁸ Wiesława CENIAN – Kamila URYGA – Ivo ŁABOREWICZ, *Polskie przewodniki turystyczne po Ziemi Jeleniogórskiej*, Jelenia Góra 1991.

⁹ Jerzy GAJ, *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2008.; Tadeusz STEGNER, *Historia turystyki. Polska i świat*, Gdańsk 2016.

¹⁰ TÝŽ, *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 2001.; Grzegorz BIĘNCZYK, *Turystyka kwalifikowana w działalności Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w latach 1950–1990*, Warszawa 2007.; Jacek KRAŚ, *Początki turystyki w Polsce*, in: Saeculum Christianum. Pismo historyczno-społeczne 15 (2), 2008, s. 165–179.; MATEUSIAK, Andrzej, Legitymacje i zaświadczenia przewodnickie, s.1–3, dostępne online (<http://www.przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/archiwum/legitymacje.pdf>), [citováno k 25. 01. 2021].; Piotr GRYSZEL, Zarys historii turystyki w Polsce, s. 1–25, dostępne online (https://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf), [citováno k 02. 01. 2021].; Witold PAPIERNIAK, Historia turystyki w Sudetach, s. 1–24, dostępne online (<https://skpstwoclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].; Waldemar SIEMASZKO, *Przewodnictwo oraz ratownictwo górskie w Karkonoszach*, Szklarska Poręba 1964.; TÝŽ, *Przewodnictwo zorganizowane w Karkonoszach (1948–1961)*, in: 35 lat Koła przewodników sudeckich, Janusz Cwen – Andrzej Grzelak (edd.), Jelenia Góra 1988, s. 2–3.; Przemysław WIATER, *Początki narciarstwa w Karkonoszach i Górach Izerskich*, s. 1–19, dostępne online

je Jacek Potocki. Zabývá se nejen polskou, ale i českou stranou Krkonoš a podílí se na českých výzkumech.¹¹

Významným dokumentem pro turistiku byla v socialistických státech Československu a Polsku vyhláška č. 29/1956 Sb. o pohraničním turistickém ruchu, která od roku 1961 zpřístupnila návštěvníkům oblast Krkonoš a o rok později Podkrkonoší. Ustanovená konvence umožňovala vykonávat přeshraniční turistiku návštěvníkům po obou stranách hranice a dovoľovala turistům podniknout s omezeními krátkodobé cesty k sousedům. Přeshraniční turistice se věnují informační brožury¹² nebo okrajově některé české a polské publikace.¹³

Základním zdrojem práce jsou prameny v podobě tištěných průvodců. Pro analýzu je vybráno osm česky psaných průvodců¹⁴ od roku 1949 do roku 2012 a osm polsky psaných průvodců¹⁵ z let 1947–2012. Pro každé desetiletí je vybrán jeden průvodce v období od roku 1945 do roku 2019. Po české straně Krkonoš je zkoumáno celkem osm příruček z let 1949, 1959, 1968, 1975, 1980, 1996, 2003 a 2012. Pro polskou stranu hor je provedena analýza celkem osmi průvodců z let 1947, 1953, 1963, 1979, 1983, 1991,

(<http://www.szklarskaporeba.pl/files/ciekawostki%20historyczne/Historia%20narciarstwa%20w%20Karkonoszach%20i%20Gorach%20Izerskich.pdf>), [citováno k 31. 01. 2021].

¹¹ Jacek POTOCKI – Katarzyna FILIPCZAK, *Ochrona przyrody a narciarstwo zjazdowe w polskich i czeskich Karkonoszach*, Wrocław 2004.; TÝŽ, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, s. 1–6, dostupné online (<http://przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/wyszperane/zagospodarowanie.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].; TÝŽ, *Geograficzne uwarunkowania rozwoju zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, Wrocław 1997.; TÝŽ, *Wybrane aspekty rozwoju turystyki na sudeckim pograniczu polsko-czeskim*, Olomouc 2005.; TÝŽ, *Kształtowanie sieci turystycznych szlaków pieszych w Sudetach po II wojnie światowej i jego ważniejsze uwarunkowania*, Jelenia Góra 2013.; TÝŽ, *Funkcje turystyki w kształtowaniu transgranicznego regionu górskiego Sudetów*, Wrocław 2009.

¹² Jan WENIG, *Úmluva o pohraničním turistickém ruchu. Československo-polská turistická konvence*, Praha 1956.; Tadeusz STEĆ, *Karkonosze. Obszar konwencji turystycznej w CSRS*, Warszawa 1962.; Ctibor VOTRUBEC – Mířa ČERENSKÝ, *Turistická oblast polských Krkonoš v rámci československo-polské konvence. Dodatek k průvodci Krkonoše*, Praha 1963.

¹³ Kateřina LOZOVIUKOVÁ – Jaroslav PAŽOUT (edd.), *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945–1989*, Praha – Liberec 2017.; Marek WIECKOWSKI, *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Warszawa 2010.; Tadeusz STEĆ – Wojciech WALCZAK, *Karkonosze. Monografia krajoznawcza*, Warszawa 1962.

¹⁴ Vít VACH, *Krkonoše. Turistický a lyžařský průvodce*, Svoboda nad Úpou 1946.; Jiří CHYSKÝ, *Krkonoše. Oblastní turistický průvodce*, Praha 1959.; Josef STANĚK, *Krkonoše a Podkrkonoší. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1968.; Josef STANĚK, *Krkonoše a Podkrkonoší*, Praha 1975.; Václav HORÁK a kol., *Krkonoše. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1980.; Jiří DVOŘÁK a kol., *Krkonoše. Turistický průvodce*, Jilemnice 1996.; Marcela NOVÁKOVÁ – Zdeněk NOVÁK, *Průvodce po České republice. Krkonoše*, Praha 2003.; Marek PODHORSKÝ, *Krkonoše a Jizerské hory*, Praha 2012.

¹⁵ Marian SOBĄNSKI, *Karkonosze*, Warszawa 1947.; Wojciech WALCZAK, *Sudety. Przewodnik narciarski*, Warszawa 1953.; Tadeusz STEĆ, *Szklarska Poręba i okolice. Michalowice. Jagniątków. Sobieszów*, Warszawa 1963.; Ryszard CHANAS – Janusz CZERWIŃSKI, *Sudety. Przewodnik*, Warszawa 1979.; Janusz CZERWIŃSKI – Krzysztof R. MAZURSKI, *Sudety. Sudety Zachodnie*, Warszawa 1983.; Mariola MALEREK, *Karkonosze (polska i czeska strona)*, Piechowice 1997.; Sławomir ADAMCZAK, *Karkonosze polskie i czeskie. Przewodnik*, Warszawa 2003.; Jakub JAGIEŁŁO, *Zapomniane miejsca Dolnego Śląska. Sudety Zachodnie. Przewodnik*, Warszawa 2012.

2003 a 2012. Některé příručky se specificky zaměřují např. na lyžování nebo zapomenutá místa. Vybrané průvodce jsou uloženy v Knihovně Krkonošského muzea Správy Krkonošského národního parku ve Vrchlabí a v Národní knihovně v Praze. Všechny tištěné prameny jsou dostupné veřejnosti.

Metodologicky je diplomová práce tvořena na základě obsahové analýzy a následné komparace vybraných aspektů v příručkách. První část práce využívá při práci s odbornou literaturou metodu dedukce. Jednotlivé tištěné průvodce jsou řazeny chronologicky. Práce s vybranými průvodci je prováděna postupně metodou popisu a následně užitím analýzy a interpretace. První část práce pracuje s vybranou odbornou literaturou. Druhá a stěžejní část se věnuje rozboru jednotlivých turistických příruček pro návštěvníky hor.

Práce je členěna do tří kapitol. Úvodní kapitola se zabývá problematikou Krkonoš a stručně shrnuje vývoj turismu v práci vymezeném období. Uvádí význam vzniklé konvence, která umožňovala Čechoslovákům a Polákům žijícím v socialistických státech vykonávat přeshraniční turistiku snadněji než v předchozím období. Druhá kapitola popisuje vývoj turistického průvodce s rozdíly českých a polských příruček vzniklých důsledkem historického vývoje dané země.

Třetí a zároveň poslední kapitola rozděluje příručky do tří etap, ve kterých se postupně měnily podmínky pro návštěvu Krkonoš v sousedním státě. Prvním vymezeným obdobím jsou léta 1945–1960, kdy platily stejné podmínky pro vycestování kamkoli do zahraničí. Druhá etapa je vymezena lety 1961–1989, kdy platila ustanovená konvence. Třetí období je stanoveno od roku 1990 do roku 2019, kdy platily pro cestování do zahraničí nejjednodušší podmínky. Na základě analýzy vybraných turistických průvodců práce sleduje jejich společné a rozdílné znaky a význam československo-polské turistické konvence, která umožňovala od roku 1961 vykonávat občanům Československa a Polska přeshraniční turistiku v Krkonoších.

Vzhledem k velkému rozsahu některých příruček bylo nutno na samém počátku stanovit kritéria analýzy. Práce hodnotí změnu způsobu psaní o Krkonoších podle šesti stejných vybraných oblastí, které mohly průvodce publikované v letech 1945–2019 obsahovat. Jednalo se o všeobecnou část (příroda a historie Krkonoš), turistické trasy, praktické informace (ubytování, stravování, dopravní dostupnost), turistické zajímavosti, četnost map a informace o druhé (přeshraniční) části hor. Dá se předpokládat, že vývoj průvodců se v čase výrazně neměnil a některé aspekty najdeme u průvodců jak ve 40. letech 20. století, tak na počátku 21. století.

V současné polské a německé literatuře se běžně setkáváme s označením Sudety (polsky Sudety, německy Sudeten), zatímco v české ho najdeme pouze v souvislosti s dějinami 20. století. Původní název je výhradně geografický a písemně doložený již ve starověku. Sudety, v češtině používanější název Krkonoško-jesenická subprovincie, se dělí na tři oblasti – Krkonošskou oblast (Západní Sudety, polsky Sudety Zachodnie), Orlickou oblast (Střední Sudety, polsky Sudety Środkowe) a Jesenickou oblast (Východní Sudety, polsky Sudety Wschodnie). Někteří autoři přiřazují čtvrtý celek Krkonoško-jesenické podhůří (Sudetské podhůří, polsky Przedgórze Sudeckie), spíše vnímané jako součást Orlické oblasti. Dlouhý pás pohoří se v současnosti rozkládá podél hranic tří států – Německa, Polska a Česka. Pojem označuje českou soustavu pohoří od Lužických hor přes Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory a Jeseníky. Obecně se Sudety rozprostírají od Západolužického podhůří v Německu podél česko-polských hranic končící Nízkým Jeseníkem v České republice.

Zatímco světová geografie, včetně německé a polské, používá starý a vžitý zeměpisný název Sudety, v důsledku jeho dřívějšího politického zneužití je v Česku dodnes vnímán spíše negativně. Čistě geografické označení nabylo ve třicátých letech minulého století územně politický obsah. Termín Sudety (německy Sudetenland) se začal užívat pro většinu pohraničních oblastí Českých zemí, kde žila až do roku 1945–1946 početná německá menšina. Termín byl využit německými nacisty za podpory části německého obyvatelstva pohraničí (zejména Sudetoněmecké strany) k rozbití demokratického Československa. Toto území bylo nezpochybnitelnou součástí českého státu (respektive zemí Koruny české, které byly až do roku 1918 součástí Rakouska-Uherska). Roku 1939 vznikl administrativní celek Říšská župa Sudety (zkráceně Sudetská župa, německy Sudetengau) a jako Sudety bylo označováno veškeré československé území odstoupené roku 1938 pod nátlakem velmocí nacistické Německé říši.

Československé ministerstvo vnitra v roce 1945 používání slova Sudety v úředním styku vyhláškou zakázalo. Přesto se jako geografický a geobotanický termín objevoval v poválečných vědeckých pracích a mapách. Sudetská soustava byl po staletí užívaný a vžitý název pásma pohoří, který neměl politickou náplň, natož územně správní obsah. Používat zeměpisné označení Sudety i nadále schválila na počátku 70. let 20. století Názvoslovná komise při Českém úřadu geografickém a kartografickém v Praze. Své rozhodnutí předložila mezinárodní konferenci OSN pro standardizaci geografického názvosloví. Rozhodnutí vyvolalo nespokojenost československých

politických orgánů, které obdržely (podle dobové terminologie komunistické propagandy) údajné stížnosti pracujícího lidu. V důsledku toho musel být termín stažen a nahrazen jiným. Proto v české geomorfologii vznikl novotvar Krkonoško-jesenická soustava. Kvůli změnám v důsledku sjednocení geomorfologického členění Československé socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky roku 1979 se začalo používat pouze označení Krkonoško-jesenická subprovincie. V politicko-historických pracích se název Sudety již od konce druhé světové války nepoužíval vůbec a stal se jistým tabu, se kterým se vyrovnáváme dodnes.¹⁶

V geografii má označení Sudety své opodstatnění. Především proto, že nás odděluje od polské Slezské nížiny (Nizina Śląska). Zároveň zůstává historickou skutečností, že Sudety ve smyslu administrativním a státoprávním, jako historicko-geografický termín, označují i větší část pohraničního území odděleného mezi lety 1938–1945 od československého státu. Ačkoli byl zeměpisný název od 90. let 20. století částečně rehabilitován, v aktivní slovní zásobě občanů České republiky Sudety jako zeměpisný pojem najdeme stěží.

¹⁶ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Domažlice 2004, s. 12–14.; Václav KRÁL, *Rehabilitujme název Sudety*, *Geografické rozhledy* 2 (4), 1992–1993, str. 105.; Leoš JELEČEK, *Sudety a sudetští Němci. Etymologie a historický, geografický a geopolitický vývoj obsahu pojmu a smyslu jeho užívání*, *Geografické rozhledy* 14 (5), 2005, str. 118–119.

1. Vývoj turismu v Krkonoších

Počátky cestování přes Krkonoše umožnily středověké obchodní stezky vedoucí z Čech do Slezska. Jistá forma turistiky započala v Krkonoších ve druhé polovině 16. století, kdy se za poznáním přírody vydávali vědci, učenci a sběrači léčivých rostlin. Za počátky rozvoje horské turistiky lze považovat 17. století, kdy byly na Sněžku vykonávány pouti z české i slezské strany. Původně pastevecké hospodářské boudy se přestavovaly na pohodlné turistické noclehárny. Krkonoše se staly na počátku 19. století turisticky nejfrekventovanější oblastí střední Evropy – oblíbenou u Slezanů, Čechů i Němců. Sněžka byla dokonce od 16. do poloviny 18. století nejnavštěvovanějším vrcholem Evropy. Atrakce pro cestovní ruch se v jednotlivých částech Krkonoš vyvíjely podle přírodních podmínek daného místa. Bohatství na přírodní léčivé zdroje se projevilo v návštěvnosti a oblibě Janských Lázní či Slezských Teplíc (Cieplice Śląskie).¹⁷

Do roku 1938 se Krkonoše rozprostíraly na území Československa a Německa. V letech 1938–1945 patřilo celé pohoří k Německé (později Velkoněmecké) říši z důvodu odtržení pohraničních oblastí Československa na základě Mnichovské dohody. Slezská část Krkonoš se nacházela na území, které do roku 1945 patřilo k Německu (do roku 1871 Pruskému království). Proto nelze do konce druhé světové války spojovat Krkonoše s Polskem. Přijatým rozhodnutím jaltské konference se ustanovily nové hranice Polska a jedním z výsledků postupimské konference byla úprava hranic obnoveného Československa. Rokem 1945 spojila území Československa a Polska společná státní hranice. Krkonoše se od 19. století vyvíjely spíše jako jednotný celek, po druhé světové válce se rozdělily na dva sousedící, ale izolované regiony. Polsko se s koncem války dostalo do sovětské sféry vlivu. Stalo se socialistickým státem, oficiálně od roku 1952

¹⁷ Ke Krkonoším, jejich historii, přírodě a turistice viz: Jiří FLOUSEK – Olga HARTMANOVÁ – Jan ŠTURSA – Jacek POTOCKI (edd.), *Krkonoše. Příroda, historie, život*, Praha 2007, s. 435–703.; Bohuslav SÝKORA, *Krkonošský národní park*, Praha 1983, s. 233.; Josef DOSTÁL, *Krkonoše*, Praha 1954, s. 85–99.; František GARGELA a kol., *Turistika, sport a rekreace v Krkonoších*, Praha 1955, s. 17–18.; Břetislav KLOMÍNSKÝ, *Dostupnost vrcholu Sněžky*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2010, s. 31–35.; Jacek POTOCKI, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, s. 1–6, dostupné online (<http://przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/wyszperane/zagospodarowanie.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].; Václav VOTOČEK, *Průvodce historií turistiky na Semilsku*, Semily 1998.; Marta VĚCHETOVÁ, *Kapitoly z historie stavitelství horských cest a řemeslo cestářů ve Východních Krkonoších*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2014.; M. BARTOŠ – Jan LUŠTINEC, *Počátky lyžování v českých zemích*, Praha 1988.; Martin BARTOŠ, *Historie lyžování a turistiky v Krkonoších do roku 1945*. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Vrchlabí 1996.; Przemysław WIATER, *Początki narciarstwa w Karkonoszach i Górach Izerskich*, s. 1–19, dostupné online (<http://www.szklarskaporeba.pl/files/ciekawostki%20historyczne/Historia%20narciarstwa%20w%20Karkonoszach%20i%20Gorach%20Izerskich.pdf>), [citováno k 31. 01. 2021].

s názvem Polská lidová republika (Polska Rzeczpospolita Ludowa). V Československu převzali moc komunisté roku 1948. Omezená možnost vzájemného poznání přírody i kultury Čechoslováků a Poláků přišla s ustanovením turistické konvence umožňující vykonávat přeshraniční turistiku pro oba výše zmíněné socialistické státy.¹⁸

Po válce se v Československu začaly vést diskuze, zda je turistika sportovní činností či poznáváním krás přírody a vlasti. Iniciativa především komunistů požadovala sjednocení veškerého sportu a tělovýchovy (včetně turistiky) do jedné organizace. Po celé období třetí republiky narůstal tlak KSČ pro sjednocení. Některá dočasná řešení a diskuze vyřešil nástup komunistů do čela státu, kdy došlo k sjednocení turistiky a veškeré tělovýchovy do spolku Sokol (Československé obce sokolské). Turistika začala být jednoznačně propagována jako tělovýchovná disciplína.¹⁹ I zde se měla uplatnit idea vést turisty společnými činnostmi ke kolektivnímu životu. Hesly se staly masovost, všestrannost a ideovost. Právně a později i fakticky došlo k sjednocení turistických organizací. Jedinou turistickou organizací se stal Klub českých turistů (KČT), který se včlenil do Sokola. Majetek KČT byl převeden na organizaci Sokol, což mělo negativní důsledek pro rozvoj turistiky.²⁰ Na přelomu 40. a 50. let 20. století začal Sokol organizovat turistické pobyty i pro nečleny spolku, proti čemuž vystoupila jediná cestovní kancelář n. p. Čedok.²¹

Již v září roku 1945 vznikla v Polsku díky několika nadšencům organizace Dolnoslezský turisticko-vlastivědný spolek (Dolnośląskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze), jehož úkolem bylo především spravování zdevastovaných horských ubytoven a ochrana přírody. Cestovní ruch byl ve slezských horských oblastech obnoven

¹⁸ Václav MELICHAR, *Dějiny Polska*, Praha 1975, s. 336–492.; Zdeněk KÁRNÍK, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008, s. 374–376.

¹⁹ Pohled komunistů na turistiku dokládá i příručka pro organizované i neorganizované turisty s názvem *Základy turistiky* vydaná roku 1955: „*Když došlo v roce 1948 k sjednocení tělesné výchovy a sportu v jediné celostátní organizaci Sokol, otevřela se československé tělesné výchově a sportu konečně nová cesta, cesta v duchu tradic revolučního hnutí dělnické třídy a po příkladu sovětské fyskultury. [...] Základ správné práce v tělesné výchově a sportu je především v její ideovosti. To znamená organisovat a provádět tělesnou výchovu a sport v nejužším spojení s životem a potřebami pracujících a pomáhat jim při zvládnutí budovatelských úkolů na cestě k socialismu.*“ Jiří CHYSKÝ – Milan SKLANÍK, *Základy turistiky*, Praha 1955, s. 5.

²⁰ Sokol se o turistiku příliš nezajímal a zároveň neměl zkušenosti s provozem turistických objektů a administrativou spojenou s jejich vedením. KČT neměl prostředky, které měl odevzdávat Sokolu, a na druhé straně Sokol odmítal uvolnit finance na opravu chat. Z důvodu mnoha problémů trval proces integrace až do jara 1949. KČT mylně doufal, že postupnými odklady sloučení se Sokolem si uhájí jistou míru svébytnosti. Likvidace KČT byla nutná i z politických důvodů, protože výlety organizované klubem měly značný společenský význam. Jan ŠTEMBERK, *Pešky, na lyžích, na kole, lodi či autem. K dějinám československé turistiky v letech 1945–1968*, Pelhřimov 2017, s. 31–38.

²¹ J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 7–75.

rychle a účast návštěvníků v Jelenohorském údolí (Kotlina Jeleniogórska) roku 1946 dosáhla na určitých místech dokonce předválečné úrovně.²²

Poválečná situace v polském pohraničí byla složitá. Původní německé místopisné názvy bylo zapotřebí přejmenovat a zjistit počet a stav turistických objektů. Většina turistických ubytoven byla opuštěná a v důsledku toho i zničená. Pouze v některých objektech menších a vzdálenějších od hranic zůstali původní vlastníci. Největší překážkou pro obnovení turistických pobytů na více nocí byly nedostatečné či nevyhovující ubytovací kapacity. Z důvodu nedostatku financí nebyly po válce postaveny téměř žádné nové objekty. Problém se měl částečně vyřešit opatřením, kdy občané pronajímali soukromé ubytování v turistických oblastech, za což získali daňové výhody.²³

Poválečná doba s sebou nesla pokusy o co nejefektivnější obnovu turistických ubytoven. Postupně vznikaly organizace a úřady, které měly za úkol evidenci, obnovu či financování objektů. Situace se ustálila až v prosinci 1950, kdy se jednotlivé organizace sloučily v Polský turisticko-vlastivědný spolek (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze – PTTK). Počet ubytoven se postupně zvyšoval a turismus se v Krkonoších dále rozvíjel. Za 10 let (1949–1959) se počet ubytovaných turistů v Krkonoších zvýšil trojnásobně. Mohla za to stejně jako v Československu masovost a stále větší organizovanost turistiky.²⁴

Rozvíjející se masový turismus si žádal chybějící označení turistických cest, jelikož do roku 1950 nebylo ve slezské části Krkonoš jednotné značení. Jistá forma značení existovala již od 17. století v podobě vytyčování cest k pastýřským chatám, později byli majiteli a úřady instalovány rozcestníky před pozemky. Od roku 1880 stavěl Klub českých turistů a Krkonošský spolek²⁵ kamenné sloupy s nápisy vytesanými černou barvou. Roku 1889 začal KČT používat prototypy značek, které se běžně používají dnes.

²² Tadeusz STEĆ – Wojciech WALCZAK, *Karkonosze. Zarys monograficzny*, Warszawa 1954, s. 270.

²³ *Tamtéž*.

Waldemar SIEMASZKO, *Przewodnictwo oraz ratownictwo górskie w Karkonoszach*, Szklarska Poręba 1964, s. 4.; Mateusz HARTWICH, *Východní Němci v Krkonoších v letech 1945–1970*, Soudobé dějiny XVII (3), 2010, s. 349–368.

²⁴ T. STEĆ – W. WALCZAK, *Karkonosze*, s. 271–273.; Witold PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

²⁵ Německá turistická organizace Krkonošský spolek (Towarzystwo Karkonoskie, německy Riesengebirgsverein – RGV) byla založena roku 1880 a na území Slezska se starala o údržbu a výstavbu turistických stezek. Nechala vystavět první vzorovou budovu horské ubytovny u ledovcového jezera Velký rybník (Wielki Staw) na středě cesty mezi Krkonošským průsmykem (Przełęcz Karkonoska) a Sněžkou (Śnieżka). T. STEĆ – W. WALCZAK, *Karkonosze*, s. 218–227.

V Polsku byl zaveden až roku 1951 obecně přijatý systém značení – stejný v celém Polsku i Československu. Nejen vytyčování a značení turistických stezek, ale také školení průvodců a značkařů prováděl Polský turisticko-vlastivědný spolek (PTTK), který byl obdobou Klubu českých turistů (když mohl dříve plně vykonávat svoji činnost). Díky PTTK bylo obnoveno a udržováno 262 km letních a vytvořeno 50 km zimních turistických tras včetně pěti sjezdových tratí.²⁶

V organizaci došlo na konci 40. let 20. století k nelogickému formálnímu oddělení turistiky od cestovního ruchu. V Československu organizovaly na počátku 50. let cestovní ruch dva národní podniky. V českých zemích byl domácí i mezinárodní cestovní ruch v působnosti n. p. Čedok, který pouze zprostředkoval ubytování a stravování. Turistické objekty, jejich provoz a stravování spravoval podnik VZLET.²⁷ Rozvoj turistiky v první polovině padesátých let komplikovalo velké množství překážek. Kromě potíží v oblasti ubytování a stravování také turistům chyběli mapy a základní výstroj. VZLET proto začal s doplňkovou činností výroby tělovýchovných a sportovních potřeb.²⁸

Podpora a organizace společného trávení volného času byla zajišťována i odbory. Roku 1945²⁹ byla zahájena turistická rekreace pod vedením Ústřední rady odborů. Mezi lety 1945–1948 se nejvíce rozvíjel turismus spojený s rekreačními aktivitami Revolučního odborového hnutí (ROH). Změna v organizaci pobytů přišla po únoru 1948. Původně rekreace ve smluvních podnicích přešla do znárodněných zotavoven a dalších zařízení pod správou ROH. Hnutí od státu získávalo pro výše zmíněnou činnost převážně objekty zkonfiskované či znárodněné. Od roku 1948 lze hovořit o organizovaném řízení odborových rekreací v masovém měřítku.³⁰ Podle statistiky z roku 1948 se rekreačního pobytu zúčastnilo více než 30 % celého domácího cestovního ruchu.³¹ Komunisté zavedli především výběrovou závodní rekreaci ROH. Odbory pořádaly ozdravné čtrnáctidenní

²⁶ T. STEĆ – W. WALCZAK, *Karkonosze*, s. 278–279.; František JIRÁSKO, *Tadeusz Steć – legenda polské turistiky*, *Krkonoše. Jizerské hory* 49 (2), 2016, s. 47.; W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

²⁷ Kvůli komplikacím spojeným s převodem majetku KČT Sokolu vznikl roku 1950 nový subjekt českého sokolského družstva VZLET, který měl přinést řešení situace. J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 54

²⁸ *Tamtéž*, s. 40–74.

²⁹ Později masově organizovaná rekreace začala první poválečné léto jako potřebný odpočinek pro bývalé vězně z koncentračních táborů a nacistických věznic. Možnost dovolené tehdy využilo skoro 4 500 odborářů. Alžběta ČORNEJOVÁ, *Dovolená s poukazem. Odborové rekreace v Československu 1948–1968*, Praha 2014, s. 66.

³⁰ Roku 1945 bylo k dispozici 14 zotavoven, zatímco v roce 1948 nabízelo ROH 215 zotavoven po celé republice. *Tamtéž*, s. 69.

³¹ Zajímavostí bylo, že v meziválečném i poválečném období počet slovenských turistů přijíždějících do českých zemí činil 5 %, zatímco podíl Čechů na cestovním ruchu na Slovensku tvořil téměř 90 %. J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 41.

nebo týdenní pobyty především pro pracovníky, kteří vykazovali skvělé pracovní výsledky. Podle terminologie používané komunisty měl pracující člověk právo na řádný odpočinek a upevnění sil v řádných podmínkách jako důstojný člen socialistické společnosti.³²

Cílem odborů bylo motivovat zaměstnance k ještě lepším pracovním výkonům a zároveň ideologicky ovlivňovat jejich volný čas. Odbory nemohly poskytnout rekreaci všem členům, proto musely být pobyty výběrové. Výběr účastníků měly na starosti v závodech či podnicích závodní skupiny ROH. Nárok na bezplatnou dovolenou v zotavovně měli nejlepší pracovníci a zasloužilí odboráři.³³ Dovolená v zotavovnách měla obecně platný průběh na principu kolektivity. Pokud se v jednom roce odborář zúčastnil letního pobytu, zimní rekreace již nemohl a naopak. Podmínky pro účast na dovolené se neměnily až do zavedení rodinné rekreace roku 1960.³⁴

ROH preferovalo tradiční rekreační aktivity, zatímco turistiku vnímalo pouze jako jejich doplněk. Ačkoli po vzoru Sovětského svazu mělo ROH zajistit odborářům aktivní formu odpočinku, v turistice podle československých odborů převažovaly rekreační aktivity. Typická aktivita pořádaná podnikovou radou ROH byl autobusový zájezd kolektivu s náplní vycházky a poznávání vlasti. Ačkoli akce plně neodpovídaly sportovnímu zaměření turistiky, plnily představu o kolektivním trávení volného času. Autobusové zájezdy ROH byly mezi zaměstnanci oblíbené, protože byly velmi levné a turisté nemuseli sami nic zařizovat.³⁵

Během období centralizace byl v Polsku roku 1949 založen státní Fond rekreace pracujících (Fundusz Wczasów Pracowniczych – FWP), který získal do vlastnictví většinu turistických ubytoven. Fond spadal pod odborovou organizaci Ústřední rady odborových svazů (Centralna Rada Związków Zawodowych – CRZZ) a byl polskou obdobou českého Revolučního odborového hnutí. Polští zaměstnanci měli stejně jako čeští podle komunistů právo na odpočinek v podobě dovolené. Pro polské odboráře se dovolená stala finančně výhodným pobytům se zajištěným programem. Pro vedení

³² Martin FRANC – Jiří KNAPÍK, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013. str. 21.; F. GARGELA a kol., *Turistika*, s. 164–169.; V. VOTOČEK, *Průvodce*, s. 8.; A. ČORNEJOVÁ, *Dovolená*, s. 65–79.; J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 47–79.

³³ Další skupiny dělníků mohly získat poukazy za poplatek 650 Kčs nebo 850 Kčs. Kromě výběrové rekreace existovala ještě tzv. lidová pro odboráře, kteří nemohli jet na pobyt za snížený poplatek. V tom případě je stál poukaz 1 250 Kčs. Pro svobodné jedince mezi 18–21 lety pořádalo ROH i tzv. zotavenou pracující mládeže. A. ČORNEJOVÁ, *Dovolená...*, s. 74–75.

³⁴ F. GARGELA a kol., *Turistika*, s. 164–169.; V. VOTOČEK, *Průvodce*, s. 8.; A. ČORNEJOVÁ, *Dovolená*, s. 65–79.; J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 47–79.

³⁵ J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 81.

státu rekreace představovaly možnost ideologické výchovy obyvatel a kolektivní trávení volného času podle sovětského vzoru.³⁶

Odbory pořádaly rekreační i sportovní pobyty pro zaměstnance, skupinové výlety pro školy i jednotlivá pracoviště. Poláci mohli vyjet na ozdravný letní nebo zimní pobyt. Pokud dostali za pracovní zásluhy poukaz, stačilo jim doplatit rozdíl částky k příspěvku odborů (Związki Zawodowe) přes FWP. Případně si mohli zaplatit celý pobyt sami. Z výše popsaných informací vyplývá, že občané Československa a Polska měli stejné příležitosti k vykonávání turistiky.³⁷

Krkonoše disponovaly ideálními přírodními podmínkami pro lyžování, které po roce 1945 zimním disciplínám dominovalo. Ačkoli se v Československu turistické výpravy na běžkách těšily oficiální podpoře státu, tratě upravovaly pouze lyžařské a turistické spolky. Roku 1955 byl zahájen dodnes trvající lyžařský závod pro družstva s původním názvem Po hřebech Krkonoš, později známý jako Krkonošská sedmdesátka. V roce 1965 se konal první dálkový pochod, kterému se dostalo uznání v podobě samostatné turistické disciplíny. Pochody zaujaly i lyžaře. Asi největší popularitu si získal v polovině 60. let lyžařský pochod Ještěd – Sněžka – Liberec. Pro sjezdové lyžaře fungovalo devatenáct sjezdových drah, z nichž pouze dvě byly opatřeny sedačkovými lanovými drahami – z toho jedna v Krkonoších. První poválečná lanovka byla postavena na české straně roku 1949 z Pece na Sněžku. Neúspěšné pokusy o výstavbu lanovky v polské části se datují do let 1947–1949. První funkční lanovka zde vznikla až roku 1959.³⁸

Ve Slezsku se po lyžování prosadila jako druhá nejoblíbenější disciplína skoky na lyžích. Sjezdové lyžování se zde teprve začalo rozvíjet. Pěší turistika a běh na lyžích nevyžadovaly speciální základnu, proto se organizátoři zaměřili na vybudování střediska s můstky pro skokany na lyžích. V Sudetech byly vytvořeny četné sáňkařské dráhy, ale většina z nich vedla po stezkách sloužících letní turistice. Na území třech slezských

³⁶ Tadeusz STEĆ, *Karkonosze. Obszar konwencji turystycznej w CSRS*, Warszawa 1962, s. 10.; Marek WIECKOWSKI, *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Warszawa 2010, s. 99.; W. SIEMASZKO, *Przewodnictwo*, s. 4.; Mateusz HARTWICH, *Východní Němci v Krkonoších v letech 1945–1970*, *Soudobé dějiny* XVII (3), 2010, s. 349–368.

³⁷ T. STEĆ – W. WALCZAK, *Karkonosze*, s. 274.

³⁸ J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 39–201.; Jana KIRSCHOVÁ, *Historie a současnost lyžařského běhu Krkonošská 70*. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Praha 2007, s. 33.; T. STEĆ – W. WALCZAK, *Karkonosze*, s. 281–282.

měst vznikly bobové dráhy. V horách se objevovalo i mnoho kluzišť, většina z nich na zamrzlých rybnících. Umělá kluziště nabízelo pět polských měst.³⁹

Roku 1954 byl v Československu založen n. p. Turista se sídlem v Praze a Bratislavě, na Slovensku podnik již existoval dříve. Úkolem nového n. p. Turista byla péče o zimní a letní turistiku i o rekreační pobyty. Po bývalém n. p. VZLET, který zanikl ke stejnému datu, jako vznikl nový podnik, převzal n. p. Turista objekty, které sloužily a byly využitelné pro turistiku. V podstatě se jednalo pouze o převod majetku. Nově se stalo součástí n. p. Turista i poskytování turistických informací a zprostředkovávání ubytovacích a dalších služeb, čímž jeho činnost získala podobu cestovní kanceláře. Postupně podnik přebíral do svého provozu kanceláře Čedoku a ten se nově zaměřil pouze na zahraniční cestování. Počátkem 60. let začaly vedle podniků Čedok a Turista vznikat další specializované cestovní kanceláře.⁴⁰

Po schválení nového zákona roku 1956 byla vytvořena nová jednotná organizace Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV), ale hned následující rok bylo od koncepce jednotné tělovýchovné organizace dočasně opuštěno. Po sovětském vzoru byly nově zaváděny činnosti i dobrovolné sportovní organizace kvůli lepšímu dohledu vedení KSČ nad turistkou.⁴¹

Posun chápání turistiky nastal ve druhé polovině šedesátých let. Po vyčlenění orientačního sportu se ukázalo, že turistika není sportovní aktivitou. Běžná turistika začala být vnímána jako pohybová forma rekreace, tedy jako zájmová pohybová činnost. Důraz na výkon mnoho zájemců o organizovanou turistiku odrazil. Změnil to až nový pohled vedoucích představitelů turistiky, kteří začali oproti sportu nabízet turistiku jako atraktivní organizovanou volnočasovou aktivitu.⁴²

Československo a Polsko patřily do roku 1989 mezi země sovětského bloku a jejich společná státní hranice byla jen obtížně prostupná. V jisté míře výše zmíněnou skutečnost změnila ustanovená turistická konvence. Umožňovala vykonávat přeshraniční turistiku návštěvníkům po obou stranách hranice a dovolovala turistům podniknout s omezeními krátkodobé cesty k sousedům. V socialistických státech byla pro regionální význam důležitá přírodní a kulturní turistika. Po přijetí přeshraniční úmluvy mohl

³⁹ J. POTOCKI, Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej, s. 1–6, dostupné online (<http://przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/wyszperane/zagospodarowanie.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁴⁰ J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 72–240.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 40–74.

⁴² *Tamtéž*, s. 160–216.; V. VOTOČEK, *Průvodce*, s. 8–9.

cestovní ruch ve vybraných okresech probíhat i přeshraničně, tedy mezistátně. Z výše uvedeného důvodu byla turistika jedinou formou mezinárodní aktivity tolerované komunisty.⁴³

Cílem přeshraniční turistiky bylo vzájemné poznání a porozumění mezi československým a polským národem, aktivní odpočinek, kultura, historie a přírodní krásy. V komunistické terminologii i takzvaně prohlubování přátelství, družba lidu a poznávání úspěchů výstavby socialismu obou států. Pojetí turistiky jako přehlídky tělesných výkonů zájemce členství ve spolku spíše odrazovalo. Změnu přineslo postupné otevírání hranic s vybranými sousedními státy. Zájem navštívit zahraničí se stal pro mnohé motivem ke vstupu do turistických oddílů ČSTV.⁴⁴

Přeshraniční turistiku v Krkonoších postupně upravovaly dvě vyhlášky. Roku 1955 byla podepsána vyhláška o Úmluvě mezi vládou Československé republiky a vládou Polské lidové republiky o pohraničním turistickém ruchu.⁴⁵ Platná byla od 19. července 1956 s účinností od 22. dubna 1956. Podle dokumentu měly smluvní strany vzájemně umožnit za stanovených podmínek občanům druhého státu vstup na své státní území vymezené pro pohraniční cestovní ruch. Vlády obou zemí zvolily jako první zpřístupněnou oblast pro přeshraniční turistiku Vysoké Tatry a cíle pro turisty se postupně rozšiřovaly. Druhou zpřístupněnou oblastí se staly od června roku 1961 Krkonoše a třetím územím bylo od června 1962 i jejich podhůří. Pro Polsko vymezil druhý článek a druhý bod úmluvy turistickou oblast Krkonoš jako „*území vymezené čarou probíhající od hraničního přechodu v Jakuszycích podél železnice přes Szklarskou Porębu, Piechowice, Cieplice Zdrój a Jelení Góru a dále po cestě přes Kowary až k bodu, kde se s ní stýká cesta z Przeleczy Okraj, a pak po této cestě do Przeleczy Okraj.*“ Podle třetího bodu ve druhém článku byla pro Československo určena turistická oblast Krkonoš jako „*území vymezené čarou probíhající od bodu, kde cesta z Jakuszyce do Harrachova protíná státní hranice, po cestě vedoucí přes Nový Svět, Dolní Rokytnici, Přívlak, Hrabačov, Vrchlabí, Čistou, Leopold, Mladé Buky, Svobodu nad Úpou, Dolní a Horní Maršov, Malou Úpu a přes Pomezní boudy k státním hranicím v průsmyku.*“⁴⁶

⁴³ Marek WIECKOWSKI, *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Warszawa 2010, s. 95–143.; W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpawroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁴⁴ J. FLOUSEK – O. HARTMANOVÁ – J. ŠTURSA – J. POTOCKI (edd.), *Krkonoše*, s. 708.; M. WIECKOWSKI, *Turystyka*, s. 94.; J. ŠTEMBERK, *Pešky*, s. 261.

⁴⁵ Vyhláška č. 29/1956 Sb. *Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě mezi vládou Československé republiky a vládou Polské lidové republiky o pohraničním turistickém ruchu.*

⁴⁶ *Tamtéž.*

K překročení hranic si musel turista na příslušném státním orgánu zažádat o vydání propustky. Propustky byly dvojjazyčné, česko-polské nebo slovensko-polské. Občan vlastníci povolení mohl překročit státní hranici na stanovených místech a ve stanovené době. V Krkonoších se otevřela Cesta polsko-československého přátelství po hřebenech hor při polsko-československých státních hranicích. Vedla od místa, kde cesta Krzaczyzna – Pomezni boudy protínala státní hranice, přes Sněžku, Malý a Velký Šišák a Sněžné Jámy ke Szrenici. Občané obou států mohli využívat cesty pouze s občanským průkazem a školní skupiny též bez povolenek, jen s průkazy totožnosti.⁴⁷

V roce 1956 byla vydána československá příručka⁴⁸ vysvětlující jednotlivé články úmluvy. Turistovi žijícímu v totalitním režimu měla pomoci naplánovat cestu tak, aby neporušil pravidla pro výjezd do zahraničí. Příručka v českém jazyce na úvod oslavuje Sovětský svaz, jehož nápadem bylo podle tehdejší ideologie zpřístupnění pohraničních hor oběma sousedícím státům. Také vyzdvihuje dohodu s Polskem o rozvoji organizované turistiky na území obou států. Publikace má srozumitelně vyložit jednotlivé články úmluvy čtenáři a nabídnout mu tipy na dovolenou ve slezské části hor. Příručka vymezuje přístupné oblasti pro turisty a uvádí seznam pohraničních přechodů. Turista mohl přestoupit státní hranici pouze s platnou propustkou a na předem stanovených přechodech v určitou denní dobu. Přestup vozidlem byl možný pouze na třech hraničních přechodech. Výjimku tvořily výpravy horolezců, které měly povolený vstup na polské území v kterémkoli místě s předem ohlášeným výstupem.⁴⁹

Před překročením státní hranice si musel nechat občan potvrdit jednorázovou propustku u příslušného československého pohraničního orgánu veřejné bezpečnosti místa přechodu. Po celním řízení a překročení hranic musel návštěvník neprodleně předložit propustku k potvrzení příslušnému polskému pohraničnímu orgánu. Propustka potvrzená oběma státy platila na polském turistickém území 6 dnů, přičemž se do počtu dnů nezapočítával den, ve kterém Čechoslovák vstoupil na území sousedního státu. Při zpáteční cestě si mohl turista zvolit k překročení hranic libovolný otevřený přechod. Souvisel s ním stejný proces jako při vstupu na polské území, tj. přihláška u polského a později českého pohraničního orgánu veřejné bezpečnosti pro příslušný hraniční přechod včetně celního řízení u obou stran.⁵⁰

⁴⁷ *Tamtéž.*

⁴⁸ Jan WENIG, *Úmluva o pohraničním turistickém ruchu. Československo-polská turistická konvence*, Praha 1956.

⁴⁹ J. WENIG, *Úmluva*, s. 1–7.

⁵⁰ *Tamtéž.*

K překročení hranic a pobytu na území Polska bylo nutné vlastnit jednorázovou propustku ve variantě pro jednotlivce nebo hromadnou pro organizované skupiny. Návštěvník se dočte, podle jakých zásad orgány propustky vydávaly a na co si měl dát pozor při vyplňování žádosti o jejich vydání. Za vydání propustky občan zaplatil jednotný poplatek 5 Kčs. Předpokladem pro získání povolení vycestovat bylo vlastnictví turistické průkazky. Pohraniční turismus mohli vykonávat pouze členové turistických oddílů a kroužků. Výjimkou byly školní či masově organizované zájezdy, kde mohl být členem družstva jen vedoucí výpravy. Průkazky i další tiskopisy vydával n. p. Turista. Pro možnost zakoupení nejn nutnějších potřeb v Polsku byly vydávány zvláštní cestovní šeky, které si návštěvníci vyměnili v zahraniční bance za předem určený obnos ve zlotých. Zajištění a následné využití tzv. „T“ – šeku bylo podmíněno mnoha pravidly, které brožura detailně uvádí. Turista podstupoval celní kontrolu na české i polské straně, která kontrolovala obsah jeho zavazadel a počet přenášených cenností. Poslední část informuje o možnostech ubytování, stravování a fungování záchranné horské služby.⁵¹

Příručka⁵² s radami pro Poláky, jež cestovali do Československa, vznikla roku 1962. Brožura v polském jazyce úvodem shrnuje nejdůležitější body úmluvy o propustkách do Československa. Kdo a za jakých okolností mohl povolení získat, kolikrát v kalendářním roce mohla jedna osoba obdržet propustku a jak dlouho byla platná od data vydání orgánem. Maximální délka pobytu v zahraničí šest dnů mohla být rozdělena např. na dva a čtyři dny, ale pouze v případě vytíženosti druhé části pobytu v odlišné turistické oblasti. Dále autor popisuje stanovený příděl devíz. Poláci mohli mít na cestu podle stáří určený maximální obnos korun v hotovosti. Turista si mohl vzít na cestu běžné osobní věci, na které se nevztahovalo placení cla. Druhá část seznamuje čtenáře s obecným popisem české strany Krkonoš od informací geografických a dopravních přes turistické cesty.⁵³

Doporučení turistických tras je rozděleno do tří oblastí na Východní Krkonoše (Karkonosze Wschodnie), Dolinu Labe (Dolina Łaby) a Západní Krkonoše (Karkonosze Zachodnie). Celkem popisuje dvacet jedna míst. Ke každému městu je uveden jeho geografický popis, trasa od polských hranic, stručná historie místa, seznam hotelů včetně počtu lůžek a restaurací, možnost sportovních aktivit a turistické trasy s délkou

⁵¹ *Tamtéž*, s. 8–19.

⁵² Tadeusz STEĆ, *Karkonosze. Obszar konwencji turystycznej w CSRS*, Warszawa 1962.

⁵³ *Tamtéž*, s. 3–11.

trvání pochodu. Pokud to situace dovoluje, autor přirovnává české město k polskému místu pro lepší představu čtenáře.⁵⁴

Československá brožura má oproti vybrané polské verzi poloviční rozsah stran, ale podává podrobnější informace o přípravě a samotném přechodu státních hranic. Polská publikace popisuje podrobněji pouze geografickou část s návrhy turistických tras, které v české verzi zcela chybí. Češi a Slováci měli dovoleno zakoupit si na cestu maximálně 40 zlotých na den a osobu při kurzu, kdy byl 1 zlotý vyměněn za 1,80 Kčs. Získání tzv. „T“ – šeků pro umožnění výměny valut a samotné zakoupení zlotých představovalo náročný a zdoluhavý proces. Návštěvníka mohla potěšit skutečnost, že mu při proplácení „T“ – šeků byla současně vyplácena zvláštní turistická prémie z fondu Výboru pro turistiku v Polsku. Prémie činila 80 % nominální hodnoty šeku. Poláci měli stanovený limit 50 Kčs pro dospělého a 25 Kčs pro dítě na den při kurzu, kdy byla 1 koruna vyměněna za 1,40 zlotých. Při výměně každých 100 zlotých získal turista z fondu příspěvek 30 zlotých. Zatímco Poláci si mohli nechat zbytek korun a vyměnit je zpět na zloté až doma, pro Čechoslováky platil přísný zákaz vyvážení cizí měny zpět do republiky. Obecně měli Češi a Slováci přísnější podmínky pro vycestování než Poláci. Jako kompenzace je mohl potěšit vysoký finanční bonus při zakoupení valut. Propustka platila pouze pro úmluvou vytyčenou turistickou oblast hor a podhůří, již ne pro vstup do vnitrozemí.⁵⁵

Roku 1963 vyšla příručka⁵⁶ s doplňujícími informacemi pro přeshraniční turistiku jako dodatek k tištěnému průvodci s názvem Krkonoše⁵⁷ z roku 1959. Příručka v úvodu shrnuje základní body konvence. Popisuje polskou část Krkonoš a nabízí turisticky zajímavá místa. Autoři čtenářům předkládají navržené turistické trasy rozdělené na pěší cesty a trasy pro mototuristy a autokarové zájezdy. Publikace uvádí praktické informace jako popis vyznačení turistických oblastí konvence, nabídku ubytování a stravování, seznam turistických informačních středisek (dnes center), všechny druhy dopravního spojení, státní instituce i kulturní zařízení.⁵⁸

Druhá část přináší pokyny pro turisty, kteří chtěli vycestovat do polského pásma Krkonoš. Podobně jako dříve vydaná česká příručka ke konvenci kniha vysvětluje pojem

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 11–44.

⁵⁵ J. WENIG, *Úmluva*, s. 3–20.; T. STEĆ, *Karkonosze*, s. 3–6.

⁵⁶ Ctibor VOTRUBEC – Míša ČEŘENSKÝ, *Turistická oblast polských Krkonoš v rámci československo-polské konvence. Dodatek k průvodci Krkonoše*. Praha 1963.

⁵⁷ Jiří CHYSKÝ, *Krkonoše. Oblastní turistický průvodce*, Praha 1959.

⁵⁸ C. VOTRUBEC – M. ČEŘENSKÝ, *Turistická oblast*, s. 3–20.

turistická propustka a radí návštěvníkovi, jak si zařídit povolení pro jednotlivce nebo skupinu. Autoři uvádí možnosti vycestování s vlastním motorovým vozidlem, kde se nachází hraniční přechody a jak je lze přejít. Zabývají se i okolnostmi výměny korun za zloté. Pozornost upoutá kapitola s názvem Co se v Krkonoších změnilo. Pojednává o nově vybudovaných případně uzavřených ubytovnách či hostincích a doporučuje nová místa pro turistická tábořiště. Údaje tvůrci pravděpodobně porovnávají s rokem 1959, kdy vyšel průvodce po Krkonoších a jehož dodatkem se příručka stala. Zadní stranu výtisku doplňuje mapa Krkonoš v oblasti pohraničí.⁵⁹

Kniha má podobný obsah i počet stran jako dříve vydaná česká příručka. Uvádí ale jen stručné informace o jednotlivých bodech úmluvy. Starší brožura sloužila přímo jako rádce pro přípravu přeshraniční cesty. Oproti tomu příručka z roku 1963 vznikla za účelem doplnění již vydaného průvodce. Dokazuje to první část publikace s návrhy turistických tras a popisem zajímavých míst vhodných k navštívení.⁶⁰

S nárůstem počtu návštěvníků hor se zvýšil i podíl zničené krajiny. Při budování nových stezek a rozšiřování původních cest se mýtily průseky v porostech. Horskou přírodu poničila výstavba turistických zařízení i procházení klečí mimo vyznačené a upravené cesty. Česká strana se dočkala první státní ochrany přírody v únoru 1952, kdy byla vyhlášena první etapa Krkonošského přírodního parku. Krkonošský národní park (KRNAP) byl vyhlášen roku 1962 s účinností od 1963. Jeho úkolem je ochrana a znovuoobnovení přírody, ovlivnění krajiny i s jejími obyvateli a usměrňování milionů návštěvníků. Národní park spolupracuje s polským protějškem Karkonoski Park Narodowy (KPN), který byl zřízen již roku 1959.⁶¹

Oblíbenost horské turistiky v polských pohořích předčil zájem návštěvníků o Krkonoše. Masový rozvoj turistiky zde byl spíše pozorován na pěších turistech než na počtu ubytovaných. Vysoký nárůst návštěvnosti s sebou nesl i negativa jako střetávání idey turistiky, tedy poznávání krás vlasti, a ničení přírody. Zároveň horský terén čím dál tím více zatěžovala narůstající doprava. Členové organizací, kteří začali propagovat turistiku v Krkonoších, dostali za úkol naučit návštěvníky zásadám správného chování v horské přírodě. Také měli vyškolit dobré průvodce, kteří budou provázet

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 21–29.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 3–28.

⁶¹ J. DOSTÁL, *Krkonoše*, s. 104–108.; Theodor LOKVENC, *Krkonošské hřebeny*, Hradec Králové 1960, s. 122–126.; Jiří BAŠTA – Jan ŠTURSA, *50 let Krkonošského národního parku*, Vrchlabí 2013, s. 14.; B. KLOMÍNSKÝ, *Dostupnost vrcholu*, s. 34.

návštěvníky hor, a tím předejdou nekontrolovanému pohybu turistů, poškozování flóry i omezování života fauny.⁶²

Roku 1948 proběhly v polské části Krkonoš první organizované túry vedené tzv. sudetskými průvodci (przewodnik sudecki).⁶³ Zároveň průvodci získali první oficiální osvědčení pro vykonávání činnosti.⁶⁴ V květnu 1950 předchůdce PTTK připravil školící kurz pro nově příchozí průvodce, kteří byli především členy FWP. Následovala další školení vedená odborníky včetně specializovaných exkurzí v terénu zaměřených na architekturu, geologii, botaniku nebo topografii. Přijetí konvence umožňující vykonávat přeshraniční turistiku v Krkonoších přineslo organizacím nové výzvy. Z výše zmíněného důvodu proběhl kurz pro 12 osob, které měly vést túry po terénu vymezeném konvencí. Aktuálními školeními procházely vybrané skupiny průvodců, jedna z nich nabízela návštěvníkům speciální průvodcovské služby u hradu Chojnik. Popularita průvodců i organizovaných zájezdů přetrvala pro jejich výhody do současnosti.⁶⁵

Úmluva o přeshraniční turistice z roku 1956 byla zrušena k 20. srpnu 1977. Ve stejném roce vznikla dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Polské lidové republiky o usnadnění cestovního styku občanů obou států.⁶⁶ Občané obou států byli zproštěni vízové povinnosti. Z původně maximální doby pobytu šesti dnů mohli turisté s potvrzenou propustkou pobývat na území druhé smluvní strany

⁶² *Tamtéž*, s. 274.; W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁶³ Tradice doprovázení návštěvníků průvodci započala již v 19. století. Potenciál rozvíjejícího turismu využily úřady, které zavedly pro chudé obyvatele horských vesnic možnost přivýdělnku v podobě průvodce a nosiče. Roku 1817 vznikl v Jelení Hoře (Jelenia Góra) Sbor horských průvodců a nosičů nosítek a zavazadel (Korpus Przewodników Górskich i Tragarzy lektyk i bagaży, německy Gebirgs-Führer und Stuhlträger). Tím se stala první organizací tohoto typu v Evropě. W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁶⁴ Mezi prvními oficiálními průvodci byl i Tadeusz Steć, autor základních publikací o Krkonoších a tištěných průvodců, který vytvořil základ organizace průvodců po Sudetech. První průkazy průvodců vypadaly jako malé papírové kartičky vložené do legitimace členů PTTK. Majitele opravňovaly vést pěší túry i lyžařské aktivity na území Krkonoš společně s odznakem Sudetský průvodce PTTK (Przewodnik Sudecki PTTK). Legitimace se v uvedené podobě vydávala do roku 1966, obsahovala stupeň schopností průvodce a musela se každý kalendářní rok obnovovat. Ačkoli se položky průkazů včetně označení průvodců v čase měnily, jejich existence přetrvala dodnes. W. SIEMASZKO, *Przewodnictwo zorganizowane w Karkonoszach (1948–1961)*, in: 35 lat Koła przewodników sudeckich, Jelenia Góra 1988, s. 2–3.; Andrzej MATEUSIAK, *Legitymacje i zaświadczenia przewodnickie*, s. 1–3, dostupné online (<http://www.przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/archiwum/legitymacje.pdf>), [citováno k 25. 01. 2021]; W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁶⁵ Waldemar SIEMASZKO, *Przewodnictwo zorganizowane w Karkonoszach (1948–1961)*, in: 35 lat Koła przewodników sudeckich, Janusz Cwen – Andrzej Grzelak (edd.), Jelenia Góra 1988, s. 2–3.

⁶⁶ Vyhláška č. 59/1977 Sb. *Vyhláška ministra zahraničních věcí o Dohodě mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Polské lidové republiky o usnadnění cestovního styku občanů obou států.*

po dobu až do třiceti dnů. Vyhláška zanikla 27. května 1991, kdy byla podepsána dohoda mezi vládou České a Slovenské Federativní Republiky a vládou Polské republiky o bezvízovém styku.⁶⁷

Roku 1975 bylo v Krkonoších 968 objektů podnikové rekreace s 26 300 lůžky a 70 zotavoven ROH s kapacitou 3 100 lůžek. Vysoká turistická atraktivita území Krkonošského národního parku a jeho stále rostoucí návštěvnost především v zimním období s sebou nesla v 70. letech i problémy s nedostatkem ubytovacích kapacit, frontami na lanovky a poničenými turistickými cestami a běžeckými tratěmi.⁶⁸

Počet zotavoven v Československu rostl a v 80. letech jich jen pro volný cestovní ruch fungovalo kolem dvou tisíc. Síť ubytoven byla do značné míry prostorově koncentrovaná podle přírodních podmínek. Asi 60 % objektů bylo soustředěno v rekreačních oblastech, jako jsou hory a vodní plochy. Podnikové a výběrové rekreace ROH měly významný podíl v domácím cestovním ruchu, roku 1987 více než 58 %. Nejvyšší počet lůžek v ubytovacích zařízeních ROH byl roku 1981 v Krkonoších. Zajímavostí je, že kvalitnější hotely se příliš nebudovaly až na výjimku Krkonoš.⁶⁹

V prosinci 1981 byl v Polsku vyhlášen výjimečný stav. Z toho důvodu byla pro Poláky uzavřena (s výjimkou dvou malých úseků) Cesta polsko-československého přátelství po hřebenech Krkonoš až do skončení stanného práva roku 1983. Průkaz totožnosti již neopravňoval k překročení hranic ani na turistické stezce. Na Sněžku (Śnieżka) bylo možné vystoupat pouze s průvodcem, kterého schválily vojenské a policejní úřady. Úřad sestavil seznam průvodců, kteří měli povoleno vést skupiny, což bylo pro zbylé vedoucí skupin diskriminující. Až do roku 1987 pohraniční stráž (Wojska Ochrony Pogranicza – WOP) pečlivě hlídala návštěvníky jdoucí po stezce. Kontrola probíhala i po osmnácté hodině, dokonce i v létě, aby zabránila přechodu hranic do Československa. Jediným možná pozitivním efektem byl pro horskou službu menší počet ztracených turistů. Ještě roku 1989 bylo možné dostat důtku za fotografování české krajiny. Na méně střežených místech se nelegálně setkávali polští a českoslovenští přívrženci protirežimní odborové organizace Solidarita (Solidarność).⁷⁰

⁶⁷ Sdělení č. 322/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody mezi vládou České a Slovenské Federativní Republiky a vládou Polské republiky o bezvízovém styku.

⁶⁸ B. SÝKORA, *Krkonošský národní park*, s. 243–261.

⁶⁹ Martin PAZDERA, *Češi a horský turismus*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2017, s. 19–22.

⁷⁰ W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

Rok 1989 přinesl změnu poměrů i v cestovním ruchu. Většina objektů infrastruktury cestovního ruchu byla navracena fyzickým osobám, podnikatelským subjektům a obcím. Otevření hranic přineslo svobodu cestování. V osmdesátých letech navštívilo asi 20 milionů občanů Československa tehdejší socialistické státy a zhruba 1 milion turistů směřoval na západ (v 60 % formou služebních cest). V současnosti je to zcela opačně, roku 2007 vyjelo více než 7 milionů účastníků za pobyty do západních států a pouze 700 tisíc návštěvníků do bývalých socialistických zemí. Krkonoše zůstaly jednou z nejnavštěvovanějších horských oblastí v tuzemsku i Polsku. Od 90. let začal narůstat počet i kvalita ubytovacích zařízení ve většině atraktivních turistických oblastí. Rozmístění turistických ubytoven i počet lůžek se ale od 80. let příliš nezměnil.⁷¹

Státní hranice změnily v důsledku politických přeměn v 90. letech některé své funkce. Otevření hranic po roce 1989 přineslo nové možnosti pro rozvoj turistiky v pohraničí. Zatímco do roku 1989 v obou socialistických státech fungovaly pro Čechoslováky a Poláky tři hraniční přechody, roku 2007 jich v konečném počtu bylo osmdesát osm. Po vstupu do tzv. Schengenského prostoru nás poprvé přestala hranice rozdělovat. V posledních desetiletích vzniklo v příhraničí mnoho nových turistických tras, kde byly dříve oblasti hlídané pohraniční stráží (WOP) se zákazem vstupu.⁷²

Význam a oblíbenost Krkonoš zapříčinila komplexnost nabídky turistických atrakcí. Hory nabízely jednodenní výlety i dlouhodobé pobyty v turistických ubytovnách, léčebné procedury v lázních, sportovní vyžití v zimě i létě, Krkonošský národní park a další přírodní krásy jako průsmyky, vyhlídky a jezera.⁷³ Hory si získaly přízeň návštěvníků i po kulturní stránce. Mezinárodní význam měly památky jak po české, tak i slezské straně, jako jsou hrady, zámky a sakrální architektura.⁷⁴

Krkonoše dominovaly ve střediskách zimních sportů díky nejlepším sněhovým podmínkám. Po výstavbě sportovního areálu pro skoky na lyžích roku 1978 se stal

⁷¹ *Tamtéž*, s. 23.

⁷² Marek WIECKOWSKI, *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Warszawa 2010, s. 95–143.; W. PAPIERNIAK, *Historia turystyki w Sudetach*, s. 1–24, dostupné online (<https://skpawroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁷³ Důležitou součástí středisek se staly rozhledny. Do roku 1945 jich bylo v Sudetech přes 50, přičemž největší počet jich byl v oblastech s nižší turistickou hodnotou, zejména v oblastech chudých na přírodní bohatství. Zajímavostí bylo, že ve slezské části Krkonoš rozhledny prakticky nebyly. J. POTOCKI, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, s. 1–6, dostupné online (<http://przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/wyszperane/zagospodarowanie.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

⁷⁴ M. WIECKOWSKI, *Turystyka*, s. 145–146.; J. POTOCKI, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, s. 1–6, dostupné online (<http://przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/wyszperane/zagospodarowanie.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

Harrachov celosvětově známým sportovním střediskem. Po sametové revoluci byl nejvyhledávanější lyžařskou destinací v České republice. V současnosti patří k největším a nejnavštěvovanějším lyžařským střediskům v tuzemsku Skiareál Špindlerův Mlýn. Skládá se z několika lyžařských areálů ležících uvnitř Krkonošského národního parku (KRNAP) a nabízí sjezdové tratě pro rekreační i závodní lyžování. Ve Špindlerově Mlýně se každoročně pořádá mnoho akcí pro veřejnost i závodů na mezinárodní úrovni. Středisko nabízí přes 27 kilometrů upravovaných sjezdovek, 6 lanovek, 11 lyžařských vleků, 2 snowparks (tratě s překážkami a skoky na snowboardu nebo lyžích) i sáňkařskou dráhu. Nabídku doplňují parky pro děti a lyžařské školy vhodné nejen pro výuku začátečníků.⁷⁵

Krkonoše umožňují provozovat zimní sporty i návštěvníkům s tělesným postižením. V Janských Lázních pomáhá znevýhodněným lyžařům všech výkonnostních skupin organizace s názvem Centrum handicapovaných lyžařů. Dalšími vyhledávanými středisky jsou Pec pod Sněžkou či Černá hora. V Harrachově, Špindlerově Mlýně, Mladých Bucích a Peci pod Sněžkou fungují bobové dráhy. V současnosti se v Krkonoších nachází přibližně 600 km upravovaných lyžařských stop pro běžkaře a přes 140 km sjezdových tratí.⁷⁶ Nově mohou turisté rozšířit své zážitky například o adrenalinové sporty poskytované lanovými centry nebo lyžařskými areály.

⁷⁵ *Tamtěž.*; Kateřina ORNSTOVÁ, *Historie turismu Harrachova*. Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2016, s. 37–39.; J. FLOUSEK – O. HARTMANOVÁ – J. ŠTURSA – J. POTOCKI (edd.), *Krkonoše*, s. 715.; Kateřina FALTUSOVÁ, *Mapování Skiareálu Špindlerův Mlýn a zimních pohybových aktivit v této destinaci pro osoby s tělesným a zrakovým postižením*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2019, s. 24–36.

⁷⁶ *Tamtěž.*

2. Vývoj tištěného průvodce po Krkonoších

Turistický průvodce se definuje jako příručka obsahující přehledné informace o určité geografické oblasti, o památkově nebo jinak významném objektu.⁷⁷ Průvodce je obvykle tištěná publikace, která popisuje oblast či místo vhodné svou zajímavostí k návštěvě. Autor průvodce naplánuje a doporučí trasy a místa, které může turista navštívit. Knižní průvodce vznikl v důsledku rozvoje cestovního ruchu, pro lidskou touhu po poznání světa a po předání vlastních zkušeností ostatním. Prostřednictvím příručky poznává čtenář cílovou oblast, často ještě před realizací samotné cesty. Součástí průvodce bývají mapy a fotografie. Publikaci lze považovat za náhradu turistického průvodce jako osoby. Příručka snižuje závislost návštěvníka na místních obyvatelích a zvyšuje jeho soběstačnost.⁷⁸

Důsledkem nového dělení literatury po roce 1948 vznikala tematicky zaměřená nakladatelství, která vydávala knižní průvodce. Zpočátku měl hlavní roli ve vydávání domácích průvodců Klub českých turistů. Ve druhé polovině 20. století se stal vůdčím nakladatelstvím podnik Olympia. Státní tělovýchovné nakladatelství vzniklo v roce 1954 jako jedno z nově založených oborově specializovaných nakladatelství. Kvůli reorganizaci státního úřadu tělovýchovy roku 1957 změnilo název na Sportovní a turistické nakladatelství. Nové vedení podniku se soustředilo na topografické a obsahové zdokonalení vydávaných knih. Roku 1967 se nakladatelství přejmenovalo na Olympii a stalo se jedním z nejpopulárnějších vydavatelství. Zaměřilo se na odbornou sportovní literaturu ale i na beletrii, cestopisy a turistickou literaturu včetně příruček. Turistické průvodce tvořily vlastní ediční řady určené např. pro pěší turistiku, motoristy či vodáky. Od roku 1954 nakladatelství publikovalo kolem 4 000 titulů a knihy včetně průvodců vydává dodnes.⁷⁹

Tradice vydávání tištěných turistických průvodců po Krkonoších byla založena ve druhé polovině 19. století. První průvodce měly formu spíše vyprávění nečleněného do kapitol. Původní příručky odrážely individualitu jejich tvůrců. Obsah i forma příruček se postupně vyvíjely, na počátku 20. století již bylo zpracování průvodců ustálené. Autoři

⁷⁷ Eva HLAVATÁ a kol., *Informační prameny. Terminologický slovník*, Praha 1979, s. 117.

⁷⁸ Zuzana LANGEROVÁ, *Role knižního průvodce v cestovním ruchu*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno 2017, s. 18.; Natálie KRATOCHVÍLOVÁ, *Obraz města a jeho komunikace*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2019, s. 46.; Ivana HANSGUTOVÁ, *Komparace a strukturální analýza turistických průvodců Číny*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2021, s. 36.

⁷⁹ Lucie KOUTNÁ, *Vývoj turistického průvodce jako knižního žánru u nás do roku 1989*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2018, s. 8–12.; Michal PŘIBÁŇ, *Česká literární nakladatelství 1949–1989*, Praha 2014, s. 332–354.

se snažili o objektivnost a přinášeli relevantní informace. Za obou světových válek průvodce nevyházely i z důvodu omezených možností cestovat. Vydávání knižních průvodců po roce 1945 navázalo na vývoj před druhou světovou válkou a struktura průvodců se již výrazně neměnila. Příručky byly doplněny v různé míře o fotografie a obrázky atraktivních míst, případně o další přílohy, například mapy.⁸⁰

Rozvoj grafických technik umožnil vytvořit na první pohled poutavý vzhled publikace. I přes široké možnosti grafického zpracování měly průvodce do roku 1989 prosté obálky. Vzhled obálky byl ve většině případů opatřen textem s fotografií nebo ilustrací. Jednoduchost obalu knihy byla dána zřejmě několika faktory. Žánr knižního průvodce byl vnímán jako spotřební kniha s účelem získat informace o cílové lokalitě. Autoři nepotřebovali primárně upoutat pozornost potenciálního kupce, čtenář si příručku koupil pro její praktické využití. Zároveň byla mezi nakladatelstvími minimální konkurence. Průvodce se zajímavou a poutavou obálkou byly publikovány spíše výjimečně. Atraktivní vzhled i obsah získaly průvodce obecně až po sametové revoluci.⁸¹

Na počátku 70. let se na obálkách poprvé objevily barevné fotografie. S novinkou přišlo nakladatelství Olympia v edici Oblastní průvodce. Vzhled přední desky tvořily ze dvou třetin fotografie a z jedné třetiny barevný obdélník s názvem publikace. Průvodce měly v rámci výše zmíněné edice odlišnou barvu obdélníku. Průvodce po Krkonoších a Podkrkonoší vydaný roku 1975 byl opatřen červenou barvou obdélníku. Fotografie na obálce pořídil sám autor Josef Staněk a příručka obsahovala mapu v příloze.⁸²

Do druhé světové války byla běžnou součástí tištěných průvodců inzerce. Příručky pro turisty obsahovaly reklamy na knihy, restaurace, ubytovací zařízení i na další nesouvisející výrobky a služby. Změna přišla po roce 1948, kdy režim zakázal svobodné podnikání. Od 50. let se inzerce v příručkách pro turisty téměř nevyskytovala. Ve výjimečných případech obsahovaly průvodce reklamy na publikace a to většinou ve formě seznamu dříve vydaných titulů na konci knihy. Od 50. let se v některých průvodcích vyskytovala inzerce na časopis Turista.⁸³

⁸⁰ Filip HERZA, „*Pookřát na čerstvém horském vzduchu.*“ *Zážitky prvních turistů v českých cestopisech a tištěných průvodcích po Krkonoších 19. a počátku 20. století.* Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Praha 2009, s. 31.

⁸¹ L. KOUTNÁ, *Vývoj turistického průvodce*, s. 14–16.

⁸² *Tamtéž*, s. 15.; Josef STANĚK, *Krkonoše a Podkrkonoší*, Praha 1975.

⁸³ L. KOUTNÁ, *Vývoj turistického průvodce*, s. 26–27.

V průvodcích vydaných po sametové revoluci se běžně objevují seznamy doporučených stravovacích, ubytovacích a zábavních zařízení, které nejsou primárně inzercí. Slouží spíše jako doporučení a podnět pro čtenáře. S výše zmíněnými informacemi se turista setkal i v období do roku 1989, ovšem v podstatně stručnější podobě. Současné průvodce uvádí o podnicích navíc detailní informace jako je jejich adresa, nabídka nebo ceny služeb.⁸⁴

Oblíbenost Krkonoš u turistů se odrážela v počtu vydávaných průvodců i map. Podle souborného katalogu České republiky, který soustřeďuje údaje o dokumentech ve fondech českých knihoven a institucí, vyšlo od roku 1945 do roku 2019 minimálně 30 průvodců po Krkonoších v českém jazyce. V letech 1946, 1948, 1949, 1953, 1955, 1959, 1968, 1975, 1976, 1980, 1984, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017, 2018 a 2019 byl publikován vždy minimálně jeden knižní průvodce. Příručky se věnují buď samostatně Krkonošům a případně Podkrkonoší, nebo jsou Krkonoše součástí popisované geomorfologické oblasti (např. Krkonoše a Jizerské hory nebo Východní Čechy). Většina publikací pochází od českých autorů, některé jsou překlady zahraničních – především polských příruček. Průvodce do roku 1989 mají podobu vázané knihy s pevnou obálkou. Oproti tomu mladší příručky mají převážně měkké desky, někdy formu brožury i svou online verzi na internetu.

Kromě turistických průvodců určených pro pěší turistiku vznikaly rovněž specializované příručky zaměřené na zimní lyžařské aktivity, cykloturistiku, horolezectví či poznávání přírody a naučných stezek. V posledním desetiletí byly publikovány průvodce s novým zaměřením jako turistické trasy bez bariér pro hendikepované návštěvníky,⁸⁵ poznávání církevních památek,⁸⁶ pohádkový průvodce pro děti⁸⁷ či průvodce pro rodiče s malými dětmi a kočárky.⁸⁸

Jedním z prvních autorů tištěných materiálů pro turisty mířící do Krkonoš byl po druhé světové válce Stanislav Krause. Roku 1946 vydal schematickou mapu pohoří s vyznačenými turistickými trasami a o tři roky později průvodce po Severovýchodních Čechách. Dosud žijící přírodovědec Jan Štursa patří mezi nejznámější autory publikací

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 27–28.

⁸⁵ Kamila ANTOŠOVÁ – Radek DRAHNÝ – Michal SKALKA, *Krkonoše bez bariér*, Vrchlabí 2014.

⁸⁶ Jan LUŠTINEC – Jiří LOUDA, *Církevní památky Krkonoš*, Vrchlabí 2015.

⁸⁷ Ryszard RZEPZYŃSKI – Maria NIENARTOWICZ, *Karpacz. Bajkowy przewodnik dla dzieci*, Jelenia Góra 2009. Do češtiny jej přeložila Helena Jankowska pod názvem *Karpacz – pohádkový průvodce pro děti*.

⁸⁸ Veronika HALÁKOVÁ, *Krkonoše s dětmi. S kočárkem i pěšky*, Praha 2020.

o Krkonoších, je také spoluautorem turistických průvodců. Významnou osobností byl František Jirásko, jenž přispěl několika knihami o horách. Podílel se na psaní knižních průvodců, přispíval články do periodik a zajímal se o česko-polské vztahy. K výraznějším tvůrcům průvodců po Krkonoších druhé poloviny 20. století patřil Josef Staněk, který vydával publikace o Východních Čechách. Napsal nebo se částečně podílel na tvorbě průvodců po Krkonoších z let 1968, 1975 a 1980.⁸⁹

Poláci měli po skončení druhé světové války k dispozici pouze německy psané průvodce, nebo se museli spolehnout na vlastní znalosti. Situace se ale brzy změnila. Již v listopadu 1945 vyšla první polsky psaná kniha o Krkonoších.⁹⁰ Autor publikace Józef Sykulski vydal o rok později první tištěné průvodce. Výše zmíněným počinem se stal průkopníkem v tvorbě poválečných knižních průvodců po Sudetech. Druhá polovina 40. let 20. století zaznamenala významný rozvoj tištěných příruček pro turisty, které kromě Sykulského psali i Marian Sobański, Franciszek Załuski a Waclaw Kowalski. Část průvodců zůstala anonymních. Obzvláště mnoho průvodců bylo vydáno roku 1947, kdy poprvé na Sněžce proběhla událost s názvem Krakonošovy dny (Dni Karkonoszy) a počet turistů navštěvujících hory vzrostl. Tištěné průvodce měly obecně skromný turistický obsah, pozornost věnovaly inzerci a obrázkům atraktivních míst. Téměř každý vydaný průvodce sloužil buď jako příručka pro příjemně strávenou dovolenou, nebo jako průvodce po lázních. Jejich velká část obsahovala slovníček polsko-německých místopisných názvů.⁹¹

V 50. letech pokračovalo vydávání tištěných průvodců založené po druhé světové válce, navíc se průvodce začaly obsahově rozšiřovat. Dalším dílem, díky kterému průvodce zaznamenaly rozmach, byla publikace Západní Sudety (Sudety Zachodnie) z roku 1954 od Tadeusze Stece. Roku 1965 vyšlo druhé rozšířené a pozměněné vydání knihy, které je dodnes populární. Turistům může sloužit jako základní příručka pro návštěvu hor. Pro další autory tištěných průvodců může být vzorem hodným následování.⁹²

⁸⁹ Nicola MITRUSOVÁ, *Historie a vývoj sportovního cestovního ruchu v oblasti centrálních Krkonoš*. Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2020, s. 27–29.

⁹⁰ Publikace s názvem *Liczyszepa zły duch Karkonoszy i Jeleniej Góry*, v překladu Krakonoš – zlý duch Krkonoš a Jelení Hory, vyprávěla staré pověsti o Krkonoších. Publikace byla po konci druhé světové války obecně první vydanou knihou v tzv. Ziemiach Zachodnich i Pólnocnych, což byla na základě rozhodnutí postupimské konference k Polsku nově připojená území, která do roku 1945 patřila k Německé říši (dříve Pruskému království). Wiesława CENIAN – Kamila URYGA – Ivo ŁABOREWICZ, *Polskie przewodniki turystyczne po Ziemi Jeleniogórskiej*, Jelenia Góra 1991, s. 4.

⁹¹ W. CENIAN – K. URYGA – I. ŁABOREWICZ, *Polskie przewodniki*, s. 3–4.

⁹² *Tamtéž*.

Tadeusz Steć (1925–1993) se stal legendou a propagátorem turistiky v Polsku. Po druhé světové válce se usadil ještě jako student historie pod Sokolími horami nedaleko Krkonoš. Od roku 1952 vedl boudu Pod Sněžkou, dnes Slezský dům (Dom Śląski), a v roce 1954 se natrvalo usadil ve Slezských Teplicích (Cieplice Śląskie). Mezi lety 1958–1963 vedl středisko vědy o polských západních zemích v Bolkově (Bolków) a zároveň pracoval pro Polský turisticko-vlastivědný spolek (PTTK). Podílel se na tvorbě nového polského místopisného názvosloví a vytyčení a značení turistických stezek, školil průvodce i značkaře a účastnil se založení horské služby (Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – GOPR). Steć proslul především jako lektor turistických skupin, který svým poutavým vyprávěním obohaceným o anekdoty předával návštěvníkům důležité informace o Krkonoších. Vydal od 50. let mnoho publikací, průvodců i map po Sudetech. Jeho dvěma stěžejními díly je výše uvedený průvodce Západní Sudety (Sudety Zachodnie) a publikace vydaná roku 1962 společně s Wojciechem Walczakem a názvem Krkonoše – monografie o poznání krajiny (Karkonosze – Monografia krajoznawcza). Cenné jsou dodnes části o historii hor, které byly dříve dohledatelné pouze v těžko dostupné německé literatuře a periodikách. Zajímavostí je, že Steć zahrnul do svých děl i informace o české straně hor, ačkoli v době publikace knih dělila Polsko a Československo hlídaná státní hranice.⁹³

Důležitými tvůrci průvodců po Krkonoších v následujícím období byli Ryszard Chanas, Janusz Czerwiński a Krzysztof R. Mazurski. Jejich publikace obracely pozornost na celou oblast Sudet nebo Dolního Slezska (Dolny Śląsk) a vždy věnovali značný prostor turistickým cestám po Jelenohorském údolí (Kotlina Jeleniogórska). V 70. letech se rozvinulo publikování průvodců v podobě brožur. Jejich hlavními vydavateli byli Wojvodské ústředí turistických informací (Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej) v Jelení Hoře (Jelenia Góra) a Dolnoslezské sociálně-kulturní družstvo (Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) ve Vratislavi (Wrocław).⁹⁴

V 80. letech se objevili dva noví autoři příruček pro turisty. Marek Staffa vydal sérii publikací Turistické prázdniny v horách (Wczasy turystyczne w górach) a Bohdan Szarek publikoval sérii knih Horské noclehárny Polského turisticko-vlastivědného spolku a jejich okolí (Schroniska górskie PTTK i ich okolice). Dalším tvůrcem knižních

⁹³ *Tamtéž.*; František JIRÁSKO, *Tadeusz Steć – legenda polské turistiky*, Krkonoše. Jizerské hory 49 (2), 2016, s. 47.

⁹⁴ W. CENIAN – K. URYGA – I. LABOREWICZ, *Polskie przewodniki*, s. 4–5.

průvodců se stal Zbigniew Garbaczewski, který ve třech publikacích představil stejný počet sudetských turistických stezek.⁹⁵

Počátek 90. let přinesl dva významné průvodce po Krkonoších. Prvním byla roku 1990 příručka s názvem Kačavské hory (Góry Kaczawskie) od Krzysztofa R. Mazurského a Janusze Czerwińskiego. Kniha se stala prvním samostatným polským průvodcem po výše zmíněném horském pásmu. Druhým průvodcem byla roku 1991 publikace Krkonoše (Karkonosze) od Marioly Malerek. Obsahovala popis hor, jejich historii, turistické stezky, informace pro návštěvníky a fotografie míst včetně mapy. Se stále narůstajícím počtem turistů se knižní příručky diferenciovaly a v některých případech se specializují na individuální cíle návštěvníka. Typově se zaměřují na lyžařské aktivity, horolezectví, geologii, přírodu, dokonce i na hledání zlata. Vydávané průvodce získávaly každým následujícím rokem vyšší úroveň. Tratila na tom individualita jazyku i formy, ale za cenu pokroku a obecně ustálených pravidel pro tvorbu přehledných průvodců. V množství vydaných knižních průvodců zaujímá oblast kolem Jelení Hory (Ziemia Jeleniogórska) jedno z předních míst mezi turistickými regiony Polska.⁹⁶

S rozšířením internetu se průvodce přenesly i do virtuálního prostředí a v současnosti jejich obliba a praktičnost převažují nad tištěnými příručkami.⁹⁷ Dříve výhradně tištěné průvodce se objevují v podobě elektronické knihy a návštěvník může získat tipy na cestování v rozšířených cestovatelských blozích či na sociálních sítích.

⁹⁵ *Tamtéž.*

⁹⁶ *Tamtéž.*

⁹⁷ N. KRATOCHVÍLOVÁ, *Obraz města*, s. 49–50.; Matěj VRBKA, *Zhodnocení česky psaných knižních turistických průvodců na Indonésii*. Bakalářská práce. Vysoká škola polytechnická Jihlava, Jihlava 2013, s. 20–21.

3. Analýza tištěných průvodců

Práce se zabývá vybranými knižními průvodci Krkonoš vydanými mezi lety 1945–2019. Na základě analýzy průvodců po české a polské straně Krkonoš zjistí, zda se v čase měnil způsob psaní o Krkonoších, doporučení turistům a zaměření na konkrétní turistické cíle. Pokud se výše uvedené údaje v příručkách měnily, popíše jakým způsobem. Následná komparace jednotlivých průvodců po české a polské straně Krkonoš bude sledovat shodné a rozdílné znaky příruček. Průvodce budou porovnány ve stejném jazyce i podle obsahu česky a polsky psaných textů. U každé příručky je vymezeno šest stejných oblastí, které budou podrobeny rozboru. Jedná se o všeobecnou část (příroda a historie Krkonoš), turistické trasy, praktické informace (ubytování, stravování, dopravní dostupnost), turistické zajímavosti, četnost map a informace o druhé (přeshraniční) části hor.

Průvodce jsou rozděleny do tří období, ve kterých se lišily možnosti Čechoslováků a Poláků navštívit pohraniční a přeshraniční – sousední část Krkonoš. Od počátku zkoumaného období práce do roku 1960 mohli občané obou států navštívit sousední zemi pouze se souborem úředních povolení, které získávali obtížnou a namáhavou cestou. Jistá změna přišla společně s vyhláškou o pohraničním turistickém ruchu, jejíž odraz v příručkách zkoumá druhé období. Vyhláška umožňovala vykonávat československým a polským návštěvníkům od roku 1961 přeshraniční turistiku po obou stranách hranice v oblasti Krkonoš, o rok později i v jejich podhůří.

Ustanovená konvence zanikla roku 1977, kdy byla nahrazena novou vyhláškou. Dokument občany obou států zprošťoval vízové povinnosti, pro výzkum průvodců ale skutečnost zásadně nic nemění. V obou socialistických státech skončila rokem 1989 komunistická nadvláda a státy získaly demokratickou formu vedení. Práce v posledním období sleduje vývoj průvodců od roku 1990 do roku 2019, kdy bylo cestování do zahraničí nejdostupnější.

3.1 Období 1945–1960

Vymezené období zkoumá čtyři průvodce ze 40. a 50. let, kdy bylo nejobtížnější navštívit oblast Krkonoš v sousedním státě.

Vít Vach, Krkonoše – Turistický a lyžařský průvodce

Nejstarší vybraný průvodce byl publikován roku 1946. Příručka se řadí do skupiny průvodců, které se zaměřují na specifický typ cílového zážitku. Průvodce měl sloužit primárně návštěvníkům Krkonoš, kteří přijeli vykonávat horskou turistiku a sporty v zimním období. Kniha má malé rozměry a měkkou vazbu V1 (brožura sešitá drátěnou sponkou). Vzhled obálky tvoří černobílá fotografie ve světle modrém rámečku. Fotografie zachycuje horskou chatu v pozadí s krkonošskými horami. Originálním prvkem obálky je fotografie vertikálně rozdělená na dvě poloviny, které zachycují stejný záběr v letním a zimním období. Příručka obsahuje mnoho černobílých fotografií zobrazujících zimní krkonošskou krajinu.

Kniha je rozdělena na dvě části. Tvoří souvislý text vizuálně členěný podle větší velikosti názvů míst k navštívení. Čtenář se v publikaci může orientovat podle obsahu, který popisuje místa doporučená k návštěvě. Názvy obcí nebo hor na sebe navazují podle polohy, kde se nachází. Kniha má rozsah 144 stran a autor představuje v šesti sedminách pěší výlety. Až od strany 122, v poslední sedmině, představuje navrhované oblasti k lyžování. Pokyny a praktické rady pro lyžaře doplňuje nabídka sánkařských, běžkařských a sjezdových drah s jejich délkou včetně nabídky lanovek a lyžařských můstků. Ačkoli se průvodce jeví jako příručka vydaná výhradně pro zájemce o zimní turistiku, po jejím přečtení dojde čtenář k závěru, že kniha může sloužit pro celoroční návštěvu hor.

Turistům jsou v první části doporučena k návštěvě místa Trutnov, Svoboda nad Úpou, Maršov I, Maršov IV,⁹⁸ Dolní Malé Úpy, Horní Malé Úpy,⁹⁹ Velká Úpa I. – II.,¹⁰⁰ Pec (Velká Úpa III.)¹⁰¹, Sněžka, Janské Lázně, Černá Hora,¹⁰² Černý důl, Lánov, Dolní Dvůr, Strážné (Pomezí), Hostinné nad Labem, Vrchlabí, Krausovy boudy, Špindlerův Mlýn, Horní Branná, Valteřice, Jilemnice, Hrabačov, Štěpanic, Mrklův, Křížlice, Lhota

⁹⁸ V roce 1950 vznikla sloučením Maršova I, Maršova II a Maršova III obec Dolní Maršov. Sloučením Dolních Albeřic, Dolních Lysečín, Horních Albeřic, Horních Lysečín, Maršova IV, Suchého Dolu a Temného Dolu vznikla obec s názvem Horní Maršov. Katastrální území Maršov I a Maršov II jsou dnes součástí Svobody nad Úpou. *Vyhláška ministra vnitra č. 13/1951 Sb., o změnách úředních názvů míst v roce 1950.*

⁹⁹ Obec vzniklá sloučením Dolní Malé Úpy a Horní Malé Úpy dnes nese označení Malá Úpa. *Tamtéž.*

¹⁰⁰ Sloučením Velké Úpy I a Velké Úpy II vznikla obec s názvem Velká Úpa. *Vyhláška ministerstva vnitra č. 3/1950 Sb., o změnách úředních názvů míst v roce 1949.*

¹⁰¹ Obec Velká Úpa III dostala roku 1949 nový název Pec pod Sněžkou. Sám autor v publikaci z roku 1946 používá nejčastěji označení obce Pec. Uvádí, že „dnešní název Pec, vzniknuvší od tavící pece, je jedním z nejčastěji používaných turistů.“ *Tamtéž.*; Vít VACH, *Krkonoše – Turistický a lyžařský průvodce*, Svoboda nad Úpou 1946, s. 50.

¹⁰² Obec vzniklá sloučením Černé Hory a Janských Lázní dostala název Janské Lázně. *Vyhláška ministra vnitra č. 13/1951 Sb., o změnách úředních názvů míst v roce 1950.*

Štěpanická, Benecko, Vítkovice, Víchová nad Jizerou, Přívlaka – Proníklá, Jablonec nad Jizerou, Vysoké nad Jizerou, Polubný, Harrachov – Nový Svět. Druhá část věnovaná zimním sportům přináší výlety do Janských Lázní, Pece, Dolního Dvora a okolí, Černého Dolu, okolí Sněžky (Černá kupa, Růžová hora, Pěnkavčí hora, Lví hora, Rýchory), Dolní Malé Úpy, Maršova IV, Špindlerova Mlýna – Krausových bud (Sedmidolí, Kozí hřbety, Stoh, Krkonoš¹⁰³), Harrachova – Rokytnice (Plešivec, Zadní Plech, Čertova hora, Jakšín, Lysá hora, Vlčí hřeben), Rokytnice nad Jizerou, Harrachova – Nového Světa a do Benecka – Vítkovic (Kokrháč,¹⁰⁴ Kozelský hřeben, Černá skála, Šeřín, Žalý). V důsledku pozdějšího přejmenování hor či sloučení některých obcí dnes vybraná místa podle výše zmíněných názvů již nenajdeme.

Příručka působí v některých pasážích poeticky a může připomínat stylizaci první průvodce po Krkonoších. Příkladem je věta „*Romantické partie, doplněné nesčetnými přeřepemi, měnící křišťálovou vodu v bílou tekutinu, provázejí diváka dlouhou cestou údolím Bílého Labe.*“¹⁰⁵ Době vzniku odpovídají archaismy (např. jsoucí, rezervace, jest, autosprávkárna, basén) a historismy (cariscijské vrásnění, háv) obsažené v jazyce. Text je výrazně citově zabarvený (půvabná údolí, úchvatné jezírko) a autor využil personifikaci (probouzející se louky).

Knihy popisuje krajinu, přírodní útvary a nevynechala ani typické krkonošské boudy. Zajímavostí je, že autor uvádí boudu prince Jindřicha a Havlovu boudu, jež obě roku 1946 vyhořely. Protože byl průvodce vydán ve stejném roce, jako objekty vyhořely, znamená to, že text vznikl v době, kdy boudy ještě stály. Podobný případ byl i s Liščí boudou, která vyhořela roku 1948. Tím se stává jediným vybraným průvodcem, který mohl doporučit ubytování ve třech výše uvedených objektech.

Obecná část začíná rozdělením a popisem Krkonoš. Seznamuje čtenáře s geografii a jejími složkami jako je povrch, vyvýšeniny, hory a řeky. Uvádí historii vzniku pohoří, tamní podnebí a faunu. V části s názvem Květena pojednává o flóře vyskytující se v horách. Historii osídlení lidmi shrnuje do krátkého odstavce, který se zabývá převážně průmyslem a obživou obyvatel hor.

¹⁰³ Nejprve byla hora nazývána jako Krkonoš. Na slezské straně se později ujal německý název „Velká bouřková čepice“ (Grosse Sturmhaube) a na české straně označení Velký šišák. Po získání území Krkonoš Polskem se začala hora nazývat Śmielec. V současnosti Poláci používají především název Velký šišák (Wielki Szyszak), zatímco my nový název Vysoké kolo. Vlastimil PILOUS – Jiří GRUND, *Východočeské hory. Od Jizery po Tichou Orlici*, Praha 2005, s. 52.

¹⁰⁴ Dnes nese hora název Kotel. *Tamtéž*, s. 21.

¹⁰⁵ V. VACH, *Krkonoše*, s. 12.

Navrhované turistické trasy jsou součástí informací rozdělených podle obcí. Nejprve jsou uvedeny silniční vzdálenosti do okolních obcí v kilometrech. Následují údaje turistických vzdáleností jednotlivých bodů zobrazené v tabulce, která obsahuje délku cesty v kilometrech, v hodinách a minutách a popisuje turistické značení (modrá, červená, žlutá nebo zelená značka). Důležitou částí pro turisty byly návrhy na pěší výlety. Sestavené trasy uvádí všechna důležitá místa zastavení s údaji o značení a časové i kilometrové náročnosti. Časové údaje jsou i mezi zastaveními, což bylo výhodné pro rozložení trasy.

Průvodce je strukturovaný podle měst. Každá obec má vlastní praktické informace podle jejich dostupnosti. Uvádí, zda se v popisované obci nacházela pošta, telefon, telegraf, lékař, zubní technici, nemocnice, lékárna, drogerie, městská spořitelna, Stanice SNB (Sbor národní bezpečnosti), inspektorát finanční stráže, nákladní a osobní autodoprava, Horská záchranná služba nebo opravna lyží a sportovního náradí. Pokud se některá ze služeb v místě nenacházela, příručka uvádí, kde byla nejbližší náhradní varianta. Pro turisty s vlastním automobilem byla přínosná informace o dostupnosti autosprávkárny (autoservisu) a benzinové pumpy. Následují informace o nejbližší železniční a autobusové stanici i o ubytovacích podnicích.

Součástí Janských Lázní byl popis lázeňského komplexu a informace, že další dotazy zodpoví kancelář lázeňské komise. U Janských Lázní je vyzdvihována jejich historická tradice v léčbě klientů a úspěšně používaná metoda z Warm Springs v americkém státě Georgia. Jako turistické zajímavosti Vach uvádí historické budovy, kostely, přírodní památky, možnosti kulturního vyžití a zimní sportoviště, jako je tělocvična, volejbalové (wolleyballové) hřiště, tenisové hřiště, lyžařský můstek či sánkařské dráhy. Průvodce klade důraz na přírodní úkazy jako Sněžné jámy a boudy, např. Pomezní, Kolínskou, Petrovku (oficiálně Petrovu), Špindlerovku (oficiálně Špindlerovu), Modrokamennou, Hříběcí, Jonovu (dnes bouda Hais), Havlovu (v současnosti neexistuje), Jelenku, prince Jindřicha (dnes neexistuje), U Bílého Labe, Luční nebo Vachatovu (po roce 1951 Družba, v současnosti přestavěná).

V publikaci není otištěna ani jedna mapa. Podle údajů v tiráži měla kniha celkem tři přílohy – dvě mapy a seznam ubytovacích podniků. Mapu vydal Vojenský zeměpisný ústav v Praze a Ježek a Karmášek kamenotiskem ve Dvoře Králové nad Labem. Podle dalších dostupných výtisků byly součástí průvodce příruční mapa Československa a mapa české části Krkonoš. Zkoumaný výtisk neobsahuje žádnou z výše uvedených příloh. Jejich nevýhodou byla možná ztráta jako v tomto případě. Informace o polské části hor

příručka neobsahuje. Pouze obecná část se zmiňuje jedním odstavcem o slezském přeshraničním pásmu hor na severu. V jistých návrzích cest se dotýká informace „po státních hranicích,“ ale již neuvádí, co se za hranicí nachází.

Marian Sobański, Karkonosze (Krkonoše)

Příručka s podtitulem Populární turistický a prázdninový průvodce (Popularny przewodnik turystyczny i wczasowiskowy) vyšel roku 1947 ve Vydavatelství Polského archivu vlastivědy a dokumentární fotografie (Wydawnictwo Polskiego Archiwum Krajoznawczego i Fotografii Dokumentarnej). Řadí se mezi jedny z prvních původně polských průvodců po Krkonoších. Svým rozsahem 32 stran může působit jako nedostatečně obsáhlý pro orientaci v horách. Přesto pro návštěvníky uvádí všechny důležité informace. Konec druhé světové války a zisk území, na kterém se rozkládá slezská část Krkonoš, znamenal počátek tvorby polských průvodců. Z výše uvedeného důvodu lze očekávat, že analyzovaná příručka nebude disponovat všemi očekávanými prvky novodobého průvodce a že mladší příručky pro turisty budou čím dál tím více propracovanější.

Publikaci chybí obsah, což ale při malém počtu stran nepůsobí čtenáři problémy v orientaci textu. Kniha je opatřena měkkou vazbou V1 (brožura sešitá drátěnou sponkou). Prostý vzhled obálky obsahuje bibliografické údaje v rámečku. V knize jsou otištěny dvě fotografie. Průvodce zařazuje Krkonoše do Sudetského pohoří. Kniha je strukturována na kapitoly. První kapitola uvádí obecné informace o Krkonoších, druhá se věnuje turistice. Třetí část popisuje možnosti ubytování, čtvrtá pojednává o léčebných střediscích. Pátá kapitola přináší informace o turistických stezkách a uvozuje tím na následující dvě třetiny publikace, které se v jednotlivých kapitolách zabývají městy doporučenými k navštívení.

Mezi konkrétní turistické cíle Sobaňský zařadil obce Jelení Horu (Jelenia Góra), Kowary, Karpacz – Bierutowice, Przesieka, Jagniątków, Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba), hrad (zamek) Kynast a Stezku po hřebecích hor (Droga grzbietowa). K doporučením pro turisty se řadily lázně Slezské Teplice (Cieplice Śląskie-Zdrój), Svěradův Zdroj (Swieradów Zdrój) a Czerniawa Zdrój. V okolí obce Kowary se nacházely komplexy sanatorií pro léčbu tuberkulózy. Sklářská Poruba (Szkłarska Poręba) byla doporučena jako tzv. největší klimatické lázně v Dolním Slezsku (Dolny Śląsk), kde se návštěvník mohl léčit s nervovým vyčerpáním nebo astmatem. Místo bylo

také vhodné na odpočinek pro děti i rekonvalescenty. Naopak nebylo doporučeno léčit se zde s těžkým onemocněním plic a s prodělaným srdečním selháním.

Nejstarší zkoumaný polský text je čtivý a srozumitelný. Průvodce začíná obecnou částí popisující základní informace o geologii, horstvu, podnebí, vodstvu, fauně, flóře a průmyslu. Další informace o přírodě Krkonoš autor uvádí i dále při popisu míst vhodných k navštívení. Sobaňský ustanovil město Jelení Horu (Jelenia Góra) jako centrální a výchozí bod k zahájení pěti turistických vycházek do okolí. Další návrhy turistických tras jsou součástí každé kapitoly věnující se vybranému městu. Pěší, lyžařské a sánkařské trasy jsou popsány srozumitelně, poutavě a obsahují časové údaje o délce jednotlivých zastavení na trase. Všechny uvedené trasy byly značené.

Samostatná kapitola se věnuje možnostem ubytování v horách včetně jejich obecného popisu. Majiteli objektů byly turistické a sportovní organizace, Polská cestovní kancelář (Polskie Biuro Podróży „Orbis“, P. B. P. „Orbis“), Dolnoslezské turistické družstvo (Dolnośląska Spółdzielnia Turystyczna) a organizace mládeže. Ubytovací zařízení byla rozdělena podle místa, kde se nacházela – na oblast Kowary, okolí Karpacze, region Przesieka a oblast Sklářské Poruby (Szklarska Poręba). Většina ubytoven je doplněna o informace kolik pokojů a lůžek k přenocování nabízela, telefonní spojení nebo vzdálenost od zastávky veřejné dopravy. U každé obce turista našel, jak se na dané místo dostane z nejbližšího většího města, jakým dopravním prostředkem veřejné dopravy a kolik kilometrů byla cesta dlouhá. Praktické informace o místních možnostech stravování chybí.

Turistické zajímavosti byly součástí každého města doporučeného k návštěvě. Jednalo se o památky jako hrady a jejich zříceniny, kostely, historická náměstí, radnice, muzea, parky i horské boudy. Návštěvníku byly doporučeny i přírodní krásy jako jezera nebo vrcholy hor. Dominantní postavení zaujímala Sněžka (Śnieżka). Karpacz a Bierutowice byly popsány jako dva zásadní výchozí body při výstupu na Sněžku. Jednou ze zajímavostí Krkonoš byla svatyně (świątynia) Wang v Karpaczu. Dřevěný kostel je unikátní památkou skandinávské sakrální architektury z 12. století, která byla přenesena do Krkonoš roku 1842. Autor doporučoval k návštěvě i sportovní střediska. Příručka obsahuje jednu mapu zobrazující hlavní obce polských Krkonoš pro turistický ruch a ukazuje směr do Vratislavi (Wrocław).

Příručka uvádí vybrané objekty na české straně hor. Sobaňský popisuje při výhledu z vrcholu Sněžky (Śnieżka) řeku Úpu (rzeka Upa). Některé turistické trasy pokračovaly za hranice Polska a přesahovaly do československého území, kde byly

jmenovitě uváděny české boudy zkráceným označením jako Špidlerovka či Petrovka (oficiálně Špindlerova bouda a Petrova bouda). Podmínky pro cestování do sousedního státu byly pro oba národy již od počátku vymezeného období obtížné.¹⁰⁶ Současný čtenář průvodce může nabýt dojmu, že přejít hranice do sousedního státu bylo možné stejně jednoduše jako je tomu dnes v tzv. Schengenském prostoru. Ale nebylo tomu tak. Pravděpodobně i z tohoto důvodu český průvodce ze stejného období neuvádí žádné informace o polské části hor.

Knihu doplňují tři krátké slovníky. První polsko-německý slovník uvádí názvy měst, druhý zeměpisných označení a třetí názvy vodstva v Krkonoších. Zajímavostí je, že některé polské názvy mají v závorce uvedené druhé – novější – označení místa. Sobaňský si byl pravděpodobně vědom skutečnosti, že některé informace v průvodci chybí. Obě vnitřní strany obálky proto poznamenávají, že se návštěvník mohl na uvedených kontaktech a adresách zeptat na všechny doplňující informace. Vnější zadní strana obálky obsahuje seznam dalších doporučených knih, převážně průvodců, ze stejného vydavatelství. Oproti o rok mladšímu českému průvodci má polská příručka méně než čtvrtinový rozsah, což lze odůvodnit rozdílným politickým vývojem v Československu a Polsku a tradicí vydávání českých průvodců.

Wojciech Walczak, Sudety – Przewodnik narciarski (Sudety – Lyžařský průvodce)

Průvodce vydaný roku 1953 patří do skupiny příruček zaměřených na specifický cílový zážitek. Příručka sloužila návštěvníkům Sudet, kteří se rozhodli vykonávat zimní sporty v horském prostředí. Kniha má 40 stran, malé rozměry a je publikována v měkké vazbě V1 (brožura sešitá drátěnou sponkou). Publikaci chybí obsah. Jednoduchý vzhled obálky odpovídá období vzniku průvodce. Převážně modrá barva v pozadí je doplněna motivy ze zimní tematiky a dvěma zkratkami PTTK. V období vydání zkoumaného průvodce spolupracoval Polský turisticko-vlastivědný spolek (PTTK) s vydavatelstvím Družstevní vydavatelský ústav „KRAJ“ (Spółdzielczy Instytut Wydawniczy „KRAJ“), které publikovalo i analyzovaného průvodce. Příručka obsahuje osm černobílých fotografií zobrazujících lyžaře v horách a zasněženou krkonošskou krajinu.

V důsledku použití komunistické propagandy je v předmluvě oslavováno tzv. lidově demokratické Polsko, které zastavilo předválečné elitářství, turistiku udělalo

¹⁰⁶ Více k cestování v letech 1945–1989 mezi Polskem a Československem viz. Kateřina LOZOVIUKOVÁ – Jaroslav PAŽOUT (edd.), *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945–1989*. Praha – Liberec 2017, s. 84–110.

masovou, a umožnilo tím vykonávat ji všem pracujícím. „*Každou zimu se po bílých cestách toulají dlouhé zástupy lyžařů – jsou to slezští horníci, hutníci, zedníci a dělníci, kteří si na lyžařských pobytech po splnění šestiletého plánu užívají svoji dovolenou. Čeká na ně komfort a teplo ubytoven i luxus domů spravovaných Fondem rekreace pracujících (FWP), ještě nedávno zářící prázdnou rozbitých oken a zničených interiérů. Dnes již není ani stopy po zkáze, protože se Polský turisticko-vlastivědný spolek (PTTK) stará o veškeré záležitosti cestovního ruchu.*“¹⁰⁷ Obdobné ovlivnění textu ideologickou propagandou najdeme i v českém průvodci z 50. let.

Kniha je rozdělena na dvě části – všeobecnou a detailní. První část se zabývá terénem pro lyžování. Krkonoše jsou zde uvedeny jako jedny z výčtu hor Dolního Slezska (Dolny Śląsk), kde bylo možné provozovat zimní sporty. Vzhledem k zaměření se kniha věnuje pouze zimě, které jsou přizpůsobeny nejen geologické informace. Podle oblastí s dobrými sněhovými podmínkami autor doporučuje vhodná místa k lyžování i ubytování. Text se věnuje sněhovým podmínkám, slunečnímu záření, větru, lavinovému nebezpečí, sněhovým převisům nad útesy a sněžným bouřím. Text je náročnější na čtení s porozuměním. Jazyk odpovídá době vzniku příručky a obsahuje archaismy (kinoteatr – kinoteátr) a historismy (opalaczki – opalovačky).

Tabulka s délkou trvání příznivých sněhových podmínek pro lyžování v Sudetech přiřadila první místo v seznamu hor Krkonoším. Nejvyšší vrcholky disponovaly dvojnásobně vyšším slunečním svitem než oblasti v nížinách. Autor využil i úsměvné nadsázky. „*Působení slunečních paprsků zesílených jejich odrazem od sněhové pokrývky v nejslunečnějších měsících způsobilo, že vrstva vzduchu bývala tak silně rozehrátá, až byla možná jízda na lyžích nejen v lehkém oblečení, ale dokonce pouze v plavkách nebo opalovačkách.*“¹⁰⁸ Nebezpečí pro sněhové pokrývky často představovaly suché, teplé a silné horské větry. Lavinové nebezpečí hrozilo v terénu Sudet pouze na území Krkonoš, proto měli být návštěvníci hor v zimě obezřetní a seznámení s možnými riziky.

Vážnějším nebezpečím byly sněhové převisy nad útesy. Největší převisy se každý rok hromadily v Krkonoších a již do roku 1953 zde zapříčinily několik úmrtí lyžařů. Turisté si měli dát pozor především na hrany obou Sněžných jam (Śniezne Kotły), lokalitu Černý kotel (Czarny Kocioł) a hrany kotlů Velkého a Malého rybníku (Krawędzia Kotłów

¹⁰⁷ Wojciech WALCZAK, *Sudety – Przewodnik narciarski*, Warszawa 1953, s. 3.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 8.

Wielkiego i Małego Stawu). Sudety, znovu především Krkonoše, ovlivňovala velká proměnlivost počasí. V zimním období turistu mohly překvapit náhlé mlhy nebo zataženo a sníh. Nebezpečí sněžných bouří znamenalo oslepení sněhem a přineslo náhlý pokles teploty. Proto bylo důležité vzít si na túru náhradní teplé oblečení. Přechkat nepřízeň počasí mohl návštěvník hor v nejbližším ubytovacím zařízení, do kterého naváděly němé značky na zimním tyčování.

Návštěvníkům byla doporučena lyžařská střediska ve všech oblastech horské soustavy Sudet. V Krkonoších měl turista navštívit Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba), Karpacz, Jagniątków či obec Przesieka, Zachełmie, Babice a Sosnówka. Fond rekreace pracujících (FWP) organizoval v některých místech novou formu závodní rekreace, tzv. lyžařskou rekreaci. Dovolené se mohli zúčastnit nejen zkušení lyžaři, ale také začátečníci. Během čtrnáctidenního pobytu se rekreanti pod vedením instruktora naučili lyžovat, případně zdokonalili své lyžařské dovednosti. Přiložená tabulka uvádí sudetské areály spravované Fondem rekreace pracujících (FWP), které disponovaly profesionálními instruktory lyžování a lyžařskou výbavou, kterou si mohl návštěvník zapůjčit, pokud neměl vlastní lyže. Z celkem šesti míst se polovina nacházela v Krkonoších. Ve středisku Sklářské Poruby (Szkłarska Poręba) probíhala lyžařská školení vedená členy Polského turisticko-vlastivědného spolku (PTTK), kteří nabízeli desetidenní turistické kurzy pro všechny zájemce. Tzv. otevřené školení PTTK také půjčovalo lyžařské vybavení. V zimě fungovaly k přenocování především ubytovny spravované PTTK. Pro členy spolku nabízely slevu 50 % na ubytování ve vlastních objektech. Poté stál nocleh 7 zlotých.

Následují body, které uváděly místa vhodná k navštívení. Každý bod je opatřen číslem, které si návštěvník vyhledá v přiložené mapě. Bod představuje obec, památku nebo horskou boudu. Některá místa jsou doplněna o telefonní kontakt, informaci o možnosti ubytování nebo dopravní dostupnosti. Některé body byly zasazeny do přírody a uváděly přírodní zajímavosti v okolí. Zcela chybí návrhy, kde se občerstvit.

Druhá polovina publikace nese název Podrobná část. Představuje hlavní lyžařské areály v Sudetech včetně běžkařských a sjezdových tras. Jako první uvádí informace o Krkonoších. Podle Walczaka byla dvěma největšími středisky zimních sportů a lyžování obec Karpacz – Bierutowice a Sklářská Poruba (Szkłarska Poręba). Karpacz rozšířený o Bierutowice nabízel dva skokanské můstky, lyžařský vlek, tři hokejové stadiony, skluzavku, bobovou dráhu, sánkařskou dráhu, slalomovou trať v kotli nad Malým rybníkem (Kocioł Małego Stawu), ubytovací zařízení spravovaná FWP

a PTTK, kino, knihovnu a regionální muzeum. Sklářská Poruba (Szklarska Poręba) byla jedním z neznámějších rekreačních areálů v Polsku. Turista zde našel největší koncentraci ubytoven, sanatorií, léčeben, kulturních zařízení, obchodů a domů spravovaných PTTK. Obec ovlivnila tradice sklářství. Návštěvník si ve městě mohl zakoupit suvenýry a výrobky ze skla.

Mezi turistické zajímavosti Walczak zařadil svatyni (świątynia) Wang, okolí Sněžky (Śnieżka) či sklářskou huť Jozefínu (Huta Szkła Kryształowego „Józefina“). Dále uvádí boudu (schronisko) Samotnia, Bronisława Czecha, Hamplovu (Strzecha Akademicka), Kasprowicza (dnes Na jizerském stohu, Na Stogu Izerskim), Szrenica, Pod Labským štítem (Pod Łabskim Szczytem), Pod Sněžkou (Pod Śnieżką, dnes Slezský dům, Dom Śląski), Odrodzenie, ruiny boudy prince Jindřicha (Księcia Henryka) a zmiňuje českou boudu Petrovku (oficiálně Petrovu). Mezi přírodními útvary dominoval Velký rybník (Wielki Staw), Malý rybník (Mały Staw), Vysoké kolo (Wielki Szyszak), Sněžné jámy (Śnieżne Kotły) a Labský štít (Łabski Szczyt).

Součástí obou výše popisovaných měst je seznam doporučených lyžařských tras. Bylo skutečností, že většina zimních lyžařských tras kopírovala letní turistické trasy. V tom případě platila značení, podle kterých se mohl lyžař orientovat. Kromě turistického značení cest měl návštěvník k dispozici němé značky na zimním tyčování. Pouze několik málo tras je doplněno o časové nebo délkové údaje.

Jízda po vrcholcích Krkonoš na východ k Sněžce (Droga wierzchowiną górską ku wschodowi w kierunku Śnieżki) patřila mezi nejatraktivnější delší lyžařské výlety. Vzhledem k pohybu podél státních hranic bylo po turistovi vyžadováno potřebné povolení Polské pohraniční stráže (Wojska Ochrony Pogranicza, WOP). Potřebné bylo i dobré a stálé počasí. Nejvhodnější bylo rozdělit trasu na dva až tři dny s přenocováním v ubytovně. Populární výlet byl v průvodci nejdetailněji zpracovanou krkonošskou lyžařskou trasou, která měřila 24 kilometrů.

Dále se průvodce v jednotlivých podkapitolách zabývá lyžařskými areály Jizerských hor (Góry Izerskie), Kladských Sudet (Sudety Kłodzkie), Bystrických hor a Stolových hor (Góry Bystrzyckie i Stołowe), Sovích hor a Bardských hor (Góry Sowie i Bardzkie), Rychlebských hor a Kralického Sněžníku (Góry Złote i Grupa Śnieżnika), Valbříšských Sudet (Sudety Wałbrzyskie), Kačavských hor a Janovického rudohoří (Góry Kaczawskie i Rudawy Janowickie), Zlatohorské vrchoviny (Góry Opawskie) a části masyw Ślęzy.

Kniha obsahuje dvě mapy. První zobrazuje ubytovací zařízení spravovaná PTTK a otevřená v zimě, dále zimní letoviska FWP vybavená lyžařským vybavením a důležitá místa vhodná pro začátek lyžařského výletu v celých Sudetech. V mapě je také vytyčena oblast Sudet a terény zimní turistiky. Druhá mapa je věnovaná pouze Krkonošům, což dokazuje jejich význam v zimní turistice. Zobrazuje důležité krkonošské obce, názvy vrcholů hor s jejich nadmořskou výškou, lyžařské trasy, lyžařské areály spravované FWP, silnice, železniční koleje a zastávky, státní hranice. Čísla uvádí polohu ubytovacích zařízení z první části příručky. Jmenovitě mapa uvádí jedinou ubytovnu, a to českou Petrovu boudu. Průvodce se soustřeďuje na polskou část Sudet a českou stranu Krkonoš ani dalších hor nezmiňuje.

Jiří Chyský, Krkonoše – Oblastní turistický průvodce

Průvodce z roku 1959 byl vydaný ve Státním a turistickém nakladatelství (později nakladatelství Olympia) a pochází z edice Oblastních turistických průvodců. Nabízí návštěvníkům hor trasy k pěší turistice i lyžařské túry po Krkonoších. Průvodce má malé praktické rozměry a je opatřen měkkou vazbou V3 (brožura sešitá shora umístěnými skobičkami a celek přilepený do obálky). Oranžová barva přední obálky obsahuje název průvodce, edice a nakladatelství, které doplňuje černobílý pás vyobrazující různé způsoby vykonávání turistiky.

Příručka je strukturována do šesti číslovaných kapitol. Po všeobecné části následuje kapitola o Západním Podkrkonoší. Třetí část byla nazvaná Vycházky, výlety a delší túry po Krkonoších. Čtvrtá kapitola se zabývala lyžařskými túrami po Krkonoších, pátá získala název Zvláštní část a šestá Informace turistům. Průvodce předkládá na 219 stranách mnoho detailních informací. Knihu doplňuje 16 černobílých fotografií přírody Krkonoš na křídovém papíru.

Oproti prvnímu českému průvodci nacházíme při čtení textu příručky posun ve stylizaci jazyka. Ovlivnil ho především vývoj českého jazyka a změna režimu. Autor použil současnou češtinu, výjimečně archaismy (organisován). Především text o přírodě a historii využívá citově zabarvená slova (malebné chalupy) a personifikaci (vody zpívají). Stejně jako v prvním analyzovaném průvodci se i zde setkáváme s vyskytováním slova rozsocha. Čtenáři se může jevit, že jde o archaismus, ale není tomu tak. Význam slova znamená horský hřbet odbočující z hlavního horského pásma. Krkonošské rozsochy jsou horopisným podcelkem a výskyt termínu najdeme i v průvodcích po sametové revoluci. V době vydání knihy byly již ustáleny nové názvy obcí. Zároveň došlo

s ideologickou propagandou k přejmenování některých místopisných názvů či bud. Průvodce uvádí dobový název např. Stalingradské či Husovy boudy nebo Gottwaldových sadů.

Příručka zdůrazňuje střediska turistiky, jimiž byla města Vrchlabí, Jilemnice a Trutnov, ze kterých bylo snadné dostat se do hor pěšky nebo autobusem. V zimě Chyský doporučoval navštívit Harrachov, Pec pod Sněžkou, Janské Lázně a Špindlerův Mlýn společně se Svatým Petrem, což bylo podle autora nejvyhledávanější místo v Krkonoších. Výše uvedená místa jsou doplněna jejich historií, pamětihodnostmi a možným sportovním využitím. Autor upozorňuje, že Krkonoše nabízely řadu dalších míst k letnímu i zimnímu pobytu v horách, ale žádné další se nevyrovnalo výše zmíněným obcím. Buď měly méně výhodnou polohu, nebo horší spojení s vnitrozemím, menší možnost přístupu do hor, menší kapacitu ubytování, nesnadnější zásobování apod. Protože bylo takových míst mnoho, autor na ně upozorňuje při návrzích a popisech jednotlivých túr.

Do příručky je zahrnut popis Západního Podkrkonoší s turistickými trasami začínajícími v Tanvaldu, Semilech, Vysokém nad Jizerou, Nové Pace a Jilemnici. Skutečnost je vysvětlena v úvodu. Podle Chyského severní oblast výše uvedených měst spadá do takzvaného Podkrkonoší a území na východ od soutoku Jizery s Mumlavou směrem k Tanvaldu je částí Jizerských hor, jež s horským masivem Krkonoš geologicky těsně souvisí a na Krkonoše přímo navazují v okolí turistického a lyžařského střediska Harrachov. Dalšími doporučenými místy k návštěvě byl Trutnov, Svoboda nad Úpou, Janské Lázně, Horní Maršov, Velká Úpa, Pec pod Sněžkou, Dolní Malá Úpa, Žacléř, Bernartice, Hostinné, Vrchlabí, Strážné, Špindlerův Mlýn, Dolní Dvůr, Harrachov a Rokytnice nad Jizerou.

Čtenář příručky se nejprve setká s všeobecnou částí o přírodě Krkonoš. Geologická část uvádí, že jsou Krkonoše součástí horské soustavy západních Sudet. Jak práce objasňuje v úvodu, označení Sudety se po roce 1945 v Československu vyskytovalo nanejvýše v zeměpisných publikacích. Protože mělo své opodstatnění, setkáme se s ním i v dalších zkoumaných průvodcích. Stejně jako se autor prvního analyzovaného průvodce soustředil na výčet rostlin v horách, i zde je věnovaná značná část flóře. Důvodem autora byla skutečnost, že mnohé z uvedených vzácných rostlin rostly ve střední Evropě skoro výhradně jen v Krkonoších. Návštěvník hor se dále dočetl o fauně, podnebí, horské službě, lázních a o historii turistiky a sportů v Krkonoších.

Krátká podkapitola v obecné části se věnuje historii hor od 12. do 17. století. Podle vzoru komunistické propagandy autor uvádí, že „*k opětovnému počestění*

krkonošského kraje došlo až za válek husitských“ a „některá města byla většinou česká až do konce třicetileté války, tedy do poloviny 17. století, kdy definitivní porážka protestantství a české šlechty přivedla do českých zemí cizí šlechtu, která spolu s církví a vládnoucím rodem Habsburků uskutečnila nové poněmčení Krkonoš i okolního kraje.“¹⁰⁹ Při každé vhodné příležitosti text uvádí, že „se Krkonoše staly dnes již stálým místem nedělního oddechu pracujících hlavního města republiky.“¹¹⁰ Podle Chyského sloužila zařízení před druhou světovou válkou jen poměrně úzké vrstvě obyvatelstva, zatímco po roce 1945 všem pracujícím. Krkonoše se staly rekreačním střediskem, kam každý týden vozily různé podniky účastníky Revolučního odborového hnutí a své pracující do vlastních objektů podniků. Byla budována nová střediska pro zotavení zaměstnanců a jejich rodin.

Zajímavé je porovnání psaní o Janských Lázních. První i druhá zkoumaná příručka shodně vyzdvihují jejich tradici v léčbě především dětské obrny. Zatímco příručka z roku 1946 popisuje úspěšné používání metody z Warm Springs v americkém státě Georgia, v průvodcích vydaných po roce 1948 zatížených propagandou se o způsobu léčby převzaté z USA nedočteme. Příručka z roku 1959 se věnuje rekreaci zprostředkované Revolučním odborovým hnutím. ROH je popisováno jako jeden ze způsobů, jak bylo pracujícím v lidově demokratickém Československu zajišťováno ústavou zaručené právo na odpočinek.

Druhá a třetí kapitola obsahuje popis výše uvedených měst, podle kterých jsou vytvořeny propracované návrhy pěších výletů a vycházek. Turistické trasy byly rozděleny podle časové náročnosti v řádu hodin na půldenní vycházky, celodenní okruhy a dvoudenní i vícedenní túry. Návštěvník si mohl vybrat trasu i podle dalšího dělení. Červeně, modře, zeleně a žlutě značené cesty byly opatřeny vlastním číslem. Chyský naplánoval 35 lyžařských túr, které jsou uvedeny v samostatné kapitole. Pátá kapitola s názvem Zvláštní část nabízí speciální okružní túru po Krkonoších, kterou si návštěvník mohl sestavit sám. Podle náročnosti nebo časových možností měl na výběr počáteční a koncové body. Možnost sestavit si vlastní trasu bylo originálním a nadčasovým prvkem průvodce. Výhodou příručky je její širší zeměpisné rozpětí. Některé trasy začínají již z Liberce, Semil, Nové Paky či z Vysokého nad Jizerou. Mohly proto zaujmout

¹⁰⁹ Jiří CHYSKÝ, *Krkonoše – Oblastní turistický průvodce*, Praha 1959, s. 11–12.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 8.

obyvatele z okolí výše uvedených měst, kteří se rozhodli pro jednodenní výlet do Krkonoš bez nutnosti přenocování a dohledávání si dalšího dopravního spojení.

Samostatná kapitola se věnuje praktickým informacím. Ubytovací možnosti se stavem k datu 1. dubna 1958 mají propracovanou strukturu. Název ubytovny doplňují informace o přístupu od silnice nebo zastávky hromadné dopravy, počtu pokojů a lůžek, teplé a studené vodě s ústředním topením, případně o vodě na chodbě a kamnech, telefonním spojení a označení A – D pro hotelovou skupinu dle vybavení. Třída A označovala mezinárodní úroveň hotelu. Ubytovací zařízení jsou rozdělena podle místa, kde se nacházela. Pro přehled sloužil následující samostatný seznam horských bud a seznam turistických tábořišť. Podle tabulky na závěr kapitoly byly v roce 1958 v Krkonoších dva hotely úrovně A – Hotel Savoy-Westend a Horský hotel, oba spravované Čedokem. V nouzových případech, především při závažných povětrnostních změnách ohlášených Horskou službou, platil tzv. zákon hor. Při nebezpečných situacích platila po celých Krkonoších povinnost majitelů místních soukromých domů, případně závodních rekreačních objektů, které byly celý rok obývané správci, poskytnout turistovi nocleh. Součástí popisovaných turistických tras byla stravovací zařízení po cestě.

Vzhledem k široce a detailně vypracovaným návrhům tras je obtížné popsat hlavní zajímavosti doporučené ke zhlédnutí. Obecně mezi ně patřily přírodní útvary, historické památky jako kostely a muzea, horské boudy, naučné stezky a sportoviště ve výše uvedených městech a jejich okolí. Průvodce obsahuje pouze jednu mapu s přehledem dopravních spojů mezi krkonošskými obcemi. Uvádí dostupnost z Liberce, Prahy a Hradce Králové. Na mapě jsou zobrazena dvě polská města propojená železnicí s českými Krkonošemi. Legenda vysvětluje značení vlakových tratí, silnic pro osobní dopravu, autobusové dopravy a lanovek. Po mapě následuje seznam vyobrazení němých značek na zimním tyčování, které lyžařům pomáhaly orientovat se v zasněžené krajině. Zkoumaná příručka má na vnitřní straně zadní obálky prázdný obal na přílohu. Z výše uvedeného důvodu se můžeme domnívat, že součástí průvodce byla samostatná mapa Krkonoš. Údaje v tiráži hypotézu nepotvrzují. Podle dalších dostupných výtisků byly součástí průvodce dvě volné mapy.

Polské části Krkonoš není věnován větší prostor, ale autor několikrát zmiňuje její existenci. V rámci popisu přírody i turistických tras se dočteme o některých přírodních útvarech jako např. o dvou rybnících pod Bílou loukou či jezírku ve Sněžných jámách.

Zmiňuje také boudy na polském státním území. Jako dodatek zkoumaného průvodce vyšla roku 1963 příručka s doplňujícími informacemi pro přeshraniční turistiku.

Komparace

Oba české průvodce se zabývají pěší turistikou i zimními sporty. Polský průvodce z roku 1947 sloužil pouze pro pěší turistiku a polská příručka z roku 1953 byla určena výhradně lyžařům. Podle výše uvedených skutečností mohly pouze tři průvodce sloužit návštěvníkům hor po celý rok. Jediná česká kniha z roku 1959 má měkkou vazbu V3, ostatní tři průvodce jsou opatřeny měkkou vazbou V1. Výše uvedené příručky mají podobný prostý vzhled. Jedinou výjimkou může být nejstarší průvodce. Obálka české příručky z roku 1946 jako jediná obsahuje fotografii. Všechny průvodce mají měkké vazby.

V příručkách je zřetelný posun ve vývoji jazyka. Zatímco nejstarší český průvodce v textu využívá personifikaci, poetismus, archaismy, historismy a citové zabarvení, v textu příručky z roku 1959 najdeme pouze personifikaci, výjimečně archaismy a citové zabarvení. Je pozoruhodné, že u polských příruček je tomu přesně naopak. Nejstarší zkoumaný polský text je čtivý a srozumitelný i pro současného čtenáře. Zatímco text polského průvodce z roku 1953 je náročnější na porozumění a obsahuje archaismy a historismy. V obou průvodcích z 50. let se silně odráží komunistická propaganda.

Průvodce mají různý rozsah stran a polovina z nich má obsah. Obě polské příručky jsou krátké, mají rozsah do 40 stran a ani jedna neuvádí obsah. Oproti tomu obě české knihy mají obsah a rozsah 144 a 219 stran. Příručky jsou strukturovány na části nebo kapitoly. Nejstarší český průvodce je rozdělen na dvě části a nejstarší polská příručka na pět kapitol. Český průvodce z roku 1959 je strukturován do šesti kapitol, zatímco polský z 50. let je rozdělen na dvě části.

Všechny analyzované publikace mají všeobecnou část, která čtenáře seznamuje s přírodními podmínkami. Oba české a jeden polský průvodce z roku 1947 popisují vznik a složení Krkonoš, vodstvo, podnebí, faunu, flóru a osídlení hor lidmi nebo průmysl. Polská brožura z roku 1953 se ve výše uvedených oblastech věnuje pouze období zimy, což lze vzhledem ke specifickému lyžařskému zaměření očekávat. Všechny průvodce zařazují Krkonoše do Sudetského pohoří a obě české knihy uvádí termín rozsochy.

Ve všech zkoumaných průvodcích můžeme sledovat vývoj názvů míst a bud. V první řadě byla změna názvosloví dána přejmenováním původně německých názvů po druhé světové válce jak v Československu, tak i v Polsku. K dalšímu vývoji došlo

s nástupem komunistů do čela státu. Zatímco tři příručky pojednávají přímo o Krkonoších, polský průvodce z roku 1953 je věnovaný Dolnímu Slezsku (Dolny Śląsk). Krkonoše jsou zde uvedeny jako jedny z hor, kde bylo možné lyžovat.

Oba české průvodce doporučují turistům společně k návštěvě obce Trutnov, Svobodu nad Úpou, Jánské Lázně, Horní Maršov, Velkou Úpu, Pec pod Sněžkou, Dolní Malou Úpu, Žacléř, Rokytnici nad Jizerou, Dolní Dvůr, Harrachov, Špindlerův Mlýn, Vrchlabí, Strážné, Hostinné nad Labem, Vysoké nad Jizerou a Jilemnici. Mezi turistická střediska zařazují oba polské průvodce Sklářskou Porubu (Szklarska Poręba), Karpacz – Bierutowice, Slezské Teplice (Cieplice Śląskie), Jagniątków a obec Przesieka. Jednotliví autoři navíc uvádí další rozdílná doporučení. Všechny průvodce navrhnou vlastní turistické trasy. Tři průvodce uvádí podle svého zaměření stezky pro pěší turistiku a tři doporučení lyžařských túr. Pouze několik málo tras v polské příručce z 50. let je doplněno o časové nebo délkové údaje. Ostatní tři průvodce obsahují u jednotlivých tras časové údaje v hodinách nebo délkové údaje v kilometrech – případně oba.

Všechny knihy obsahují vybrané praktické informace pro turisty. Tři nejstarší příručky uvádějí ve větší nebo menší míře možnosti ubytování a dopravní dostupnost míst, ale o stravování se nezmiňují. Jediný průvodce, který se zabývá ubytováním, dopravou i možnostmi občerstvení na cestách je česká publikace z roku 1959.

Všechny příručky obsahují vybraná místa, která bylo vhodné navštívit jako turistické zajímavosti. Jednalo se o přírodní útvary jako jezera, údolí, vrcholy hor, štíty, konkrétně např. Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), historické budovy, kostely, možnosti kulturního vyžití, sportovní střediska a boudy. Kromě názvosloví se v českých i polských průvodcích mění také popis bud, pokud v průběhu let byla některá zničena. Např. z původně doporučené boudy prince Jindřicha k ubytování se v následující vybrané příručce objevily pouze ruiny boudy prince Jindřicha (Schronisko Księcia Henryka). Oba polské průvodce doporučují k návštěvě svatyni (świątynia) Wang v obci Karpacz.

V nejstarším českém průvodci není otištěna žádná mapa. Podle údajů v tiráži měla kniha celkem tři přílohy – dvě mapy a seznam ubytovacích podniků. Jednou přílohou byla příruční mapa Československa a druhou mapa české části Krkonoš. Nejstarší polský průvodce obsahuje jednu mapu zobrazující hlavní turistická střediska polských Krkonoš. Polská kniha z 50. let obsahuje dvě mapy. První zobrazuje zařízení a lyžařská centra FWP v celých Sudetech, druhá mapa je věnovaná Krkonošům. Česká publikace z roku 1959 obsahuje pouze jednu mapu s přehledem dopravních spojů mezi krkonošskými obcemi a dvě volné mapy v příloze.

Přeshraniční straně hor se detailně nevěnuje ani jedna příručka. Pouze v české knize z 50. let se autor několikrát zmiňuje v rámci popisu přírody i turistických tras o některých přírodních útvarech a o boudách na polském státním území.

3.2 Období 1961–1989

Druhá etapa začíná rokem 1961, kdy byla ustanovena československo-polská turistická konvence. Ve vymezeném období je analyzováno celkem šest průvodců z 60. – 80. let, ve kterých je sledován odraz platnosti turistické konvence. Vyhláška umožňovala Čechoslovákům a Polákům navštívit přeshraniční část Krkonoš snadněji než v letech 1945–1960. Období končí společně s komunistickou diktaturou v Polsku a Československu v roce 1989, kdy konvence pozbyla na významu díky získané svobodě cestování.

Tadeusz Steć, Szklarska Poręba i okolice – Michałowice, Jagniątków, Sobieszów (Sklářská Poruba a okolí – Michałowice, Jagniątków, Sobieszów)

Průvodce z roku 1963 publikovalo Vydavatelství sportu a turistiky (Wydawnictwo sport i turystyka). Publikace je opatřena měkkou vazbou V3 (brožura sešitá shora umístěnými skobičkami a celek přilepený do obálky) a má 135 stran. Průvodce je určen primárně pro pěší turistiku, ale uvádí i vybrané informace o možnostech lyžování. Byl proto vhodný pro celoroční využití i vykonávání zimních sportů.

Vzhled přední obálky tvoří fialovo-zelené pozadí rozdělené bílou hvězdicí uprostřed do čtyř nepravidelných útvarů. V levé horní části je černá kresba vodopádu. V dolní levé části jsou bibliografické údaje. Pravá dolní část je prázdná. V pravé horní jsou zelené a fialové řádky s hesly turistika (turystyka), lázně (uzdrowiska) a rekreace (wczasy). Uprostřed hvězdice je logo nakladatelství. Zadní obálka má bílé pozadí bez potisku. Podoba obálky jistě upoutala pozornost potenciálního kupce. V publikaci je otištěno devět černobílých fotografií letní a zimní přírody.

Kniha je strukturována do tří částí s nečíslovanými kapitolami a podkapitolami. Rozložení dokládá obsah na konci publikace. Za všeobecnou částí následuje detailní oddíl a třetí část s praktickými informacemi. Obecná část popisuje rozlohu Krkonoš, vodopis, geografii, podnebí, faunu, flóru a historii Sklářské Poruby a okolí. Průvodce zařazuje

území Krkonoš do Sudet. Podnebí se zabývá teplotou, slunečním svitem, větry a srážkami v horách. Specifické klimatické podmínky Krkonoš ovlivňují, že průměrná teplota v horách je nižší než v jiných evropských pohoří ve stejné výšce. Stejně jako polský průvodce z předešlého desetiletí doporučuje i právě zkoumaná příručka návštěvu Krkonoš pro občany s chorobami dýchacích cest, chudokrevností, poruchami metabolismu, stavy nervového i fyzického vyčerpání a pro rekonvalescenty. Naopak pobyt v horách neporučuje lidem s neléčitelnými vadami srdce a tzv. otevřenou tuberkulózou.

Autor popisuje poutavě dějiny Sklářské Poruby a jejího okolí od osídlení Slovanů do roku 1962. Kniha zdůrazňuje význam sklářského průmyslu a založení první sklářské huti. Místo bylo oblíbené u hledačů pokladů i díky jedné z nejstarších cest tzv. České stezce (Czeska Ścieżka). Autor se věnuje počátkům turistiky a vzniku a rozvoji fenoménu turistických průvodců po Krkonoších. Novodobý význam získala Sklářská Poruba díky lázeňství. Město se stalo vyhlášené pro své ozdravné účinky, ke kterým se později přidala obliba rozšiřujících se zimních sportů. Oproti ostatním průvodcům je podkapitola o historii oblasti, čítající 19 stran, rozsáhlá. Může za tím stát důvod, že byl Stec historik a osobnost, jenž stála za rozšířením oblíbenosti turistiky u Poláků v Dolním Slezsku. Ačkoli průvodce vznikl v době komunistické diktatury, nenajdeme v něm žádné prvky komunistické propagandy.

Druhá část obsahuje 50 číslovaných návrhů turistických tras. Cesty jsou děleny na 19 krátkých procházek po Sklářské Porubě, 16 tras po jednotlivých místech v západní části Krkonošského podhůří a 14 procházek v okolí Slezského hřbetu (Główny Grzbiet Karkonoszy). Jednotlivá místa uvádí popis doporučené přírodní nebo kulturní památky se stručným popisem cesty. Trasa obsahuje informace o základních bodech, které návštěvník cestou potkal s časovými nebo délkovými údaji. Stec kladl větší důraz na kvalitu textů o popisovaných objektech, nežli na propracovanost tras. Jako hlavní turistická střediska autor uvádí Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba) a její místní části – centrum (Śródmieście), Marysin v horní části, Siedmiórki (v současnosti již neexistující), dolní část (Szkłarska Poręba Dolna), a dále obce Michałowice, Piechowice, Jagniątków a Sobieszów.

V části s praktickými informacemi najdeme obecné seznámení s turistickými trasami. PTTK se staral o přibližně 160 kilometrů letních tras a jejich značení. Průvodce uvádí zajímavou informaci, že součástí turistického značení byly v Polsku údaje měřené v čase, zatímco na české straně byly uváděny v kilometrech. Čas přejití tras byl počítán v hodinách a minutách. Jako průměrný ukazatel bylo přijato, že 1 km trasy se rovnal

14 minutám chůze a 100 metrů rozdílu stoupání (nahoru) se rovnalo 9 minutám chůze. Čtenář zde našel informace o lyžařských trasách, jejich tyčovém značení při nepříznivém počasí, seznam sjezdových tratí v okolí Sklářské Poruby a adresy důležitých institucí a úřadů včetně jejich telefonních kontaktů.

Samostatná část uvádí praktické informace pro turisty. Základní údaje o dopravní dostupnosti okolí. Průvodce nabízí ubytovací zařízení včetně jejich adresy, ceny přenocování a telefonního kontaktu. Představuje také stravovací zařízení jako restaurace, bary a kavárny, u kterých čtenář najde jejich adresu, telefonní kontakt a u restaurací navíc dříve uváděnou kategorii hostinských provozoven. Nejvýraznější složkou nabídek je seznam zařízení spravovaných odbory (FWP), které nabízely ve Sklářské Porubě více než 3 200 míst k ubytování. Čtenář se seznámí s rekreačními středisky a dalšími institucemi. K zábavě sloužila kina, lázeňský park s mnohým vyžitím či Kluby FWP. Výčet sportovišť doplňují lyžařské terény, sjezdové tratě a koupaliště. Uvedeny jsou také informace o turistických kancelářích nabízejících dovolené v horách. Přiložen je seznam ubytovacích chat za Sklářskou Porubou i s možnostmi občerstvení. Neméně důležité byly ozdravovny (sanatorium – prewentorium), což byla uzavřená léčebná zařízení zejména pro děti a dospívající, které trpěli nejčastěji tuberkulózou. Jejich význam dohledáme i v českých průvodcích.

Mezi turistické zajímavosti v Krkonoších a oblasti od hor po Sklářskou Porubu Stec zařazuje Krkavčí skály a Křivé věže (Krucze Skały i Krzywe Baszty), sklářskou hut' Julie (Huta Julia), geomorfologické útvary Obří hrnce (Marmity – garnce wirowe), vodopád (wodospad) Kamieńczyka, soutěsku u řeky (Przełom) Kamiennej, přírodní rezervaci (Rezerwat) Szklarki, Bílé skály (Białe Skały), Zatačku smrti (Zakręt Śmierci), Soví skály (Sowie Skały), strmý skalní práh nad údolím Kamenné (Złoty Widok), pomník symbolického hrobu Krakonoše (Grób Karkonosza), skalní skupinu Chybotek, Orlí skálu (Orla Skała), Skály zbojníků (Zbójeckie Skały), vrchol Grzybowiec, Tiché údolí (Cicha Dolina), zříceninu hradu Chojnik, Novosvětské sedlo (Przełęcz Szklarska), Przedział – Ovčí skály (Owce Skały) – Sklaní bránu (Skałna Brama) – štít Babiniec, horu Szrenica, horskou chatu Szrenica (hala Szrenicka), Koňské hlavy (Końskie Łby), Svinské kameny (Trzy Świnki), Tvarožník (Twarożnik), bažinu Szrenickie Mokradła – Szrenicki kotel (Kociołek), boudu Pod Labským štítem (schronisko pod Łabskim Szczytem), Kukaččí skály (Kukułcze Skały), Borówczane Skały, Labský štít (Łabski Szczyt), Sněžné jámy (Śnieżne Kotły) a Černý kotel (Czarny Kocioł Jagniątkowski). Z kulturních zařízení

vyzdvihuje dům „Wlastimilówka“ akademického malíře Wlastimila Hofmana (dom Wlastimila Hofmana).

Publikace obsahuje jednu černobílou turistickou mapu Sklářské Poruby otištěnou na dvojstraně příručky. Jako přílohu obsahuje barevnou topografickou mapu, z části vlepenou na vnitřní straně zadní obálky. Zvolená varianta nebyla příliš praktická v terénu, zároveň se turista nemusel obávat její možné ztráty. Mapa zobrazuje pouze polské Krkonoše po okolí Sklářské Poruby. O české straně hor kniha nepojednává. Jak je uvedeno v druhé kapitole práce, Stec byl známý tím, že se i v období socialismu a těžko prostupných státních hranic v knihách zabýval českou částí Krkonoš. Proč se o ní v analyzované publikaci nezmiňuje, může být z důvodu, že je průvodce zaměřený na turistické vycházky do okolí Sklářské Poruby a Krkonoše zde mají až sekundární roli.

Josef Staněk, Krkonoše a Podkrkonoší – Turistický průvodce ČSSR

Příručka vyšla roku 1968 v nakladatelství Olympia. Průvodce je opatřen pevnou vazbu V8 a deskami potaženými plátnem světle zelené barvy, do nichž je vyražen znak Turista ČSSR a podél hřbetu vertikálně podtitul Turistický průvodce ČSSR. Stejný název nesla i edice, v níž kniha vyšla. Publikace je nejstarším zkoumaným průvodcem s pevnou vazbou. Mezi vybranými průvodci se zde poprvé setkáváme v názvu s označením Podkrkonoší. Kniha má 239 stran. Údaje v zadní části příručky obsahují výčet dříve vyšlých svazků z edice, připravované svazky a seznam všech názvů svazků s čísly. Třetí část uvádí totožné informace jako první část, je proto nadbytečná.

Poslední strana průvodce představuje inzerci. Reklama na Podnikové spoření s logem PS je vhodně přizpůsobená tématice Krkonoš. V publikaci je otištěno 31 různých velkých černobílých fotografií na křídovém papíru, které zobrazují letní a zimní přírodu i vybrané památky. Průvodce obsahuje trasy pro letní turistiku i návrhy lyžařských túr v zimním období. Mohl proto sloužit pro celoroční využití. Text je popisný, bez citově zabarvených slov, přesto čtenáře upoutá mnoha zajímavostmi a podrobnostmi nejen ve všeobecné části. Jazyk obsahuje archaismy (telefonní hovorna).

Obsah na konci publikace potvrzuje rozdělení textu na čtyři části podle písmen A – D. První část přináší všeobecné, druhá turistické a třetí praktické informace. Čtvrtý oddíl obsahuje seznam místopisných názvů. Všechny oblasti jsou kvalitně propracované a přinášely návštěvníkům hor detailní přehled o informacích potřebných pro vykonávání turistiky. Všeobecná část přináší vymezení oblastí, přírodní poměry hor a geologické poměry s popisem podnebí, rostlinstva, živočišstva a Krkonošského národního parku.

Oddíl čtenáře seznamuje s rozdílem mezi Krkonošemi a podhůřím. Každá část je rozdělena na údaje o Krkonoších a o Podkrkonoší. Detailní horopis a vodopis uvádí, že jsou Krkonoše součástí Sudetské horské soustavy. V publikaci najdeme o Sudetech zmínku dokonce třikrát. Kniha uvádí termín rozsochy.

Kapitola o historii oblasti hor i podhůří popisuje dějiny od pravěkého osídlení po konec druhé světové války. Období od pravěku do 19. století popisuje historii bez zatížení. Zatímco dějiny 20. století uvádí události, které se vztahovaly pouze k tzv. dělnické třídě, zásluhám komunistů a účasti sovětských partyzánů na protiněmeckém boji. V oddílu o cestovním ruchu se čtenář dočte, že roku 1966 bylo v Krkonoších celkem 28 328 ubytovacích lůžek a jejich počet se měl ještě zvýšit. Neobvyklou samostatnou částí v průvodci je pátá kapitola s názvem K umělecko-historickým a národopisným památkám, která zařazuje budovy v jednotlivých městech do uměleckých slohů.

Mezi hlavní turistická střediska Staněk řadí Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Horní a Dolní Mísečky, Benecko, Špindlerův Mlýn, oblast Sv. Petr, Strážné, Dolní Dvůr, Janské Lázně, Černý Důl, Svobodu nad Úpou, Horní Maršov, Velkou Úpu, Pec pod Sněžkou, Malou Úpu a Žacléř. Samostatná kapitola obsahuje navrhované turisticky značené cesty. Doporučenými trasami jsou přírodní naučné stezky a Krkonošská magistrála z Harrachova do Královeckého Špičáku s délkou 67,5 kilometrů. Celkem 157 podrobně rozepsaných tras uvádí délku cest v kilometrech včetně délky jednotlivých úseků mezi významnými body. Součástí tras je informace o turistickém značení i čísla silnic.

Trasy jsou rozděleny na oblast Západních Krkonoš a na část věnovanou Východním Krkonošům a Rýchorám. K cestám autor přidal možnost přesunout se k dalšímu cíli použitím motorového vozidla. K návrhu přiložil seznam hlavních silnic směřujících do Krkonoš. Staněk se zabývá i jízdou na kole, ke které ale dodává, že většina značených cest v Krkonoších byla pro turistiku vykonávanou na kole nevhodná. Pokud chtěl návštěvník přesto poznat Krkonoše ze sedla kola, bylo mu doporučeno podhůří. Analyzovaná publikace je jediným průvodcem, který se kromě cykloturistiky dotýká i tématu vodní turistiky. Zároveň vysvětluje, že krkonošské řeky neměly dostatek vody k provozování vodní turistiky.

Průvodce se zabývá zimní turistikou a lyžařskými terény. Možnosti zimní turistiky Staněk označil za velmi pestré. Lyžařské túry s údajem o délce trasy v kilometrech jsou rozděleny na Východní Krkonoše, Střední část Krkonoš, Západní Krkonoše

a Krkonošskou magistrálu. Mezi pokyny pro zimní turistiku patřil kvůli časté změně počasí bod ve znění, že bylo nutné mít s sebou na výlety bezpodmínečně občanský průkaz z důvodu blízkosti hranic. V knize jsou otištěny němé značky v Krkonoších. Jako první autor popisuje Staněk i jejich podobu, nejen existenci.

Turistická část přináší přehled turistických možností a zajímavostí. Z turistického hlediska rozděluje oblast na vlastní Krkonoše a Podkrkonoší. Autor zdůrazňuje jejich přitažlivost pro návštěvníky, což dokazoval každoročními statistikami o návštěvnosti. Součástí části označené písmenem B je seznam turistických zajímavostí, o kterých se návštěvník hor dočte v následující části D. Výhodou později opakovaných informací může být pouze jejich výčet bez dalších podrobností. Abecedně seřazená místa uvádí přírodní zajímavosti, obce, rekreační střediska a místa vhodná k rekreačnímu pobytu, průmyslová místa, kulturní a historické památky, hrady, zámky, lidovou architekturu, městské památky, lázně, významné církevní památky, muzea, koupaliště a místa vhodná ke koupání, sportoviště a lyžařské oblasti.

Jako přírodní útvary doporučuje k návštěvě např. Mumlavský důl, Mumlavský vodopád, údolí Sejfského potoku, Pohraniční hřeben, Český hřeben, vrchol Medvědí, Kozí hřbety, Studniční horu, vrchol Kotel, Kotelní jámy, údolí Jizerky, Pančavské louky s vodopádem, Sněžné jámy, vrchol Vysoké kolo, horu Žalý, Volský Důl, oblast sv. Petr, vrchol Violík, Bílou louka, Sedmidolí, Liščí horu, Hanapetrovu paseku, Černou horu, Lužiny a Velký šišák.¹¹¹ Za mimořádnou přírodní lokalitu byl označen Dvorský les.

V průvodci se čtenář často setká s boudami, např. Voseckou, Vrbatovou, Špindlerovkou (oficiálně Špindlerovu), Labskou, Martinovkou (oficiálně Martinovu), Medvědí, Patejdlovou, Fučíkovou (do 60. let a opět po roce 1989 Brádrlerova), Petrovkou (oficiálně Petrovou), Moravskou, Jelení, U Bílého Labe, Klínovkou (oficiálně Klínová bouda, jež roku 1970 vyhořela), Na Pláni, Hřiběcí, Sokolskou (roku 2019 zbourána), Černou, Hoffmanovou nebo Luční. Zmíněny byly také tzv. Zrcadlovky, Přední a Zadní Rennerovky (osada s několika boudami), Davidovy, Lahrovy (dnes Pencovka), Husí, Tetřeví či Hrnčířské boudy. Vybrané horské objekty byly doporučeny jako střediska rodinné a podnikové rekreace. Podkrkonoší měl turista navštívit především pro jeho

¹¹¹ Jak bylo v práci uvedeno již dříve, vrchol s nejnovějším českým názvem Vysoké kolo získal postupně několik českých i polských označení. Staněk v průvodci opakovaně uvádí pojem Vysoké kolo i Velký šišák jako pojmenování dvou odlišných vrcholů. Název Vysoké kolo užívá pro stejnojmenný vrchol na českém území a Velký šišák pro nižší vrchol na polském území, který jméno získal až později. J. STANĚK, *Krkonoše*, s. 223–230.; V. PILOUS – J. GRUND, *Východočeské hory*, s. 52–53.

cenné kulturní historické památky. Mezi ně patřily městské a církevní památky, hrady, zámky, lázně, muzea, památníky a rodiště slavných osobností.

Třetí část, označená jako C, uvádí praktické informace. Seznam míst s ubytovacími možnostmi představuje hotely, ubytovací hostince, boudy, horské a turistické chaty, ubytovny, autokempinky, srubové a stanové tábory i možnosti táboření. Autor představuje informace o cestovní kanceláři Čedok, Horské službě i přehled železniční, autobusové a silniční sítě. Výčet míst se zdravotnickými zařízeními popisuje nemocnice, polikliniky, zdravotnická střediska a lékárny. Následuje seznam míst s poštou, u kterého poznamenává, že všechny obce uvedené v místopisu části D měly vlastní poštu a menší osady i některé samoty měly telefonní hovorny (veřejné telefonní stanice). Pro majitele dopravního prostředku byl přínosný seznam míst s autoopravnami, benzínovými čerpacími stanicemi a Mototechnami, n. p. (prodejny osobních automobilů, motocyklů a náhradních dílů).

Poslední část, označena písmenem D, představuje místopisný seznam. Výčet obcí doplňují přírodní útvary, boudy s popisem, čísla silnic, doprava společnosti ČSAD a turistické značení v popisovaném místě. U vybraných míst Staněk uvedl i dříve používaný název a možnost ubytování v bezprostředním okolí.

Průvodce obsahuje jedinou mapu Československa, která zobrazuje oblasti, ke kterým vyšly průvodce ve stejné edici. Příručka neobsahuje jedinou topografickou mapu. V knize je otištěno osm plánek měst a seznam němých značek. Podle údajů v textu i tiráži má publikace obsahovat 16 stran příloh včetně mapy popisující přehled železniční a silniční sítě. Zkoumaný výtisk neobsahuje žádnou z výše uvedených příloh.

Do několika málo vybraných oblastí příručky Staněk zařazuje informace i o polské části hor. Ve všeobecné části uvádí geologické poměry i polských Krkonoš nebo při popisu Krkonošského národního parku uvádí, že v Polsku funguje obdobná ochrana přírody. Jedinou spojitostí s konvencí je poznámka o hraničním přechodu do PLR (Polské lidové republiky) Na Pomezních boudách. Místopisný seznam obsahuje vybrané objekty na polském státním území. Staněk polské názvy přejímá. Přírodní útvar označuje např. za Velký a malý stav, v závorce objasňuje, že jde o rybník.

Josef Staněk, Krkonoše a Podkrkonoší

Průvodce vyšel v nakladatelství Olympia roku 1975. Pevná vazba V8 je poprvé opatřena praktickými omyvatelnými deskami potaženými laminovaným papírem, které zobrazují barevnou fotografii. Jedna třetina přední desky uvádí název publikace

a edice v červeném obdélníku, dvě třetiny fotografií zachycující boudu v horské přírodě. Zadní deska má převrácený poměr barevných tvarů. Ohraničená první třetina graficky doplňuje zadní stranu knihy edičním logem průvodce. Poslední dvě třetiny uvádí vybrané dříve vyšlé a připravované příručky v řadě oblastních průvodců. Jednotlivé položky v obecném oddíle, výčtu zajímavostí a v seznamu praktických informací doplňují malé ikony, které jsou oživením jinak graficky nezajímavého obsahu.

Publikace má 308 stran, z nichž polovina navrhuje trasy pro turistiku a druhá polovina podává praktické informace. Knihu doplňuje několik černobílých kreseb, fotografie z příručky zcela chybí. Průvodce je primárně určen zájemcům o pěší turistiku. U vybraných tras publikace uvádí, zda byla trasa vhodná pro lyžování. Příručku proto bylo možné využít celoročně.

Publikace je pro lepší přehlednost rozdělena do šesti oblastí. První popisuje všeobecné informace. První polovina textu je členěna na trasy podle map. Druhá významná část s názvem Křížem krázem Krkonošemi a Podkrkonoším uvádí doporučená místa v rámci souvislého a čtivého textu. Dále Přehledy výletních zajímavostí a zvláštností v Krkonoších a Podkrkonoší, Místopis, Praktické informace pro výlety a Kilometrůž turistických značených cest. Najdeme u něj některé podobnosti s českou příručkou z předchozího desetiletí. Zkoumaný průvodce zařazuje Krkonoše do Sudetského pohoří a uvádí termín rozsochy.

Všeobecná část se zabývá horopisem, vodopisem, geologií, květenou a zvířenou, historií a částí s názvem Očima současnosti. Ikona pro historickou část zobrazuje husitskou vlajku s kalichem a zbraň nazývanou kropáč. Dějiny Krkonoš jsou popsány od pravěkého osídlení po události roku 1945. Analyzovaná kniha uvádí, že „*po třicetileté válce feudálové znevolňovali poddaný lid, zvyšovali robotu, a proto se poddaní začali bránit se zbraní v ruce.*“¹¹² V pozdějším období jsou hlavními počiny vznik dělnického hnutí, Komunistické strany Československa a působení komunistického odboje za druhé světové války. Dějinám po roce 1945 se věnují pouze změny v odvětví ekonomiky a průmyslu. Celý text, např. popis obcí v návrzích tras, klade důraz na tzv. dělnickou třídu. Doporučené zajímavosti jsou označeny jako památníky a pomníky revolučních tradic v Krkonoších a v Podkrkonoší nebo jako revoluční tradice. Stručné shrnutí historie je velmi podobné výkladu dějin v českém průvodci z předchozího desetiletí.

¹¹² Josef STANĚK, *Krkonoše a Podkrkonoší*, Praha 1975. s. 11.

Staněk řadí mezi hlavní turistická střediska vlastních Krkonoš obce Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Jablonec nad Jizerou, středisko Sv. Petr, Horní Mísečky, Pec pod Sněžkou, Velkou Úpu, Horní Maršov, Vysoké nad Jizerou, Jablonec nad Jizerou, Benecko, Jilemnici, Janské Lázně, Svobodu nad Úpou, Žacléř, Hostinné a Trutnov. V Podkrkonoší doporučuje k turistice okolí Úpice, Novou Paku, Dvůr Králové nad Labem, Lázně Běláhrad a Hořice.

Celkem 152 návrhů turistických tras umístil autor do oddílu s názvem Výletová mozaika. Nejprve je trasa popsána v textu, který obsahuje jednotlivá zastavení – místa a objekty po cestě. Oddíl s názvem Kilometrůž turistických značených cest uvádí turistické značení tras s jejich celkovou vzdáleností i dílčími úseky mezi jednotlivými body uváděné v metrech a kilometrech. U některých stezek najde čtenář poznámku, zda byla cesta vhodná pro lyžování.

Ačkoli praktické informace pro výlety najde čtenář v samostatné části, dopravní dostupnost i možnosti ubytování a stravování provází celý text průvodce. Publikace uvádí výčet zeměpisných okrajových bodů průvodce na všech světových stranách, seznam příjezdových silnic, železničních tratí a dálkových autobusových spojů. Dopravní spojení míst již v návrzích tras obsahuje alternativy, jak si zkrátit celou trasu nebo poznámky pro mototuristy.

Součástí speciálního odděleného úseku je výčet autoopraven, benzínových a čerpacích stanic, koupališť a míst vhodných ke koupání, oblastí pro lyžování a lyžařskou turistiku, Mototechnen, n. p. (prodejny osobních automobilů, motocyklů a náhradních dílů), rekreačních možností, míst k táboření a turisticky značených cest. Čtenář v oddílu našel návrhy ubytovacích zařízení, výletních restaurací a bud. Výčet zdravotnických středisek představoval nemocnice, záchranné a pohotovostní služby, polikliniky, zdravotní střediska, zubní ambulance a lékárny. Autor neopomenul ani informacemi o Horské službě, možném nebezpečí v horách a popis němých značek v Krkonoších.

K ubytování nebo jako orientační bod mohly návštěvníkům sloužit boudy Vosecká, Dvoračky, Labská, Vrbatova, Jestřábí, Martinova, Lužická, Erlebachova, Gabí, Malý Šišák, Petrova, Špindlerova, Jelení, Patejdlova, Medvědí, Luční, Žižkova, Rýchorská, Husova, Pražská, Kolínská, Bobí, Dvorská, Tetřeví, Hříběcí, Portášova, Jelenka, Hoffmanova, Husí, Černá, Modrokamenná, dále boudy Janovy, Javorské, Červenokostelecké, Thámovy, Vlašské, Pomezí, Rottrovy, Hančovy, Lahrovy, Malé a Velké Pardubické, Sněžné, Fučíkovy, Moravské, Davidovy, Tabulové, Klínovy,

Richtrovy, Hrnčířské Zadní a Přední Rennerovky Friesovy, Růžohorky, Zrcadlovky nebo Nové domky.

K návrhům ubytoven autor připojil adresu, telefonní spojení s poznámkou, zda se jedná o zotavovny ROH. Písmena A – D udávají kategorii závodu, číslice I – IV cenovou skupinu. Počty pokojů a lůžek nejsou podle Staňka uvedeny z důvodu častých změn údajů. Seznam ubytovacích možností podle turistických oblastí doplňuje autor poznámkou, že ubytovací zařízení předpokládají možnost občerstvení. Kde tomu tak nebylo, fakt byl zdůrazněn. V oddílu praktických informací i jako součást navrhovaných tras jsou uvedena pojmenovaná stravovací zařízení, např. hostinec U Kroupů.

Abecedně řazený místopis uvádí veškeré zmiňované body v navrhovaných trasách. Jedná se o obce, přírodní útvary a lokality i boudy s možnostmi občerstvení. Výletní zajímavosti a zvláštnosti jsou uvedeny ve vlastní části a představují geologické zvláštnosti, hrady a hradní zříceniny, církevní architekturu, Krkonošský národní park, lidovou architekturu, města, muzea, galerie, památník, přírodní rezervace, rozhledny, stavební a technické památky, tvrze, vrchy a zámky.

Mezi přírodní zajímavosti autor např. zařazuje Pančavskou louku, Janovu skálu, Čertovu horu, Mumlavský důl, Mumlavský vodopád, oblast Rýžoviště, vrch Stráž, Sachrův hřeben, osadu Rezek, Lysou horu, vrchol Kotel, Kotelní jámy, Harrachovy kameny, Vlčí hřeben, horu Žalý, Labskou louku, Labskou studánku, vrchol Violík, Sněžné jámy, horu Vysoké kolo, Sedmidolí, Kozí hřbety, Pláně, vrchol Stoh, horu Medvědí, Polední kameny, Dívčí lávku, důl Bílého Labe, Medvědí důl, Výrovku, Přední Planiny, Obří důl, Sněžku, Studniční horu, Liščí horu, Žlebský důl, Červený vrch, Modré kameny, Temný důl, Špičák, Spálený Mlýn, hrad Pecku či Zvičinský hřbet. Prostor je věnován Sněžce, na jejímž vrcholu se nacházela Česká a Polská bouda.

Jako nejstarší český průvodce uvádí a zároveň pojmenovává mnoho cest, které jsou dílčí součástí některých navrhovaných tras. Jedná se o cestu Krakonošovu, Exkurzní, Koňskou, Dřevařskou, Věřinu, Idinu, Dykovu, Bucharovu, Velbloudí, Jabloneckou, Zvonkovou, Růženinu, Panskou, Krkonošskou magistrálu, tzv. Vodovodní cestu dolní a Vodovodní cestu horní, cestu s názvem Trhovice, Planýrku a podle starého pojmenování tzv. T – WEG (T – cestu). Jediná cesta, která se v předešlých průvodcích objevuje pod vlastním označením, je Krkonošská magistrála. K návštěvě byly doporučeny také horské osady, jako např. Skelné Hutě nebo Volský Důl, a dvě naučné stezky.¹¹³

¹¹³ První naučná stezka v Krkonoších byla zřízena v oblasti Pece pod Sněžkou, Obřího dolu, Sněžky, Studniční hory a Modrého dolu v roce 1967. Měla seznámit návštěvníky Krkonoš s jejich nejzajímavějšími

Součástí místopisu je několik otištěných map, plánek a kreseb. Úvodní strana části obsahuje schematický plánec rozložení jednotlivých tras podle čísla map. Celkem 46 map doprovází detailní popis turistických tras. Součástí knihy je také 22 plánek obcí a míst a 10 panoramat. Velké množství map bylo praktickým pomocníkem pro turistu v terénu a přehledný plánec napomáhal orientaci v horách. Dvěma plánky jsou schémata lyžařských vleků v Peci pod Sněžkou a lyžařských terénů ve Špindlerově Mlýnu. V umělecké oblasti je zastoupen Kuks s rozložením a názvy soch Ctností a Neřestí. Průvodce obsahuje jednu velkou barevnou topografickou mapu českých a polských Krkonoš jako přílohu, kterou vydala Kartografie, n. p.

Zkoumaný český průvodce se několikrát zmiňuje o polské části Krkonoš. Jednou z navrhovaných tras je Cesta československo-polského přátelství, která měřila 28 kilometrů a vedla mezi Voseckou boudou a Pomezními boudami. Autor ji představuje jako část nejvyhledávanější turistické cesty v Krkonoších. *„Když byla mezi oběma státy uzavřena turistická pohraniční konvence, byla cesta (Československo-polského přátelství) zpřístupněna příslušníkům obou států na občanský průkaz. Zároveň byly určeny přechodové body (Obří bouda a Špindlerova bouda) ke vstupu na souvislé polské území.“*¹¹⁴ Druhou informací související s konvencí je poznámka, že *„v úseku Špindlerova bouda – Obří bouda je vstup na polské území dovolen u těchto bud. Na ostatních úsecích je přístup z české strany po kterékoli značené turistické cestě. Není však dovoleno odchylovat se z cesty na území sousedního státu.“*¹¹⁵

Cestu bylo možné přejít v jednom dni, pokud návštěvník přenocoval v obou výše uvedených boudách. Detailní popis trasy doplňuje pět map. Polské území upozorňuje na několik málo vybraných objektů, např. na boudu Wawel, Velké a Malé Sněžné jámy a Velký šišák. Neustálené názvosloví uvádí označení polských míst v mapách pouze polsky a v místopisném názvu polsky s českým překladem. V textu při popisu trasy Staněk dokonce zkombinoval polské a české označení, např. Velký a Malý Staw. Polská jména navíc obsahují chyby (Maly Staw – správně Mały Staw).

přírodními lokalitami. Celková délka trasy byla přibližně 13 km, tedy 5 hodin chůze. Druhá naučná stezka vznikla roku 1973 na Rýchorách v další významné přírodní rezervaci v nejvýchodnější části Krkonošského národního parku. Stezka byla dlouhá asi 7 km. *Tamtéž*, s. 215–216.

¹¹⁴ J. STANĚK, *Krkonoše*, s. 119.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 150.

Ryszard Chanas – Janusz Czerwiński, Sudety – Przewodnik (Sudety – Průvodce)

Zkoumaný průvodce byl publikován roku 1979 Vydavatelstvím sportu a turistiky (Wydawnictwo sport i turystyka), stejně jako polská příručka z předešlého desetiletí. Kniha uvádí návrhy pěších tras i doporučení terénů pro lyžování. Průvodce byl proto vhodný pro celoroční využití. Sami autoři doporučují průvodce pro začátečníky v oblasti horské turistiky bez předchozích zkušeností, kteří mají několik málo až desítky dnů volna. Průvodce je opatřen měkkou vazbu V4 (šitá brožura) a věnuje se topografii terénu Sudet. Průvodce má rozsah 316 stran a seznamuje s vybranými návrhy stezek a přírodními objekty. V předmluvě se autoři odkazují na „dokonalé“ průvodce Steće a monografie Walczaka, ve kterých se zájemci dočtou vše o horách v Sudetech.

Po celé přední obálce je otištěna barevná fotografie skalního útvaru, jenž není v textu blíže specifikován. Na modrém pozadí oblohy najdeme kontrastním bílým písmem jména autorů. Dominantním prvkem obálky je velký název příručky, jehož červená barva splývá s převážně hnědým pozadím svahu pod skalami. Publikace neobsahuje žádné fotografie, za to je opatřena mnoha mapami a plánky míst. Příručka je psána čtivě a poutavě. Jediný odraz komunistické propagandy v průvodci najdeme v názvosloví, např. v názvu autobusového nádraží Hrdinů Stalingradu (Bohaterów Stalingradu).

Kniha je strukturována na dva oddíly. První část se zabývá přírodními podmínkami Krkonoš a praktickými informacemi pro návštěvníky, druhá předkládá navrhované trasy po Sudetech. Obsah na konci publikace. Autoři doporučují v Krkonoších jako hlavní turistická centra obce Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba), Wójcieszycze, Szrenica, Karpacz – Bierutowice, Mysłakowice, Starocin, Jelení Horu (Jelenia Góra), Slezské Teplice (Cieplice Śląskie Zdrój), Sobieszów, Kowary, Kamenná Hora (Kamienna Góra). Další významné turistické destinace v Sudetech byly Świeradów Zdrój, Krzeszów, Chełmsko Śląskie, Lubawka, Mieroszów, Jedlina Zdrój, Valbřich (Wałbrzych), Zagórze Śląskie, Kłodzko, Wambierzyce, Karlów, Kudowa Zdrój, Duszniki Zdrój, Polanica Zdrój, Długopole Zdrój, Bystrzyca Kłodzka, Międzygórze, Stronie Śląskie a Lądek Zdrój.

Obecná část se zabývá pojmenováním a rozložením Sudet, do jejichž západní části (Sudety Zachodnie) patří Krkonoše (Karkonosze). Význam Krkonoš je zdůrazněn hned v části o geologii a složení hornin, protože se zde zachovaly ledovcové formy – kotle, morény a ledovcová jezera. Čtenář je následně seznámen s vodstvem, podnebím, faunou a flórou v horách. Část historie se zabývá dějinami na území Sudet od pravěku do 60. let

20. století. Historii osídlení oblasti doplňuje vývoj průmyslu, dění za druhé světové války a shrnutí vývoje turismu. Autor popisuje přejmenování názvů z německých po druhé světové válce. V druhé části, která popisuje historii a zajímavosti jednotlivých obcí, které turista navštívil v rámci navržených cest, autoři uvádí navíc popis věnovaný pouze Krkonošům.

Obecné seznámení se stezkami pro turisty se nachází v první části. Stejně jako polský průvodce z roku 1963 upozorňuje turisty, že odlehlost jednotlivých horských bodů značení uvádí v hodinách a minutách potřebných na přejítí, nikoli v kilometrech. Přičemž platí převod, kdy se 1 kilometr rovnal asi 14 minutám chůze při strmých výstupech a 9 minut při každém přejítí rozdílů 100 metrů nadmořské výšky. Hlavní turistická trasa po Sudetech byla značena červeně. Vedla od Svěradova Zdroje (Świeradów-Zdrój) po Paczków a čas celého jejího přejítí trval okolo 98 hodin, což bylo 16–17 dní. Modrá barva značení byla druhou nejčastěji viditelnou značkou hlavních tras po Sudetech. Začínal rovněž ve Swieradově Zdroji a končil v obci Karlów. Turista mohl celou trasu projít za cca 82 hodin, tedy 12–14 dní. Mezi další zajímavé stezky autoři zařazují Stezku po Piastovských hradech (Szlak Zamków Piastowskich) označený zelenou barvou značení. Mezi kratší cesty řadí Stezku po vysokohorském výškovém stupni Krkonoš (Ścieżka nad Reglami w Karkonoszach).

Turistické trasy jsou koncipovány od západu (Świeradów Zdrój) po východ (Paczków). Oddělené podle jednotlivých úseků. Druhá část publikace je věnovaná pěším túrám po horách. Z celkem 65 navržených tras jich vede 14 po Krkonoších. Cesty jsou rozděleny podle výše uvedených turistických středisek, z nichž začínala minimálně první doporučená trasa v oblasti. Součástí cest je barva značení a délka cesty uvedená v hodinách a minutách. Druhý časový údaj je uvedený v závorce. Symbol šipky dolů s odlišným časem pravděpodobně uváděl dobu pochodu při zvolení opačného směru trasy. Kromě výčtu zastavení po cestě autor také popisuje trasu v souvislém textu. Najdeme zde odkaz na mapu obsaženou v knize, která byla věnovaná přímo naplánované trase. Případně cesta odkazuje na další mapy, jež obsahují část trasy. Po náročnějších trasách uvádí i krátké procházky do nejbližšího okolí obce.

Průvodce čtenáře seznamuje s možnostmi vykonávání turistiky a sportů v zimním období. Krkonoše, především jejich západní část, řadí na první místo podle nejlepších přírodních podmínek. Autoři v knize přiznávají, že Sudety zaostávaly v rozvoji areálů pro lyžaře. Především nedostatek technických zařízení, jako byly lanovky a skokanské můstky, neodpovídal poptávce návštěvníků. Výčet lyžařských tras a sjezdových tratí

uvádí nejprve v Krkonoších Sklářskou Porubu a Karpacz. Jednotlivé terény pro lyžování turista našel i v návrzích tras podle obcí. V Krkonoších až na výjimky hlavní lyžařské trasy kopírovaly turistické pěší trasy, proto si je čtenář mohl snadno dohledat v návrzích pěších cest. Při nepříznivém počasí pomáhalo turistům v orientaci tyčové značení.

Součástí první části knihy jsou praktické informace. Pododdíl s názvem Komunikace stručně popisuje dopravní spojení Sudet silnicemi pro osobní dopravu, železničními a autobusovými tratěmi. Další část uvádí turistická informační centra, informace o Horské službě a ubytovací zařízení podle jejich rozmístění v Sudetech. Ubytovny obsahují adresu, počet lůžek k přenocování, možnost stravování a telefonní kontakt. Jednalo se o penzion Pohraniční hostinec (Gospoda Graniczna) a o boudy Kochanówka, Na Hali Szrenickiej, Pod Labským štítem (Pod Łabskim Szczytem), Obrození (Odrodzenie), Hamplovu (Strzecha Akademicka), Samotnia, Loveckou chatu (Domek Myśliwski), Nad Łomniczką (v současnosti uzavřená), Pod Sněžkou (Pod Śnieżką, dnes Slezský dům, Śląski Dom), Nad sedlem Okraj (Na Przełęczy Okraj) a Na hradu Chojnik (Na Chojniku). Z 12 doporučených zařízení v Krkonoších bylo 10 horských chat spravováno PTTK.

Zároveň praktické informace obsahuje každá obec, okolo které jsou naplánované pěší túry. Oddělené návrhy ubytovacích a stravovacích zařízení přímo v místě doplňují další turistické cíle. Čtenář se dověděl, zda byla v místě jeho plánovaného pobytu pošta, zdravotnická zařízení, muzeum či bazén. U všech míst je kladen důraz na zařízení spravovaná Fondem rekreace pracujících. Turista byl seznámen s dostupností Klubů FWP nebo rekreačních domů odborových svazů. Stejně jako předchozí polský průvodce upozorňuje na význam hor v oblasti léčby mnohých chorob. Autoři doporučují sanatoria a ozdravovny (prewentorium), především pro léčbu nemocných dětí.

Turistické zajímavosti čtenář našel u jednotlivých obcí, podle nichž autoři naplánovali trasy pro pěší turistiku, nebo přímo u rozvržených tras. Jednalo se o přírodní útvary, hrady, zámky, kostely a jejich zříceniny, obce a městečka, muzea či galerie. K navštívení byla doporučena zaniklá obec Barcinek, místo symbolického hrobu Krakonoše (Grób Karkonosza), zřícenina hradu (zamek) Chojnik, sedlo Okraj (Przelecz Okraj), Sněžka (Śnieżka), Malý rybník (Mały Staw), Velký rybník (Wielki Staw), Černý kotel (Czarny Kocioł), Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), Krkonošský národní park (Karkonoski Park Narodowy), hora Szrenica a z kulturních institucí dům Wlastimila Hofmana (dom Wlastimila Hofmana) nebo kostelík (świątynia) Wang.

Průvodce obsahuje velké množství map, plánů, pohledů a panoramat, jejichž seznam s čísly stránek čtenář najde za obsahem na začátku publikace. Z celkem 33 turistických map pro oblast Sudet náleží šest map Krkonoším. Z 35 otištěných plánek jich sedm zobrazuje místa v Krkonoších. Mapy i plánky jsou detailně propracovány a za okraji uvádí směr významných měst v okolí. Na vnitřní straně přední obálky je otištěna mapa zobrazující jednotlivá čísla a oblasti map v polsko-československém pohraničí, jež jsou obsaženy v publikaci. Na levé polovině vnitřní strany zadní obálky je částečně nalepená mapa jako příloha. Pravá polovina strany uvádí legendu barevné turistické mapy Sudet.

Průvodce se několikrát zmiňuje o objektech na československém území. Autoři uvádí v obecné části informace o Českém masivu a u popisu Krkonoš možný výstup na vrcholy z české strany po cestě Jilemnice – Vrchlabí – Mladé Buky. Podle kolektivu autorů Slezské sedlo (Przełęcz Karkonoska) dělilo hlavní hřbet na východní část za Sněžkou (Śnieżka) a na západní část za Velkým šišákem (Wielki Szyszak).¹¹⁶ Mapa v příloze uvádí kromě české části Krkonoš i sousedící Jizerské a Orlické hory a nejvyššími vrcholy. V mapě jsou vyznačena česká města Liberec, Jablonec nad Nisou, Vrchlabí, Trutnov, Náchod a za dolním okrajem mapy směr na Prahu a Brno. O možnostech přeshraniční turistiky na základně ustanovené konvence příručka nepíše.

Václav Horák a kol., Krkonoše – Turistický průvodce ČSSR

Příručka vydaná roku 1980 nakladatelstvím Olympia dostala pevnou vazbu V8 s omyvatelnými deskami potaženými laminovaným papírem. Na přední desce je ze dvou třetin barevná fotografie, která zobrazuje skupinu turistů hledících v létě na jeden z krkonošských vrcholů. Krémovou barvu pozadí na horní jedné třetině doplňují velký název Krkonoše. Vedle dvou svislých červených přímek se nachází název edice a logo nakladatelství. Zadní deska má ze dvou třetin červený obdélník s krátkým přehledem vydaných a připravovaných průvodců z edice Turistický průvodce ČSSR. Příručka má 389 stran, z čehož polovinu tvoří návrhy turistických tras. Publikaci doplňují černobílé kresby převážně přírody, fotografie kniha neobsahuje. Průvodce se odděleně zabývá pěší turistikou i lyžařskými trasami, byl proto vhodný pro celoroční využití.

¹¹⁶ Staněk v českém průvodci z roku 1968 uvádí název Velký šišák jako pojmenování nižšího vrcholu na polském území poblíž vrcholu Śmielec, zatímco Chanas s Czerwińskim užívají název Velký šišák (Wielki Szyszak) jako synonymum pro horu Śmielec. J. STANĚK, *Krkonoše*, s. 223–230.; Ryszard CHANAS – Janusz CZERWIŃSKI, *Sudety. Przewodnik*, Warszawa 1979, s. 57.

Obsah na začátku průvodce dokládá rozložení textu na čtyři oddíly – všeobecnou část, turistickou část, místopisný seznam a praktické informace. Rozložením textu i grafickým zpracováním je zkoumaná publikace podobná jako průvodce z roku 1975. Pravděpodobně z důvodu, že obě příručky pochází ze stejného nakladatelství a obě z edičních řad průvodců po tuzemsku. Zároveň se na průvodci podílel i Josef Staněk, autor českého průvodce z roku 1975.

Příručka je přehledná a svým velkým rozsahem publikace předurčuje podrobnost uváděných informací v mnoha oblastech. Všeobecná část předkládá horopis a geologickou stavbu, vodopis, podnebí, rostlinstvo, živočišstvo, historii oblasti, hospodářský vývoj, uměleckohistorické památky a kulturu. Horopis dále uvádí polohu a vymezení Krkonoš, krkonošské hřbety, krkonošské rozsochy, polské a české Krkonoše, krkonošská údolí, skalní útvary a geologický vývoj hor. Detailně je popsáno také rostlinstvo, rozdělené podle pásem, kde se nachází. Analyzovaný průvodce jako první česká publikace neuvádí, zda Krkonoše patří do Sudetské horské soustavy.

Příručka se věnuje shrnutí historie oblasti, které je oproti dřívějším vybraným průvodcům rozsáhlejší a zabývá se poprvé obdobím po roce 1945. Autor nejprve uvádí slovanské osídlení a historii uzavírá 50. lety 20. století. Ve výkladu dějin se uplatnily prvky tehdejší komunistické ideologie. Německá kolonizace je zde popisována jako vysídlení českého obyvatelstva a „*horský lid nebyl utiskován pouze nábožensky. Zvláště v průběhu 18. století se zvyšovalo feudální vykořisťování, jehož důsledky byly prohlubovány dalšími válkami a hladomory.*“¹¹⁷ V rámci rozvoje podkrkonošského průmyslu je především řešeno formování dělnické třídy. V textu najdeme dobové termíny jako Revoluční hnutí proletariátu, Velká říjnová socialistická revoluce nebo Vítězný únor. Všechny skutečnosti uváděné od 19. století do konce vymezeného období kladou důraz na význam KSČ a jejích stoupců, kteří bojovali proti německým nacistům. Ze zkoumaných průvodců vydaných v období 1948–1989 jsou nejvíce ovlivněny komunistickou propagandou texty českých průvodců z let 1959 a 1980.

Turistická část uvádí historii a tehdejší současnost turistiky včetně popisu Krkonošského národního parku. K navštívení autor doporučuje Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Vysoké nad Jizerou, Jablonec nad Jizerou, Benecko, Vítkovice, Horní Mísečky, Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou, Malou Úpu, Svobodu nad Úpou, Janské Lázně, Černý Důl, Horní Maršov, Strážné, Jilemnici, Vrchlabí, Trutnov, Hostinné, Žacléř

¹¹⁷ Václav HORÁK a kol., *Krkonoše. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1980, s. 32.

a Krkonošská hřebenovka Harrachov – Trutnov. Pododdíl s názvem Zimní turistika a lyžování nabízí k vykonávání zimních sportů Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Vysoké nad Jizerou, Benecko – Vítkovice, Horní Mísečky, Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou, Malou Úpu, Janské Lázně, Černý Důl, Rýchory, Strážné a Vrchlabí.

Pododdíl s názvem Pěší turistika předkládá navrhované turistické trasy rozdělené podle obcí. Horák doporučil 105 značených stezek a mnoho dalších neznačených cest. Pěší turistické trasy jsou převážně rozděleny na vycházky do okolí střediska, na celodenní výlety a na přesuny do sousedních středisek. Trasy pro zimní turistiku a lyžování přináší obecný popis Krkonoš v zimě, přírodní podmínky, nebezpečí hor v zimě, orientaci a značení v zimě včetně výčtu němých značek. Cesty pro letní i zimní turistiku doplňuje podrobná kilometráž navržených tras, u celodenních výletů se zaokrouhleným převýšením. U cest jsou uvedena čtyřmístná čísla tras se zkratkou velkých písmen. Čtyřmístná čísla návštěvník našel i na směrovkách, jež byly rozmístěny na začátku a konci turistické trasy a na mnoha rozcestích. Trasy obsahují základní charakteristiku cesty, místní názvy, pojmenování přírodních útvarů a bud. Informace o přesunech do sousedních středisek měly sloužit turistům, kteří putovali z místa na místo. V těchto návrzích většinou chybí podrobnější popis cesty, aby se kolektiv autorů vyhnul častému opakování již dříve uvedených informací.

Autoři vysvětlují, že rozsah publikace nedovolil vyčerpat popisy výletů všech možných variant z jednotlivých středisek, přesto byly v návrzích výletů popsány téměř všechny značené cesty v Krkonoších. Pro pěší turisty byly doporučeny následující akce – dálkový etapový pochod Od rebela za Krakonošem, dálkový pochod Krakonošova stovka, dálkový pochod Safari – Sněžka, výstup na Žalý a jiné. Z lyžařských akcí turistického rázu jsou jmenovány – dálková jízda Ještěd – Sněžka – Liberec, přejezd Krkonoš a závod družstev Po hřebenech Krkonoš, tzv. Krkonošská 70. Členové Svazu turistiky měli po předložení průkazu ČSTV a průkazu turisty některé výhody, např. slevy na ubytování v zařízeních ČSTV nebo slevy na vybraných lanovkách a lyžařských vlecích. Roku 1978 vybuodovala Správa KRNAP celkem šest naučných stezek, které průvodce doporučuje a připojuje k nim popis trasy a mapu.

Vybrané praktické informace obsahují již návrhy turistických tras. Jedná se o dopravní dostupnost, umístění parkovišť nebo možnosti ubytování. Praktickým informacím je především věnovaná samostatná část. Úvodem je obsažen výčet bodů na všech světových stranách, které tvoří podle průvodce hranice popisované oblasti. Informace o dopravním spojení jsou rozděleny na železniční tratě, příjezdové silnice

a dálkové autobusové spoje. Následuje ubytování, jenž popisuje hotely, horské boudy, ubytovací hostince, ubytovny, zotavovny ROH a autokempinky. Návštěvníka mohla upoutat stravovací zařízení, některá také v boudách, nebo kulturní a společenská zařízení jako muzea či kina.

Část o rekreačních a tělovýchovných zařízeních doporučovala koupaliště, lanovky, lyžařské vleky a stadióny. Služby návštěvníkům popisují umístění poboček cestovní kanceláře Čedok a informačních středisek KRNAP. Následují informace o horské službě, Veřejné bezpečnosti, poště a telekomunikacích. Zdravotní služby představují seznam nemocnic, poliklinik, zdravotních středisek, zubních ambulancí a lékáren. Vlastníci automobilu ocenili soupis služeb pro motoristy, mezi které patřily automobilové opravny, autoservis, autotaxi, benzínové čerpací stanice a Mototechny, n. p.

Mezi turistické zajímavosti kolektiv autorů řadí následující přírodní útvary – Mumlavský vodopád, osadu Rýžoviště, vrchol Kotel, Pančavskou louku, skalní útvar Tvarožník, Anenské údolí, vrchol Žalý, vrchol Šeřín, Kotelní jámy, Sněžné jámy, vrchol Vysoké kolo, Sedmidolí, Kozí hřbety, Sněžku, Černou skálu, vrchol Stoh, oblast Sv. Petr, Spálený Mlýn, Modré kameny, Lysečinský potok, Lysou horu, osadu Rezek a Přední Planinu.

K ubytování i orientaci v prostoru sloužily boudy Mumlavská, Dvoračky, Labská, Vosecká, Vrbatova, Panoráma, Martinova, Medvědí, Fučíkovy, Jilemnická, Jestřábí, U Bílého Labe, Švýcarská, Pražská, Česká, Husí, Myslivna, Mír, Černá, Portášova, Modrokamenná, Kolínská, Hoffmannova, Bobí, Sokolská, Rýchorská, Na Pláni, Studniční, Hrnčířské, Richtrovy, Vlašské, Janovy, Velké Pardubické, Sněžné, Zrcadlovky, Tetřeví, Dvorské či Zadní Rennerovky. Pouze jako zastávka na cestě byly uvedeny bývalé boudy Klínová, Obří nebo Kovárna. Stejně jako předchozí český průvodce i analyzovaná publikace pojmenovává vybrané cesty, např. Krakonošovu, Bucharovu, Šmídovu, Voreithovu, Žlutou, tzv. Starou celní cestu, tzv. Starou železnou cestu či Kozí stezku.

Již obecná část věnuje prostor kulturním památkám a jejich historii. Jedná se o hrady a zámky, městskou architekturu, církevní stavby, lidovou architekturu, muzea a lidovou tvořivost. Součástí sekce o uměleckohistorické kultuře je objasnění postavy Krakonoše, tvorba lidových písmáků, původ spiritismu, literatura a malířská tvorba dotýkající se Krkonoš i obliba hor ve filmu a televizních pořadech.

V knize je otištěno celkem 32 map. První mapa zobrazuje krkonošské hřebeny a údolí celého pohoří Krkonoš s českými a polskými názvy. Další čtyři mapy ukazují cesty po naučných stezkách. Součástí navrhovaných turistických tras je 27 číslovaných map. Příručku doplňuje pět panoramatických kreseb a na konci knihy prázdná strana s nadpisem Poznámky. Nejen informace v tiráži, ale i samotný text uvádí, že autoři k publikaci přiložili samostatnou mapu Krkonoš, která měla sloužit návštěvníku hor ke snadnější orientaci v terénu. Příloha v podobě barevné turistické mapy zobrazuje českou i polskou část Krkonoš. Pozoruhodné je, že mapa s českými a polskými názvy navíc obsahuje legendu v německém jazyce.

Informace o slezské části hor prostupují celým textem publikace. Již obecná část o přírodních poměrech v Krkonoších popisuje kromě české části i polskou stranu hor, ve které např. objasňuje odlišné geografické poměry a rozdílný geomorfologický vývoj. Turistický oddíl, který se z části zabývá horskou službou, uvádí existenci záchranné služby i na polské straně hor (GOPR) zřízené roku 1952. V návrzích tras se autor dotýká i polské části hor, ve které polsky pojmenovává přírodní útvary, např. Słonecznik a jejich český překlad následně uvádí v závorce (Polední kameny). Poprvé se samostatná část věnuje výhradně slezské části hor. V 13 stranách popisuje její přírodní podmínky, Krkonošský národní park a přístup do polských Krkonoš. Odstavec s názvem Turistika uvádí seznam chat na území vymezeném turistickou konvencí.

Pododdíl Přechodové trasy nabízí návrhy tras v polském pohraničí včetně vzdálenosti uvedené v hodinách. Mezi hlavní doporučená střediska autoři zařadili obce Sklářská Poruba (Szkłarska Poręba), Michałowice, Jagniątków, Przesieka, Karpacz a Kowary. Většina polských označení je napsána gramaticky správně, u některých pojmenování chybí diakritické znaménko tzv. ocásek (Szkłarska Poreba místo správného pojmenování Szkłarska Poręba) a tzv. přeškrtnutí (Michalowice místo správného Michałowice). Cesta československo-polského přátelství po české straně je samostatně popsána v Turistické části v oddíle 16. Cesta po polské straně je samostatně popsána jako součást oddílu Polské Krkonoše. Českému návštěvníkovi hor, který měl zájem o turistiku na obou státních územích Krkonoš, průvodce přinesl dostatečné informace o možnostech vykonávání přeshraniční turistiky.

Janusz Czerwiński – Krzysztof R. Mazurski, Sudety – Sudety Zachodnie (Sudety – Západní Sudety)

Příručka pro turisty z roku 1983 byla stejně jako polské průvodce z předchozích dvou desetiletí publikována Vydavatelstvím sportu a turistiky (Wydawnictwo sport i turystyka). Průvodce je určen turistům, kteří chtěli vykonávat pěší turistiku. Zároveň vybrané trasy upozorňují na dostupnost cest pro lyžaře. Z výše uvedeného důvodu mohla příručka sloužit turistům celoročně. Průvodce má rozsah 488 stran a pevnou vazbou V8 s deskami potaženými plátnem. Vyšší váha příručky nebyla příliš praktická pro využití v terénu hor. Prostý vzhled desek tvoří bílé pozadí s vyraženými bibliografickými údaji v černé barvě a větším symbolem hor a slunce v rámečku zelené barvy.

Publikace je přehledná a čtivá. Obsáhlý obsah doplňuje seznam map, pláneků a panoramat. V průvodci nejsou otištěny fotografie. Kniha je strukturovaná na tři části. První část podává obecné informace o Západních Sudetech (Sudety Zachodnie). Druhý oddíl popisuje významná místa, která byla výchozím bodem nebo součástí doporučených turistických tras. Třetí část je nejobsáhlejší a přináší návrhy turistických tras po polském i československém státním území.

Obecná část pojednává o názvu, topografii, geologii, podnebí, vodstvu, fauně, flóře, hospodářství, průmyslu, architektuře, lidovém umění a významu krajiny Západních Sudet. Kniha popisuje, jak silné kořeny mělo používání názvu Sudety v polské literatuře, zatímco Češi ho postupně opouštěli a začali používat názvy jednotlivých pásem a horských skupin, které obklopují severní část Českého masivu.

Historie oblasti uvádí nejdůležitější data a události v dějinách regionu rozdělená na období od paleolitu do období 70. let s označením V lidovém Polsku (W Polsce Ludowej), což byl neoficiální název Polské lidové republiky. Část o historii zdůrazňuje význam husitského hnutí v českých zemích, pomoc Rusů při hájení slovanských a polských zájmů i jejich zásluhu při osvobození okupovaného území nacistickým Německem. Podkapitola s názvem Turistika v Krkonoších zmiňuje, že „*bezprostředně po druhé světové válce začaly v krkonošské turistice po obou stranách hranice zásadní strukturální změny – turistika se stala sociálním úlovkem světa práce.*“¹¹⁸ Většina penzionů byla po roce 1949 přestavěna na rekreační objekty FWP a boudy se přebudovaly pro potřeby masové turistiky. Komunistická propaganda ovlivnila text podobně jako český průvodce ze stejného desetiletí.

¹¹⁸ Janusz CZERWIŃSKI – Krzysztof R. MAZURSKI, *Sudety. Sudety Zachodnie*, Warszawa 1983, s. 368.

V obecné části autoři popisují Krkonoše jako nejvíce turisticky zajímavé pohoří v Polsku, především kvůli krásné přírodě. Krkonošim je věnovaná samostatná pasáž ve třetí části, která informacemi o pohoří uvozuje návrhy tras. Čtenáře seznamuje s názvem, topografií, geologií, podnebím, faunou a flórou. Význam hor dokládá na vyhlášení Krkonošského národního parku (Karkonoski Park Narodowy) a na oblíbených turistických střediscích. Historie turistiky je popsána od jejích počátků do roku 1983. Průvodce popisuje topografii i podhůří Krkonoš (Podgórze Karkonoskie), které zařadil do doporučených cest.

Mezi hlavní turistická centra autoři řadí obce Jagniatków, Jelení Horu (Jelenia Góra), Slezské Teplice (Cieplice Śląskie Zdrój), Mysłakowice, Sobieszów, Karpacz – Bierutowice, Borowice, Kowary, Piechowice, Przesieka, Podgórzyn, Sosnówka, Szklarska Poreba, Zachełmie, Wojcieszów, Michałowice a Szrenica.

Průvodce seznamuje čtenáře v samostatné podkapitole s letními a zimními turistickými trasami. Ve třetí části autoři doporučují celkem 203 pěších turistických tras. Většina publikace je věnována polským horám, po kterých vedlo 182 navržených cest. Z nich 72 tras provádí turisty po polských Krkonoších. Dalších 21 tras bylo naplánováno po Krkonoších na československém státním území. Ze všech navrhovaných tras doporučovala téměř polovina návštěvu obou částí Krkonoš. Vzdálenosti na trasách jsou uvedeny v hodinách a minutách. Čas pochodu je přepočítán na 12–14 minut na 1 kilometr, navíc 8 minut na každých 100 metrů strmého výstupu. Výraz „brzy“ (zaraz) označuje, že jde o čas nižší než 5 minut, výraz „za okamžik“ (po chwili) uvádí, že uvedená vzdálenost nepřesáhne 10–15 minut.

Návrhy pěších tras obsahují výčet zastavení, barvu turistického značení, délku cesty i jednotlivých úseků uvedených v hodinách. Popis tras je velmi podrobný a je proložen popisy památek a vesnic. Průvodce navíc upozorňuje na další zajímavosti v širším okolí, pokud turista sešel na chvíli z vyznačené cesty. Symbol šipky dolů uváděl časový údaj doby pochodu při zvolení opačného směru trasy. Některé navržené trasy byly vhodné v zimě na lyžování, proto byly vybrané túry dostupné pro lyžaře označené hvězdičkou.

Návštěvníkům byla doporučena červeně značená Hlavní sudetská trasa (Główny Szlak Sudecki), také nazývána podle popularizátora turistiky Mieczysława Orłowicze, která vedla ze Świeradowa Zdroju až do Paczkowa. Na trasu navazovaly další mnohé zajímavé cesty. V Podkrkonoší (Podgórze Karkonoskie) doporučují neznačenou Cestu pod vysokohorskými výškovými stupni Krkonoš (Droga pod Reglami), zeleně značenou

Stezku po vysokohorském výškovém stupni Krkonoš (Ścieżka nad Reglami) a cestu po žlutém značení z Piechowic do Borowic.

Průvodce uvádí všechny důležité praktické informace pro návštěvníky hor na konci publikace v části s názvem Seznam - Informátor. Informace jsou rozděleny podle území na polské a české. Uvádí abecedně řazené názvy míst a významných objektů, se kterými se návštěvník setkal. Čtenář si může v seznamu vyhledat přírodní objekty, ubytovny k přenocování, stravovací zařízení, sportovní střediska i kulturní a zábavní podniky. Samostatná podkapitola věnována dopravě v Západních Sudetech uvádí pouze základní možnosti, jakými dopravními prostředky bylo možné cestovat po oblasti. Vybrané informace, většinou o možnostech parkování, nabízely návrhy tras. Spojení mezi vybranými cíli si musel návštěvník dohledat v jiných zdrojích. Jako další praktické informace autoři uvádí kontakty na Horskou službu (GOPR) a seznam cestovních kanceláří a turistických informačních center.

Samostatná podkapitola doporučuje místa k ubytování podle jejich rozmístění v sudetských pohořích. Ubytovny uvádí adresu, počet lůžek k přenocování, možnost stravování a telefonní kontakt. Jednalo se o penzion Pohraniční hostinec (Gospoda Graniczna) a o boudy Na Hali Szrenickiej, Szrenica (s poznámkou renovace), Pod Labským štítem (Pod Łabskim Szczytem), Kochanówka, Obrození (Odrodzenie), Hamplovu (Strzecha Akademicka), Samotnia, Nad Łomniczką (v současnosti uzavřená), Nad sedlem Okraj (Na Przełęczy Okraj), Stříbrný Potůček (Srebrny Potok), Na hradu Chojnik (Na Chojniku), Loveckou chatu (Domek Myśliwski), Bartek, Michałek (funkční do roku 1984) a Krakonoš (Liczyrzepa). Z šestnácti doporučených ubytovacích objektů v Krkonoších spravoval jedenáct chat Polský turisticko-vlastivědný spolek (PPTK) a tři Polský spolek mládežnických ubytoven (Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych, PTSM).

Nejzajímavější turistické atrakce jsou doporučeny čtenáři v samostatné podkapitole obecné části. Z přírodních útvarů měl čtenář navštívit Skály zbojníků (Zbójeckie Skały), strmý skalní práh nad údolím Kamenné (Złoty Widok), vodopád (wodospad) Podgórnej, Červené údolí (Czerwona Dolina), horu Čelo (Czoło), štít Głaśnica, osada Głębock, rozcestí pod štítem Grabowiec (Rozdroże pod Grabowcem), Pekelné údolí (Piekielna Dolina), vrchol Grzybowiec, vodopád (wodospad) Szklarski, údolí (dolina) Kamiennej, Slezský hřbet (Grzbiet Śląski), Novosvětské sedlo (Przełęcz Szklarska), štít Babinieć, vodopád (wodospad) Kamieńczyka, Koňské hlavy (Końskie Łby), bažinu Szrenickie Mokradla, Českou stezku (Czeska Ścieżka), Tři javory (Trzy

Jawory), Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), horu Śmielec, Černé sedlo (Czarna Przełęcz) či skalní útvar Korálky (Paciorki).

Dále Černý kotel (Czarny Kocioł Jagniątkowski), Velké kolo (Wielki Szyszak), Mužské a Dívčí kameny (Czeskie i Ślaskie Kamienie), Slezské sedlo (Przełęcz Karkonoska), Bażynowe skály (Skały), hřbet Hutniczy (Grzbiet), skalní útvar Poutníci (Pielgrzymy), Stezku (Droga) Bronisława Czecha, Polední kameny (Słonecznik), Tupý štít (Tępy Szczyt), Velký rybník (Wielki Staw), Bílou louku (Równia pod Śnieżką), Sedlo pod Sněžkou (Przełęcz pod Śnieżką), Malý rybník (Mały Staw), Zlatou mýtinu (Polana Żłotówka), Bílou rokli (Biały Jar), vrchol Kopa, údolí (Dolina) Łomniczki, Sněžka (Śnieżka), sedlo Okraj (Przełęcz Okraj), Soví sedlo (Sowia Przełęcz), horu Tabule (Skalny Stół) a sedlo Przełęcz Kowarska. Z památek byl doporučen hrad (zámek) Chojnik, svatá studánka na štítu Grabowiec (Święte Źródło na Grabowcu) a kostelík (świątynia) Wang. Možnosti kulturního vyžití a nabídku sportovišť našel návštěvník hor v seznamu praktických informací na konci knihy.

Průvodce je tvořen primárně textem a ve 488 stranách neobsahuje mnoho doplňujících vyobrazení. Vnitřní stránka předních desek společně s první stranou knihy obsahuje plán Západních Sudet s výřezem přesahujícím do české části Krkonoš, v nichž čtenáře seznamuje s přehledem všech turistických tras. V druhé části publikace je předloženo 23 plánek míst a ve třetí části 6 map, 7 plánek a 10 panoramat. Z nich jsou Krkonoše vyobrazeny na jedné mapě, jednom plánu a dvou panoramatech. Vybrané mapy a panoramata jsou otištěny na dvojstránce. K české straně hor jsou otištěny pouze němé značky na českém území Krkonoš. Na poslední straně publikace je mapa vyobrazující Dolní Slezsko rozdělené na tři části, kterým se jednotlivě věnují průvodce vydané ve stejné sérii jako analyzovaný průvodce. Samostatnou přílohou je velká barevná turistická mapa, která je detailně zpracovaná a představuje navržené turistické trasy.

Čtenář je od začátku publikace seznamován s českou stranou Krkonoš, nejprve v obecné části. Historie oblasti Západních Sudet uvádí jako jednu z důležitých událostí rok 1961, kdy „polsko-československá turistická konvence oživila cestovní ruch v příhraničních oblastech Krkonoš i v Jelenohorské kotlině. Vznikla Cesta polsko-československého přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej) a stezka podél hranic od Szreniczzy do sedla (przełęcz) Okraj.“¹¹⁹ Analyzovaný průvodce se na 30 stranách zabývá českou částí Krkonoš včetně návrhů tras na československém území.

¹¹⁹ J. CZERWIŃSKI – K. R. MAZURSKI, *Sudety*, s. 39.

Oproti českému průvodci ze stejného desetiletí, který se také věnuje přeshraniční části hor, pojednává o druhé straně Krkonoš skoro více než ve dvou třetinách rozsahu.

Mezi významná turistická střediska v Československu autoři řadí Harrachov, Janské Lázně, Pec pod Sněžkou, Rokytnici nad Jizerou, Svobodu nad Úpou, Špindlerův Mlýn a Vrchlabí. Pro přechod hranic na základě konvence sloužily dva hraniční přechody – na západě Jakuszyce (Harrachov) a na východě sedlo (przełęcz) Okraj. Lyžařům byly doporučeny terény v osadách Dvoračky a Rýžoviště. Jako významnou oblast pro vykonávání zimních sportů je uvedena Čertova hora, která disponovala třemi skokanskými můstky, slalomovým svahem, lyžařskou tratí a sjezdovou tratí.

Příručka polským čtenářům vysvětluje podobnost českého turistického značení s polským značením a jedinečnost němých značek v české části hor. Nejzajímavější přírodní partie Krkonoš podle autorů návštěvník pozná díky tzv. přírodním stezkám, které v závorce označují v překladu jako naučni stežka. Některé další názvy jsou uvedeny v původním českém znění, které je následně upraveno do polštiny, jako Harrachov – Harrachów nebo Špindlerův Mlýn – Szpindlerów Młyn. České názvosloví je v podání Czerwińskiego a Mazurského nejednotné. Snahu použít ve výčtu zastavení na trasách pouze české názvy občas překazí polský obecný název, např. dolina Łaby místo údolí Labe, ačkoli přídavné jméno v české verzi „labský“ v jiných případech používají. Mnohdy chybí u českých označení diakritika, nebo je naopak nesprávně přidána navíc. Přes drobné nedostatky textu se polský návštěvník jistě podle analyzované příručky v českých Krkonoších dobře orientoval.

Mezi přírodní zajímavosti patřily Labská louka, Pančavská louka, pramen Labe s pamětní deskou Jana Buchara, Velká a Malá Kotelní jáma, Mumlavský vodopád, údolí Labe, Labské jámy, Medvědí důl, vrchol Medvědín, hřbet Krkonoš se Zlatým návrším, Pančavský vodopád, Harrachovy kameny, Slezské sedlo, rozcestí U Dívčí lávky, Bílá louka, Kozí hřbety, Modrý důl, Růžová hora, sedlo Okraj, Obří důl, Černá hora, Lučiny, hora Javor a Freisův kříž. Pro poznání flóry byly doporučeny tzv. Růženčina, Čertova a Krakonošova zahrádka. Průvodce navrhuje trasy, které částečně prochází Cestou polsko-československého přátelství a dalšími cestami s názvy Harrachova, Krakonošova, Dřevařská, Judeichova nebo Bucharova. Významným bodem celých Krkonoš byl jejich nejvyšší vrchol, jehož české straně byl věnován samostatný popis a tři trasy s cílem na Sněžce.

Knihla nabízí k ubytování motely, turistické ubytovny, chatové osady s bungalovy, kempinky a tábořiště. V rámci tras byla navržena ubytovací zařízení vhodná

k přenocování. Hotely, zpravidla ve vysokém standardu, se zde nacházely v pěti kategoriích. K přenocování byly doporučeny interhotely, např. Hvězda (především pro návštěvníky ze zahraničí), hotely (např. Krakonoš nebo Hubertus), penziony a horské chaty. Mezi boudy navržené k ubytování patřily např. boudy Labská, Vosecká, Martinova, Fučíkovy, Vrbatova, Jilemnická, Jestřábí, Dvoračky (oficiálně Dvorské boudy), Jelení, Špindlerova, Luční, Petrova či Pomezní. U ubytovacích zařízení je v závorce uvedena poznámka o typu stravovacího zařízení, pokud objekt nabízel možnost občerstvení. Příručka se věnuje mnoha podrobnostem. Například uvádí, že byla Luční bouda největším a nejpočetnějším návštěvnickým ubytovacím zařízením nejen v Krkonoších, ale dokonce v celých Sudetech. Bouda nabízela více než 400 míst k přenocování, vlastní pekárnu i malou elektrárnu.

Jednotlivá střediska uváděla kromě sportovních aktivit také možnosti kulturního vyžití, především ve střediscích ROH jako součást odborových rekreací. V průvodci mají význam objekty spravované odbory, pro příklad Harrachov je popisovaný na prvním místě jako známé letovisko ROH, až poté jako hlavní středisko zimních sportů. Průvodce líčí přeshraniční část hor velmi pozitivně. Popisuje dobrou turistickou vybavenost českých Krkonoš, ke kterým se ale pojily poměrně vysoké ceny za přenocování především v hlavní sezoně. Czerwiński a Mazurský připojují subjektivní hodnocení českých Krkonoš. Podle nich byly všechny ubytovací objekty dobře vybavené a čisté, s milou obsluhou a nacházely se často u kiosku s občerstvením.

Komparace

Všech šest příruček navrhuje pěší turistické trasy a zároveň varianty míst pro vykonávání zimních sportů. Buď se příručky odděleně zabývají pěší a lyžařskou turistikou, nebo vybrané návrhy pěších tras uvádí, zda byly terény vhodné i pro lyžařské túry. Z výše uvedeného důvodu mohly všechny příručky sloužit turistům celoročně.

Čtyři průvodce jsou svázaný v pevné vazbě V8 s deskami. Polská publikace vydaná roku 1963 má měkkou vazbu V3 (brožura sešitá shora umístěnými skobičkami a celek přilepený do obálky) a polská příručka z roku 1979 má měkkou vazbu V4 (šitá brožura). Dva průvodce, česká publikace z roku 1968 a polská kniha vydaná v roce 1983, mají na přední desce jednobarevné pozadí a prostý vzhled. Polská příručka z roku 1963 upoutala potenciálního čtenáře výraznými barvami na obálce. České průvodce z let 1975 a 1980 a polská kniha z roku 1979 obsahují na obálce či deskách barevnou fotografii

přírody. Žádná kniha originálně neřeší grafickou podobu obsahu. Obě příručky z 60. let obsahují černobílé fotografie.

Obě příručky z 60. let mají rozsah do 250 stran. Průvodce ze 70. let obsahují 308 a 316 stran. Publikace z 80. let mají rozsah 389 a 488 stran. Nejméně (135) stran má polská příručka z roku 1963 a nejvíce (488) stran má polský průvodce z roku 1983. Všechny knihy uvádí obsah. Texty všech průvodců jsou čtivé a přehledně uspořádané. Jediná česká příručka vydaná roku 1968 obsahuje archaismy. Ačkoli všechny knihy vznikly v době komunistického režimu, polské příručky publikované v letech 1963 a 1979 nejsou ovlivněny komunistickou propagandou. Texty všech tří českých knih a jediný polský průvodce z roku 1983 jsou zatíženy ideologií. Nejvíce je ovlivněna komunistickou ideologií kniha vydaná roku 1980.

Průvodce jsou strukturovány do dvou až šesti částí. Polská kniha publikovaná roku 1979 rozděluje text do dvou oddílů. Polské příručky z let 1963 a 1983 jsou rozděleny do tří oblastí. České průvodce vydané v letech 1968 a 1980 jsou strukturovány do čtyř částí, které se shodují v obsahu. Nejvíce – šest oddílů má česká kniha z roku 1975.

Všechny zkoumané příručky mají obecnou část, která popisuje geografii, geologii, vodstvo, podnebí, faunu, flóru a historii Krkonoš. Všechny české publikace uvádí pojem rozsocha. Kromě českého průvodce vydaného roku 1980 všechny ostatní příručky zařazují Krkonoše do Sudetského pohoří. Všechny tři české knihy se věnují přímo Krkonošům. Polská publikace vydaná roku 1963 popisuje Sklářskou Porubu a její okolí, vybranou část Krkonoš. Polská příručka vydaná roku 1979 se věnuje Sudetám a polská kniha z roku 1983 pojednává o Západních Sudetech (Sudety Zachodnie), jejichž součástí Krkonoše jsou.

Autoři všech analyzovaných polských příruček doporučují jako hlavní turistická centra polských Krkonoš obce Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba) a Sobieszów. Polské příručky vydané v letech 1963 a 1983 navíc společně uvádí obce Michałowice, Piechowice a Jagniątków. Polské publikace z let 1979 a 1983 navíc shodně doporučují návštěvu obcí Jelení Hora (Jelenia Góra), Slezské Teplice (Cieplice Śląskie-Zdrój), Mysłakowice, Karpacz – Bierutowice, Kowary a Szrenica. Všechny tři české průvodce řadí mezi nejvýznamnější centra turismu českých Krkonoš obce Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou, Horní Mísečky, Benecko, Janské Lázně, Svobodu nad Úpou, Horní Maršov a Žacléř. České publikace z let 1968 a 1975 navíc společně uvádí středisko Sv. Petr a Velkou Úpu. České příručky vydané v letech 1968

a 1980 navíc shodně doporučují Strážné a Černý Důl. České knihy publikované v letech 1975 a 1980 navíc společně uvádí Jablonec nad Jizerou a Vysoké nad Jizerou.

Všech šest zkoumaných průvodců obsahuje návrhy pěších turistických tras po Krkonoších. Všechny české publikace a polský průvodce z roku 1983 doporučují k návštěvě naučné přírodní stezky v Krkonošském národním parku. Všechny zkoumané průvodce obsahují u jednotlivých tras časové údaje v hodinách nebo délkové údaje v kilometrech – případně oba. Polské příručky z let 1979 a 1983 uvádí podobný přepočítání z kilometrů na českém značení na hodiny na polském značení. Všechny české knihy doporučují Cestu československo-polského přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czechoslowackiej), zatímco ani jeden polský průvodce se stezce samostatně nevěnuje. Polské příručky vydané v letech 1979 a 1983 doporučují Hlavní sudetskou trasu (Główny Szlak Sudecki) a Stezku po vysokohorském výškovém stupni Krkonoš (Ścieżka nad Reglami w Karkonoszach).

Všechny české i polské příručky se zabývají zimními sporty. Polské průvodce vydané v letech 1963 a 1983 a český průvodce z roku 1975 přináší základní informace o vhodných terénech k lyžování. České příručky z let 1968 a 1980 a polská kniha publikovaná roku 1979 se detailněji věnují možnostem lyžování a přináší návrhy lyžařských túr.

Jediná česká příručka z roku 1968 se zabývá vodní turistikou a cykloturistikou. Zároveň ale dodává, že horský terén nebyl pro jízdu na kole vhodný a že krkonošské řeky neměly dostatek vody k provozování vodní turistiky. Pokud chtěl návštěvník přesto objevovat Krkonoše ze sedla kola, měl tak učinit v Podkrkonoší. Šest zkoumaných příruček uvádí všechny tři vybrané analyzované praktické informace, kterými jsou dopravní dostupnost, možnosti ubytování a stravování.

Všechny příručky obsahují vybraná místa, které autoři doporučovali navštívit jako turistické zajímavosti. Šest publikací navrhuje stejné typy cílů. Průvodce shodně uvádí přírodní útvary jako jezera, údolí, vrcholy hor, konkrétně např. Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), muzea, kostely a horské boudy. Všechny české průvodce společně doporučují k návštěvě např. vrchol Vysoké Kolo nebo Mumlavský vodopád. Všechny polské knihy shodně uvádí např. jako zajímavosti Černý kotel (Czarny Kocioł) či zříceninu hradu (zamek) Chojnik.

Počet map a dalších vyobrazení se různí. Všechny příručky obsahují alespoň jednu přílohu. V českém průvodci z roku 1968 je otištěno osm plánek měst, ale kniha neobsahuje jedinou topografickou mapu. Podle údajů v textu i tiráži má publikace

obsahovat 16 příloh včetně mapy popisující přehled železniční a silniční sítě. Polská příručka z roku 1963 obsahuje jednu mapu Sklářské Poruby a jednu mapu polských Krkonoš v příloze. V polské publikaci vydané roku 1983 je předloženo 7 map a 31 plánek míst, z nichž Krkonoše zobrazuje jedna mapa a jeden pláněk. Samostatnou přílohou knihy je mapa. Polská příručka z roku 1979 předkládá 34 turistických map pro oblast Sudet a 35 plánek míst, z nichž šest map a sedm plánek zobrazuje místa v Krkonoších. Součástí průvodce je mapa Sudet v příloze. Česká kniha publikovaná roku 1975 obsahuje schematický pláněk rozložení tras, 46 map tras, 22 plánek míst, 10 panoramat a jednu mapu v příloze. V českém průvodci z roku 1980 je otištěno celkem 32 map tras a jeho součástí jsou dvě mapy Krkonoš v přílohách.

Většina průvodců se alespoň několika body dotýká přeshraniční části Krkonoš, kterou mohli návštěvníci díky ustanovené turistické konvenci navštívit snadněji než v předchozím vymezeném období. Jediný průvodce, jenž se o české straně hor nezmiňuje, je polská příručka vydaná v roce 1963. Nezájem o české Krkonoše mohl být způsoben konkrétním místním zaměřením průvodce na Sklářskou Porubu, nikoli primárně na oblast Krkonoš. Nejméně se přeshraniční oblasti věnuje česká publikace z roku 1968 a polská příručka vydaná roku 1979. Obě knihy se o přeshraniční části hor zmiňují pouze několika málo informacemi a objekty na sousedním státním území.

Český průvodce z roku 1975 se oproti dvěma výše uvedeným knihám, které se v omezené míře zabývají druhou částí hor, věnuje přeshraniční části uceleně. Oproti dvěma výše zmíněným publikacím průvodce z roku 1975 navíc detailně popisuje Cestu československo-polského přátelství včetně pěti map trasy. Jako nejstarší průvodce se doslovně zmiňuje o uzavření československo-polské turistické pohraniční konvence.

Nejpodrobnější informace o přeshraniční části Krkonoš uvádí průvodce z 80. let. Česká kniha vydaná roku 1980 i polská publikace z roku 1983 mají společné znaky. Obě knihy se věnují přeshraniční straně hor již ve všeobecné části a uvádí turistické cíle v přírodě a horské chaty (boudy). Také nabízí oddělené návrhy tras pro přeshraniční část hor a jejich vzdálenosti uvedené pouze v hodinách. Zatímco český průvodce převedl délku stezek z kilometrů na hodiny, polská příručka uvádí údaje v hodinách i pro cesty na českém území. Dalším společným znakem obou publikací jsou chyby v cizojazyčných názvech. Česká i polská kniha jsou nejstaršími příručkami, jež se v samostatném oddílu věnují výhradně druhé části Krkonoš. Obě publikace doporučují Cestu polsko-československého přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej) a turistická střediska, která jsou shodná s místy popisovanými

v ostatních čtyřech zkoumaných průvodcích. Polská příručka z roku 1983 navíc popisuje přeshraniční část hor velmi pozitivně s dobrou turistickou vybaveností českých Krkonoš.

Pro návštěvníky hor, kteří chtěli vykonávat turistiku na základě konvence v sousedním socialistickém státě, byly příručky s nejpodrobnějšími informacemi o přeshraniční části Krkonoš z 80. let adekvátně zvoleným pomocníkem do hor. Příručky si jsou v zaměření i stanoveném cíli podobné. Na základě analýzy a následné komparace vybraných průvodců ve vymezeném období lze konstatovat, že se význam konvence v příručkách odrazil.

3.3 Období 1990–2019

Poslední období zkoumá tři české a tři polské průvodce od 90. let 20. století do roku 2019. Rokem 1989 se většina objektů infrastruktury cestovního ruchu navrátila fyzickým osobám, podnikatelským subjektům a obcím. Otevření hranic přineslo svobodu cestování, modernizaci infrastruktury a stavbu nových ubytovacích zařízení. Konec totalitního režimu se zákonitě odrazil i v textech průvodců.

Jiří Dvořák a kol., Krkonoše – Turistický průvodce

Průvodce z roku 1996 vydalo nakladatelství Gentiana společně s odbornou pomocí Správy Krkonošského národního parku. Již úvod objasňuje, že je průvodce určen pro pěší turisty a zájemce o krkonošskou přírodu a historii. Průvodce bylo proto vhodné využívat primárně v období od jara do podzimu. Kniha je opatřena měkkou vazbou V4 (šitá brožura) s omyvatelnými deskami, které mají barevný přechod ze žluté do zelené barvy. Přední deska je opatřena barevnou fotografií krajiny a logem KRNP. Název Krkonoše je odlišen jiným fontem od ostatních hesel na obálce. Zadní strana je potištěna fotografií květiny, černobílou kresbou turisty u rozcestníku a čárovým kódem s číselným kódem ISBN. Publikace upoutá čtenáře nejen originálním vzhledem, ale i grafickými prvky v textu. Kniha má 171 stran a nejrozsáhlejší oddíl je věnovaný návrhům turistických tras. Všechny vnější horní rohy stránek, které uvádí číslo stránky, jsou odlišeny barvou zvolenou podle části publikace. Průvodce doplňují černobílé kresby vyobrazující různé druhy turistiky, barevné kresby, které jsou součástí přírodních podmínek, a barevné fotografie přírody a objektů.

Příručka podává odlišný výklad dějin oproti průvodcům vydaným v letech 1948–1989. V publikaci je patrná změna vybraného názvosloví, např. přejmenování bud (z Fučíkových na Brádrerovy). Boudy se obvykle vracely k původním názvům před rokem 1945, respektive 1938. Text publikace je čtivý. Příručka je rozdělena na nečíslované kapitoly s názvy Příroda, Historie, Pozoruhodnosti Krkonoš, Turistika a Polská část hor. Obecná část popisuje veškeré aspekty v české i polské části Krkonoš. Publikace pohoří zařazuje do západní části Sudetské horské soustavy, které dělí na Krkonošské hřbety a Krkonošské rozsochy. Oddíl popisuje geologický vývoj, vodstvo, podnebí, sněhové pokrývky a laviny, větrné poměry, vývoj živé přírody, rostlinstvo, živočišstvo a ochranu přírody včetně historie národních parků KRNAP a KPN. Jedna z kapitol je věnovaná symbolu a postavě ochránce pohoří Krakonošovi.

Historie oblasti se zabývá českou i slezskou stranou hor od pravěku po 90. léta 20. století. Shrnutí dějin již nebylo ovlivněno propagandou a přináší ucelený pohled na historický vývoj osídlení Krkonoš. Všeobecná část čtenáře seznamuje se třemi přírodovědnými vycházkami postupně po Západních Krkonoších, Východních Krkonoších a Rýchorách. Procházky jsou věnovány pouze objevování přírodního bohatství hor. Jako hlavní turistické oblasti autoři uvádí Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Paseky nad Jizerou, Jablonec nad Jizerou, Vysoké nad Jizerou, Jilemnicí, Jestřabí v Krkonoších, Poniklou, Vítkovice – Mísečky, Benecko, Špindlerův Mlýn, Vrchlabí, Strážné, Dolní Dvůr, Černý Důl, Janské Lázně, Svobodu nad Úpou, Horní Maršov, Pec pod Sněžkou, Velkou Úpu, Malou Úpu a Žacléř.

Oddíl věnovaný turistice popisuje vybraná města a rekreační střediska, kolem nichž navrhuje 48 výletních tras. Cesty jsou řazeny od západu k východu, od Harrachova po Žacléř a od Sklářské Poruby (Szkłarska Poręba) po Kowary. Každá trasa obsahuje pomůcky v podobě grafu průběhu převýšení a kilometráže. Trasy jsou označeny podle obtížnosti jedním až třemi znaménky plus. Nejméně náročné byly vhodné i pro seniory a rodiče s malými dětmi. Středně obtížné trasy, většinou polodenní cesty, jsou označeny dvěma znaménky. Nejnáročnější byly celodenní horské túry se značeným převýšením. Pokud se turistovi navrhovaná trasa nezamlouvala, mohl si ji upravit. Většina návrhů tras na českém i polském území uvádí varianty, které si návštěvník mohl vybrat. Buď odlišné místo nástupu, případně si cestu usnadnit nebo prodloužit.

Jednotlivé obce a návrhy tras v jejich okolí uvádí praktické informace pro turisty. U popisu města či vesnice najdeme informace o dopravní dostupnosti. Silniční spojení s okolními významnými městy doplňuje rozložení železniční tratě a možnosti dálkového

autobusového spojení. U návrhů tras najdeme pár doporučených ubytovacích a stravovacích zařízení. Např. čtvrtá cesta s názvem Vyhlídková trasa západem Krkonoš uvádí jako jeden z bodů boudu Dvoračky, která poskytuje veřejnosti stravování a ubytování. Dalo by se předpokládat, že s obnovou svobodného podnikání po roce 1989 se zvýšil počet podniků a vznikly nové hotely a restaurace živnostníků. Je překvapující, že naopak průvodce uvádí minimum možností, kde se ubytovat či stravovat.

Oproti českým průvodcům z 50. – 80. let zkoumaná příručka jmenuje málo horských bud, což mohlo být následkem polovičního rozsahu oproti knihám vydaných ve výše uvedeném období. Po sametové revoluci se změnila názvy nejen bud a byla odstraněna označení komunistických hrdinů a funkcionářů. Boudy, které publikace představuje, se shodují s boudami uvedenými v předchozích analyzovaných průvodcích. Návštěvník se dočte o boudě Vosecké, Mumlavské, Rennerově, Petrově, Huťské, Na Pláni, Jestřábích, Vrbatových, Dvoračkách či o bývalé Obří nebo Klínové boudě. Součástí textu jsou stezky Harrachova, Weberova, Koňská či Stará Bucharova cesta.

Místa doporučená svým významem k návštěvě našel turista přímo v navrhovaných trasách a příliš se nelišila oproti místům uváděným v příručkách dřívějších desetiletí. Turistické zajímavosti obou stran společně popisuje i kapitola s názvem Přírodovědné, historické a kulturní pozoruhodnosti Krkonoš. V neživé přírodě na české straně Dvořák doporučuje Sněžku, Studniční horu, Luční horu, vrchol Vysoké Kolo, Kotel, Sněžné jámy, Černý kotel, jeskyně v Horních Albeřicích a Poniklé, Obří údolí, Labské údolí, údolí Kotelského potoka, údolí Bílého Labe, Velkou a Malou Studniční jámu, Velkou a malou Kotelní jámu, Mumlavský vodopád, Polední kameny, vrchol Violík, skalní útvar Tvarožník, Harrachovy kameny, Pančavský vodopád a Labský vodopád. Do české živé přírody Dvořák zařadil botanické zahrádky, např. Krakonošovu nebo Čertovu zahrádku, jež označují bujnou a pestrou přírodu na svazích krkonošských ledovcových karů. K návštěvě jsou dále doporučena místa s květnatými horskými loukami, netopýry, pralesy a rašeliniště. Jednotlivé návrhy tras uvádí další významná přírodní místa jako předchozí průvodci.

Jako historické a kulturní památky byly zajímavé Ambrožova vyhlídka, Bucharova deska u pramene Labe, Dixův kříž, zřícenina Hrádku, Jestřábí boudy, památník Kaplička, kaple sv. Vavřince na vrcholu Sněžky, Kavinova deska poblíž cesty Obřím dolem, křížovatka U čtyř pánů – rozcestí několika turistických cest na Labské louce, Labská přehrada, Masarykova horská silnice, mohyla Hanče a Vrbaty, zřícenina hradu Nístějka, památník J. A. Komenského v Horní Branné, památník zapadlých

vlastenců v Pasekách nad Jizerou, pramen Labe, Rennerův kříž u Luční boudy, historická Růženčina zahrádka, řopíky (malé opevňovací objekty a bunkry z let 1936–1938), zřícenina Štěpanického hradu, Švédský kříž, Žacléřský zámek a vrch Žalý.

Novým prvkem příručky je obecný popis složek neživé přírody (jeskyně, kamenná moře), živé přírody (rašeliniště, botanické zahrádky) a kulturních pozoruhodností (řopíky). V předchozích průvodcích byly uváděny konkrétní dílčí cíle tras bez předchozího objasnění významu. Publikace uvádí jako významné cíle nová místa, která se dříve v průvodcích neobjevovala. Zřejmě je to hlavně ve výše uvedeném výčtu historických a kulturních památek. Kniha se především specializuje na přírodní oblast hor. Příručka neuvádí kulturní zařízení a sportoviště pro každou autorem vymezenou oblast. Pokud se o nich ve vybraných místech zmiňuje, pak jen výjimečně.

Publikace obsahuje 5 map v první části průvodce. První mapa zobrazuje německo-česko-polské pohraničí a jeho rozložení v Sudetské horské soustavě. Geologická mapa Krkonoš poukazuje na skladbu jednotlivých hornin, ze kterých byly vytvořeny. Třetí mapa upozorňuje na lavinové svahy v Krkonoších a možná nebezpečí v zimě. Další mapa ukazuje rozložení zón a ochranného pásma v Krkonošském národním parku. Poslední mapa uvádí pozoruhodnosti živé a neživé přírody a historických a kulturních zajímavostí. Místa na mapě jsou označena stejnými čísly, jako uvádí čísla zajímavostí v kapitole s názvem Přírodovědné, historické a kulturní pozoruhodnosti Krkonoš.

V příručce není otištěna topografická mapa a kniha neobsahuje přílohy. V úvodu je ale čtenáři doporučeno doplnit průvodce kvalitní turistickou mapou, nejlépe tehdy posledním vydáním dvoudílné mapy Krkonoše 1:25 000 od nakladatelství Rosy, nebo Krkonoše 1:50 000 od Klubu českých turistů, se kterými má analyzovaný průvodce shodné i nejaktuálnější místopisné názvosloví.

Informace o přeshraniční slezské části hor jsou součástí celého průvodce. Jako hlavní turistická střediska uvádí autoři ve všeobecné části obce Sklářská Poruba (Szklarka Poręba), Jagniątków, Sobieszów, Przesieka, Karpacz a Kowary. K návštěvě jsou doporučena místa neživé přírody Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), Černý kotel (Czarny Kocioł), Velký a Malý rybník (Wielki a Mały Staw), Kocioł Łomniczki, Velká a malá Kotelní jáma (Wielki a Mały Śnieżny Kocioł), Trzy Świnki, Konskie Łby, Białe Skały a vodopád Łomniczki. Mezi historické a kulturní turistické zajímavosti řadí Bílá rokle (Biały Jar), dům Gerharda Hauptmanna v Jagniatkowě, huť (Huta) Julia ve Sklářské Porubě, zříceninu hradu (zamek) Chojnik a kostelík (świątynia) Wang. Polské části

Krkonoš je věnovaná samostatná kapitola, ve které je uveden popis rekreačních středisek a 8 návrhů tras.

V rámci jedné z tras se Dvořák zmiňuje o Cestě česko-polského přátelství. Cesta přátelství přetrvala i po roce 1989, pouze se změnou názvu. Důvodem přejmenování byl rozpad Československa na samostatnou Českou republiku a samostatnou Slovenskou republiku. S otevřením hranic a možností svobodně cestovat po celém světě konvence o možnosti vykonávání přeshraniční turistiky mezi Československem a Polskem pozbyla významu. U tras po českém území poblíž hranic průvodce zdůrazňuje, že při pohybu po státní hranici bylo nutné mít při sobě osobní doklady.

Mariola Malerek, Karkonosze – Polska i czeska strona (Krkonoše – Polská a česká strana)

Průvodce po Krkonoších s podtitulem Polská a česká strana vyšel roku 1997 ve Vydavatelství Laumann-Polsko (Wydawnictwo Laumann-Polska). Kniha má měkkou vazbu V2 (lepená brožura) a 231 stran. Příručka uvádí návrhy tras pro pěší turistikou, cykloturistikou i lyžování. Průvodce proto využil návštěvník hor po celý rok. Jazyk obsahuje novotvary (turystyka rowerowa – cykloturistika). Originálním prvkem je iniciála, kterou začíná každý text v pododdílu a v popisu obce.

Přes celou přední obálku je otištěna barevná fotografie s pohledem na jednu z hor Krkonoš. Fotografie doplňuje pouze název průvodce a jméno autorky. Horní polovinu zadní obálky tvoří anotace knihy. Upoutávku doplňuje mapka Polska a část okolních států s vyznačenými Krkonošemi. Dolní polovina uvádí medailonek autorky, její fotografií a číselný kód ISBN, vše na bílém pozadí. Několik grafických prvků tvoří poutavý obsah publikace. Kniha obsahuje 93 barevných fotografií budov, přírody, skalních útvarů, rostlin a živočichů. Důležité rady a zajímavosti jsou uvedeny v rámečcích s modrým pozadím. Nadpisy pododdílů jsou zobrazeny v zeleném rámečku a názvy obcí v šedém rámečku. Oproti polské příručce vydané v předchozím desetiletí má zkoumaný průvodce originální vzhled obálky. Rozdíl je ovlivněn rozdílnou dobou vzniku obou publikací.

Průvodce je rozdělen na dvě části – obecnou a podrobnou. Druhý oddíl se samostatně zabývá východní částí Krkonoš s podhůřím, střední částí Krkonoš s podhůřím, západní částí Krkonoš s podhůřím, túrou po hlavním hřebenu Krkonoš a českými Krkonošemi. Pododdíly jsou dále děleny podle míst a obcí. Publikace obsahuje kapitolu se seznamem názvů v polské části a kapitolu se seznamem označení na české straně hor.

Obecná část čtenáře seznamuje s rozložením, geologií, podnebím, faunou a flórou Krkonoš. Popisuje Krkonošský národní park, historii regionu, legendu o postavě Krakonoše (Rzepiór/Liczyszepa/Duch Gór), zimu v Krkonoších a slezské kulinářské speciality. Všechny se věnují polské i české části hor. Krkonoše jsou jako součást Sudetské horské soustavy, která je na druhé straně částí Českého masivu (Masyw Czeski). Historie popisuje dějiny regionu od 6. století do 50. let 20. století včetně vývoje turismu. Autorka upozorňuje na přebudování většiny ubytovacích zařízení po roce 1949 na rekreační střediska odborů (FWP), které převážně spravovalo PTTK. Po roce 1989 rychle nastoupily procesy demonopolizace a privatizace, které navrátily více než 70 % ubytoven spravovaných FWP do rukou soukromníků.

Jako hlavní turistická střediska v polských Krkonoších Malerek uvádí Jelení Horu (Jelenia Góra), Karpacz, Kowary, Piechowice a Sklářskou Porubu (Szklarska Poręba). Průvodce nabízí celkem 99 číslovaných pěších tras a jejich další nečíslované alternativy. Příručka navrhuje 56 pěších tras na polském státním území, jako 57. Cestu polsko-československého přátelství a 42 tras na českém státním území. Některé návrhy obsahují pouze výčet zastavení, některé seznam míst i podrobný popis cesty. Všechny trasy jsou opatřeny barvou značení, délkou cesty i časovým údajem doby při zvolení opačného směru trasy.

Samostatná podkapitola se věnuje túře po hlavním hřebenu Krkonoš (Wędrówka Głównym Grzbieciem Karkonoszy), která vedla po červeném značení, trvala asi 8 hodin a měřila 31 kilometrů. Podle autorky bylo nejlepší rozložit si trasu na dva dny s přenocováním v horách. Pokud měl turista v plánu překročit státní hranici do České republiky, musel s sebou mít cestovní pas. Na české státní území mohl návštěvník přejít v místech Tvarožník (Twarożnik) – Vosecká bouda, Bílá louka (Równia pod Śnieżką) – Luční bouda, Slezský dům (Śląski Dóm), Soví sedlo (Sowia Przełęcz) – bouda Jelenka nebo v sedle Okraj (Przełęcz Okraj). Turista si měl dát pozor na značení, které na české straně uvádělo vzdálenost pouze v kilometrech, nikoli v hodinách, jak byli Poláci zvyklí. Pro přepočítání sloužily – 4 kilometry byla jedna hodina pochodu a každých 100 metrů strmého výstupu bylo dalších 9 minut chůze. Na trasu navazovala Hlavní stezka Orłowicze (Główny szlak im. Dr. M. Orłowicza) a začínala ve stejném místě jako Cesta přátelství.

Samostatná podkapitola navrhuje procházky a cyklistické trasy po okolí Krkonoš. Malerek doporučuje jízdu tzv. retro vlaky na parní pohon s historickými vagóny. Terén Krkonoš popisuje jako vhodný pro horskou cykloturistiku. Na území Krkonošského

národního parku byly vyznačené cyklistické trasy a v podhůří Krkonoš bylo možné jezdit na kole bez omezení. Autorka popisuje 17 cyklistických tras, z nichž většina kopíruje uvedené pěší cesty a 8 z nich vytvořila přímo pro cykloturistiku v horách. Ostatní neuvedené trasy nebyly pro cykloturisty povoleny. Pohybovat se v Krkonošském národním parku na polském území bylo dovoleno pouze na horském kole. Lépe na tom byla česká strana Krkonoš, která podle údajů k roku 1997 nabízela cyklistům 250 kilometrů označených tras. Výjimku tvořil červeně značených úsek po hřebenech hor od Petrovy boudy po Slezské sedlo, kudy vedla zakázaná zóna pro cyklisty. Horská cykloturistika se stala novým sportem, který se zde poprvé objevil v analyzovaných polských průvodcích.

Další variantou procházek byly naučné přírodní stezky (dydaktyczne ścieżki przyrodnicze) v Krkonošském národním parku na obou státních území. Trasy na polském území jsou rozděleny podle míst na oblasti Jelení horu (Jelenia Góra), Jelení horu-Teplice (Jelenia Góra-Cieplice), údolí řeky Jedlice (Dolina Jedlicy), Łomnica, Kowary, Ściegny, Karpacz, Miłków, Mysłakowice, Sosnówka, Borowice, Podgórzyn, Przesieka, Zachełmie, Sobieszów, Chojnik, Piechowice, Jagniątków, Michałowice, Sklářská Poruba (Szkłarska Poręba). Pro cykloturisty byly navrženy cesty z Podkrkonoší dále do vnitrozemí.

Autorka v rámci seznámení se zimními podmínkami upozorňuje na fakt, že ne všechny trasy pro lyžování kopírovaly cesty pro pěší turistiku. Proto bylo jednodušší pohybovat se v zimě po horách na běžeckých lyžích, sjezdových lyžích či na sáňkách. Nejlepší podmínky pro lyžování měly terény v okolí Sklářské Poruby, obce Karpacz a vesnice Dziwiszów. Pro zájemce o běžecké lyžování bylo doporučeno lyžařské středisko Jakuszyce.

Praktické informace jsou rozděleny v samostatných kapitolách na polské a české území. Návštěvník byl seznámen se základní dopravní dostupností hor autem, letadlem, vlakem a autobusem. Příručka obsahuje detailní informace pro městskou autobusovou dopravu v Jelenohorské kotlině. Kapitola uvádí výčet lékáren, autoservisů, bazénů, cestovních kanceláří, tanečních klubů, institucí a úřadů, knihoven (s turistickou literaturou), leteckých společností, obchodů se suvenýry a starožitnostmi, taxi služeb, benzinových pump, lyžařských a horských škol.

Kniha podává dále informace o expresní poště, ředitelství KPN, kostelu Wang, vyhlídkových letech, míst pro objednání služeb sudetských průvodců, Horské službě (GOPR), lázních v Jelení Hoře-Teplících, pronájmu aut, půjčovnách lyží a dalšího

sportovního vybavení, možnostech vypůjčení horských kol a nakupování. Součástí jsou telefonní kontakty na důležité organizace a záchranné systémy. Kulturní akce předkládá kalendář každoročních událostí. Turista mohl navštívit folklorní večery, muzea, galerie, divadla nebo doporučenou každoroční akci Běh Piastů (Bieg Piastów). Na výhodné nákupy sloužila tržnice v Jelení Hoře, kde bylo podle autorky možné koupit nebo prodat téměř cokoli. K tržnici připojila poznámku „Pozor na krádeže z kabelek!“

Možnosti ubytování v polské části Krkonoš jsou rozděleny podle obcí na hotely vyšší kategorie, hotely nižší kategorie, apartmány, boudy, pensiony, kempy. Novinkou v průvodci je alternativní možnost ubytovat se na farmě. Ubytovny uvádí adresu, telefonní kontakt a počet lůžek k přenocování. Autorka doporučuje ke stravování restaurace a kavárny. Některé jsou opatřeny poznámkami staropolská a slezská kuchyně či vysoký standard.

Strana za obsahem je věnovaná nejdůležitějším přírodním objektům a budovám v Krkonoších. Náměstí v Jelení hoře (rynek jeleniogórski), kostel (kościół Łaski w Jeleniej Górze), svatyně (kościół) Wang, Sněžka (Śnieżka), Hamplova bouda (schronisko Strzecha Akademicka), bouda (schronisko) Samotnia, hrad (zamek) Chojnik a dům (dom) Gerharta Hauptmanna v obci Jagniątkow, sklářskou huť Julii (Huta Szklą Kryształowego Julia w Piechowicach), Sněžné jámy (Śnieżne Kotły) a túra po hlavním hřebenu Krkonoš (Wędrówka Głównym Grzbietem Karkonoszy).

V průvodci je otištěn výčet němých značek, 3 barevné plánky a 3 barevné turistické mapy v měřítku 1:125 000 s turistickými stezkami pro pěší turistiku, lyžaře a cyklisty. S originálním tématem přichází autorka v mapě na vnitřní straně zadní obálky, ve které připomíná historické slovanské názvosloví a německé názvosloví do roku 1945 míst v údolí řeky Bobr (Dolina Bobru). Publikace obsahuje 3 barevné mapy jako částečně vlepene přílohy. Jedná se o mapu celého pohoří Krkonoš v měřítku 1:125 000, mapu určenou pro všechny turistické trasy a vyznačenými městy a turistickými uzly, kde se kříží navrhované cesty v obvodu Karpacz. Třetí přílohou je panoramatická mapa polské části od Jelení Hory po vrcholy pohoří.

Příručka se věnuje i české části Krkonoš. Za hlavní turistická střediska v českých Krkonoších Malerek považuje Harrachov (Harrachow), Dvoračky (Dworaczki), Janské Lázně (Jańskie Łaznie), Mísečky (Miseczki), Pec (oficiálně Pec pod Sněžkou), Rokytnice nad Jizerou (Rokitnicę) a Špindlerův Mlýn (Szpindlerowy Młyn).

Trasy jsou rozděleny jednak podle obcí Harrachov (Harrachow), Rokytnice (Rokitnica), Jablonec nad Jizerou (Jablonec nad Izerą), Mísečky (Miseczki), Špindlerův

Mlýn (Szpindlerowy Młyn), Pec pod Sněžkou (Pec pod Śnieżką), Velká Úpa, Malá Úpa a Janské Lázně (Jańskie Łaźnie), zároveň podle přírodních útvarů na údolí Mumlavy (Dolina Mumlawy), údolí Jizery (Dolina Izery), Vlčí hřbet (Wilczy Grzbiet) – Rezek, Dvoračky (Dworaczki), údolí Jizerky (Dolina Izerki), údolí Labe (Dolina Łaby), Siedem Dolin, údolí Bílého Labe, Výrovka, údolí Úpy a Malé Úpy (Dolina Upy i Małe Upy), Černá hora (Czarna Góra) a Černý důl. Trasy na českém území zmiňují kromě vzdálenosti uvedené v hodinách i údaje v kilometrech, se kterými se návštěvník setkal v terénu. České názvosloví je v brožůře ustálené, názvy obce autorka uvádí pouze v přepisu podle pravidel polské gramatiky. Většinou k nim do závorky přidává i oficiální české označení.

Praktické informace pro návštěvníky českého území jsou stručnější než pro polskou část hor. Informace uvádí číselnou předvolbu pro telefony, telefonní kontakty záchranných systémů a horské služby. Příručka čtenáře seznamuje s českými státními svátky a dny volna, jezdeckými školami, muzei, přechody státních hranic pro automobily, lyžařskými školami, lanovkami, možnostmi nakupování a pravidly silničního provozu v ČR. Autorka navrhuje možnosti ubytování rozdělené podle obcí na hotely, penziony, kempy, boudy a nově doporučuje i privátní byt. Na objekty je uveden telefonní kontakt. Dopravní dostupnost a nabídka stravovacích zařízení chybí. Za to uvádí speciality české kuchyně, které stálo za to ochutnat. Na konci knihy je přiložen malý polsko-český slovník se základními frázemi pro turistiku, nejčastějšími nápisy na tabulích i překlad čísel a ročních období.

Marcela Nováková – Zdeněk Novák, Průvodce po České republice – Krkonoše

Vydavatelství Olympia si zachovalo popularitu i po sametové revoluci. Jednou z jejích příruček pro turisty po Krkonoších je i publikace vydaná roku 2003. Průvodce se převážně zabývá pěší turistikou, ale zmiňuje i možnosti vykonávání cykloturistiky, horolezectví, vodních sportů, koupání a lyžování. Hodil se proto pro celoroční využití. Jazyk obsahuje novotvary (cykloturistika, snowtubing, jogging). Pevná vazba V9 knihy nabízí poutavý vzhled desek z plastu. Rozsah knihy je 144 stran. Desky zobrazují na bílém pozadí městský znak Vrchlabí, Krkonošského národního parku a Trutnova.

Spodní polovina strany je rozdělena na čtyři pole. Ve třech polích jsou otištěny postupně tři fotografie Špindlerova Mlýnu, podle komentáře autorů největšího střediska centrálních Krkonoš, dále Sněžky při pohledu od bývalé Obří boudy a poslední rašelinového jezírka na Pančavské louce. V prostoru čtvrtého pole jsou hesla, která ukazují, co průvodce v textu nabízí. Vodorovný červený pruh nahoře doplňuje

v dolním prostoru červené logo nakladatelství. Celou zadní stranu obálky tvoří inzerce na služby pojišťovny Victoria-Volksbanken.

Grafická úprava textu je poutavá s moderním designem. Pracuje s odstíny hnědé barvy, které ozvláštňují černý text a bílé pozadí. Světlejším odstínem hnědé barvy je zvýrazněn rámeček s názvem kapitoly na každé straně. Tmavším odstínem je opatřen rámeček, v němž je uvedeno číslo strany. Hnědou barvou jsou také zvýrazněny nadpisy a podnadpisy i podbarveny tři mapy. Výraznou součástí textu je 58 barevných fotografií různých formátů, které vyobrazují přírodu a budovy v turistických střediscích. Jediným dalším otištěným obrázkem je seznam němých značek.

Kniha je rozdělena na čtyři části – všeobecnou, turistickou, místopisnou a praktickou. Všeobecná část vysvětluje název a vymezení Krkonoš, popisuje historii cestovního ruchu a rekreace, geologické složení, povrch, podnebí, vodstvo, rostlinstvo a živočišstvo, vývoj osídlení, hospodářství a objasňuje postavu Krakonoše. Kniha neuvádí, zda jsou Krkonoše součástí Sudetské horské soustavy nebo Krkonošsko-jesenické subprovincie. Stejně jako všechny předchozí české průvodce uvádí pojem rozsocha a stejně tak je zde zdůrazněn význam rostlin, které se nachází v lokalitě Krkonoš. Historie osídlení a turismu je popsána od kolonizace území ve 12. století po počátky cestovního ruchu v 19. století. Vývoj hospodářství je uveden až do konce 20. století.

Samostatná část představuje návrhy turistických tras po celém území hor. Na české straně jsou uvedeny podél pohoří od Harrachova po Žacléř. V polské části jsou popsána vybraná místa mezi Jelení Horou (Jelenia Góra) a hraničním hřebenem. Popis cest zabírá 19 stran, tedy jednu sedminu textu. Přesto uvádí všechna důležitá střediska turistického ruchu. Doporučené obce k navštívení jsou Harrachov, Rokytnice nad Jizerou, Benecko, Vítkovice, Horní Mísečky, Špindlerův Mlýn, Vrchlabí, Pec pod Sněžkou, Velká Úpa, Malá Úpa, Svoboda nad Úpou, Horní Maršov, Janské Lázně, Trutnov a Žacléř. Oddíl uvádí rady turistům. Představuje síť značených cest, které tvořila modrá, žlutá, zelená a červená značka, na polské straně i značka černá. Návštěvníci měli vždy sledovat předpověď počasí. Za špatného počasí usnadňovaly orientaci němé značky a tyčové značení. Část přináší upozornění na dodržování bezpečnostních pravidel, hrozbu lavin i varování, že některé trasy vedoucí do 1. a 2. zóny parku nebyly určeny cyklistům na horských kolech.

Nejprve je k návštěvě doporučeno pět naučných stezek. Jedná se o Naučnou stezku (NS) Prameny Labe, NS Východní Krkonoše, NS Černoohorská rašelina,

NS Mladých ochránců přírody a NS Rýchory. Následují návrhy pěších tras vedoucí na hřebeny hor i do okolí rekreačních středisek s různou délkou trvání. Součástí cest je kilometráž. Další pododdíl představuje 7 vybraných pojmenovaných cest. Jedná se o Cestu česko-polského přátelství, Jana Buchara, Bratří Čapků, Harrachovu, Jabloneckou (Cestu Ing. Krejčího), Krakonošovu a polskou Hlavní stezku Orłowicze (Główny szlak im. Dr. M. Orłowicza). Mnoho dalších pojmenovaných cest je obsaženo v Místopisné části. Návrhy působí oproti jiným průvodcům stroze, protože uvádí pouze výčet jednotlivých zastavení na trase s komentářem v rozsahu několika vět o okolí. Zatímco české průvodce od 50. do 90. let 20. století kromě seznamu jednotlivých bodů obsahují navíc různě dlouhý popisný text o dalších objektech na cestě, např. bud v okolí nebo rozcestníků.

Novinkou ve zkoumaných českých průvodcích jsou navrhované trasy pro cykloturistiku. K roku 2003 bylo pro cykloturisty určeno v Krkonoších a Podkrkonoší 28 tras. Pro cyklisty platil na vybraném území národního parku zákaz vjezdu a pro náročnost terénu měl turista před jízdou zvážit délku trasy a fyzickou zdatnost všech účastníků jízdy. Autoři doporučili k jízdě 7 tras s délkou uvedenou v kilometrech, popsanou obtížností trasy a převýšením v metrech. Jediný předchozí český průvodce z roku 1968 se zabývá cyklistikou. Jak ale příručka uvádí, většina značených cest v Krkonoších byla pro turistiku na kole nevhodná. Podle autora ji bylo v 60. letech 20. století možné vykonávat pouze v podhůří. Horská cykloturistika je jako sport novým trendem 21. století, proto ji s dalšími novými sporty najdeme až v příručkách posledních dvou desetiletí. Ve vybraných příručkách se Poláci o cykloturistice v Krkonoších zmiňují poprvé v průvodci z roku 1997, Češi až v roce 2003.

Publikace se dotýká také lyžařské turistiky. V samostatné podkapitole nabízí 21 lyžařských tras s údajem o jejich délce. Po koupání a horolezectví následuje znovu pododdíl o lyžování. V této části již nenajdeme návrhy běžeckých tratí, ale všeobecné informace o možnostech lyžování v horách. Mezi nejvýznamnější lyžařské areály řadí Špindlerův Mlýn (Sv. Petr, Medvědin a Horní Mísečky), Pec pod Sněžkou, Velkou Úpu, Harrachov, Janské Lázně, Žalý u Vrchlabí a Žacléř. Střediska uvádí počet sjezdovek, lanovek a vleků.

Všechny důležité praktické informace jsou obsaženy v samostatné kapitole. Dopravní dostupnost je již stručně uvedena v turistické části, kde navíc obsahuje seznam silničního spojení pro osobní automobily a telefonní kontakty na autobusové dopravce. Detailně se jí věnuje oddíl s názvem Praktické informace, ve kterém je výčet železničních

trati, dálkových autobusových spojů, speciálních místních autobusových linek a veřejné dopravy do Polska. Dále uvádí polohu hraničních přechodů, lanovky, informační střediska (cestovní kanceláře a informační centra), střediska KRNAP a kontakty na Horskou službu. Inovativním prvkem jsou doporučené webové stránky pro zjištění dalších informací.

Publikace uvádí seznam kulturních a sportovních zařízení, navíc s jejich adresou, telefonním kontaktem, otevírací dobou, případně dalšími informacemi. Podkapitola s názvem Otevírací doby se zabývá muzei, galeriemi, rozhlednami, koupališti a bazény, půjčovnami kol, půjčovnami lyží a snowboardů, lyžařskými školami, snowtubingem (divoká jízda sněhovým korytem na nafukovací pneumatice), bobovými drahami, sjízdnostmi řek, jízdárnami, vyhlídkovými lety a paraglidingovými školami, joggingem (druh nezávodního kondičního běhu), bowlingem, golfem, tenisovými kurty, motokárovými halami, rybařením a myslivostí.

Pododdíl o ubytování uvádí, že Krkonoše nabízí k dispozici několik tisíc lůžek všech kategorií – od čtyřhvězdičkových hotelů, přes penziony, chaty a chalupy až po kempy. Některé hotely a penziony nabízely mimo hlavní sezonu levnější pobyty seniorům a rodinám s malými dětmi. Vyjmenovat všechna zařízení není podle autorů možné, proto uvádí jen levnější ubytování v kempech a chaty Klubu českých turistů, v nichž měli organizovaní turisté 40 Kč slevu za nocleh. Navrhované možnosti ubytovacích zařízení doplňují adresa, telefonní kontakt, emailovou adresu a vzdálenost od nejbližší významnější obce. Kempy navíc uvádí měsíce, ve kterých jsou otevřeny. Přejmenování vybraných míst a objektů komunisty od roku 1948 bylo i po roce 1989 pro mnoho turistů zažité označení, které se po sametové revoluci změnilo. Z toho důvodu mají např. Brá德勒ovy boudy uveden v závorce dřívější název Fučíkovy boudy. Posledními praktickými informacemi je pohotovostní lékárna a výčet lékařských pohotovostí. Doporučení stravovacích zařízení v samostatné sekci nenajdeme, ale některé uvedené ubytovny v místopisné části obsahují informaci o možnosti stravování v objektu.

Místopisná část uvádí abecedně řazená hesla významnějších hor, řek, potoků, rybníků, vodních nádrží, chráněných území přírody, známých turistických míst, chat apod. Některé lokality nesou i německý název z důvodu česko-německé minulosti oblasti. Místa na česko-polské hranici uvádí i polské názvy. Stejně jako průvodce z roku 1996, tedy příručky vydané po sametové revoluci, obsahují krátkou přemluvu k jednotlivým oddílům. Úvod je pro čtenáře jistě přínosný v lepší orientaci jednotlivých sekcí.

Turistické zajímavosti přináší turistická část. Mezi přírodní útvary autoři řadí Anenské údolí, Boberskou stráň, Černoorskou rašelinu, Herlíkovické štolý, Klínový potok, Labskou soutěsku, lom Strážné, Mechové jezírko, prameny Labe, prameny Úpy, Rýchory, Sluneční stráň a les s názvem V Bažinkách. Další místa doporučená ke zhlédnutí byly nejvýznamnější dominanty Krkonoš jako Sněžka, Sněžné jámy nebo Vysoké kolo a dále např. hrady, zámky, církevní památky, městská architektura, lidová architektura, muzea a galerie.

Jako objekty k ubytování i orientaci v terénu sloužily boudy Bobí, Jestřábí, Bradlerovy, Husí, Bönischovy, Čapkova (Vebrova), Hrnčířské, Jilemnická, Tetřeví, Davidovy, Kolínská, Dvoračky, Javorské, Hříběcí, Zadní Rennerovky, Vosecká, Erlebachova, Luční, Friesovy, Husova, Lahrovy, Gabí, Jelenka, Klausovy, Labská, Mumlavská, Hoffmannova, Náchodská, Lysečinské, Kozí, Lesní, Medvědí, Thámovy, Černokostelecká, Novopacká, Tabulové, Pražská, Švýcarská, Kladenská, Přední Rennerovky, Moravská, Jelení, Rottrovy, Nové Domky, Modrokamenná, Klínovy, Sokolská, Pomezí, Vrbatova, Portášovy, Martinova, Patejdlova, Špindlerova, Lyžařská (dříve Liščí), Petrova, Richterovy, Vlašské, Pardubické či Žižkova. Dočteme se i o bývalých boudách České, Rýchorské (od roku 1976 majetkem KRNAP a od roku 1978 byla v budově škola životního prostředí a ochrany přírody), Obří a Kovárně.

V publikaci jsou otištěny pouze tři mapy s měřítky v první části textu. Geologická mapa ukazuje složení hornin. Druhá mapa zobrazuje krkonošské hřebeny a údolí. Ačkoli mapa uvádí několik vybraných polských vrcholů a hřbetů na státní hranici, nepopisuje všechny. Poslední mapou je rozložení Krkonošského národního parku na českém území. Je zajímavé, že mapa zobrazuje i území Polska, ale již neukazuje rozlohu národního parku v polské části hor. Turistický oddíl se věnuje mapám tehdy dostupným na trhu, které doporučuje k zakoupení pro lepší orientaci v horách. Na prvním místě navrhuje mapu 1:50 000 vydanou Klubem českých turistů ve 3. vydání a aktualizovaném dotisku z roku 2013. Mapa má textovou část v přílohovém sešitě, nikoli na zadní straně mapy, což bylo výhodné pro orientaci a četbu v terénu. Mapu (s rozdílem aktuálnosti verze) doporučuje ke koupi i česká příručka z roku 1996.

Některé pododdíly všeobecné části jako popis povrchu se detailně věnují i polské části Krkonoš, zatímco jiné úseky jako historie osídlení a hospodářství dění v Polsku ani nezmiňují. Pokud se pododdíl přeshraniční části hor věnuje, pak uvádí pouze názvy míst v českém překladu. Samostatná podkapitola v turistické části uvádí 5 návrhů tras na polském území s názvy K vodopádům Kamieńczyka a na Szrenicu, Na Vysoké kolo,

Ze Špindlerovky do Jagniątkówa, Rezervace a hrad Chojnik, Z Karpacze na Sněžku. Místopisná část se věnuje polské části nejvíce. Jednotlivá hesla popisující polské útvary a objekty jsou označena hvězdičkou. Pokud má polský název český ekvivalent, je uveden za lomítkem. Oddíl popisuje také boudy a možnost, zda se v ní lze ubytovat či stravovat.

Sławomir Adamczak, Karkonosze polskie i czeskie – Przewodnik (Polské a české Krkonoše – Průvodce)

Příručku z roku 2003 publikovala Agentura TD – Turistické vydavatelství (Agencja TD – Wydawnictwo Turystyczne). Průvodce s měkkou vazbou V2 (lepená brožura) má 208 stran. Zabývá se pěší turistikou a lyžováním na polské i české straně Krkonoš, byl proto vhodný pro celoroční využití na obou státních územích. Na přední obálce je barevná fotografie zobrazující podzimní krajinu s pohledem na horu. V horním pravém rohu se nachází bibliografické údaje. Do fotografie vstupuje žlutý vertikální pruh podél hřbetu knihy a zelený horizontální pruh, ve kterém je žlutou barvou uveden žánr knihy Průvodce. Zadní obálka obsahuje v jedné čtvrtině fotografii zamrzlého detailu okna, pod níž je na třech řádcích heslo Naše průvodce – Tvé okno do světa. Obálku doplňují webové stránky vydavatelství a čárový kód s číselným kódem ISBN na žlutém pozadí.

Poutavý je i obsah publikace. Text doplňují černobílé kresby postavy turisty. Všechny pět částí knihy má vlastní ikony, které jsou uvedeny v obsahu. Následně každá strana uvádí ve vnějším horním rohu ikonu části, do níž text spadá. Zajímavosti jsou zdůrazněny v šedém rámečku. V textu je otištěno 31 černobílých fotografií a 10 plánek. Pevná příloha na konci knihy obsahuje 25 barevných fotografií přírody v různých velikostech na lesklém papíru.

Knihy je strukturována do pěti částí. První oddíl čtenáře seznamuje s obecným popisem hor, druhý předkládá značené pěší stezky a třetí navrhuje trasu pro automobily. Čtvrtá část se věnuje infrastruktuře pro lyžování a pátá praktickým informacím. Tři čtvrtiny textu tvoří doporučení turistických tras. Všeobecná část se zabývá názvem hor, původem postavy Krakonoše, geografii, historií, ochranou přírody, faunou, flórou, geologií, vodstvím, podnebím a nebezpečím sněhových převisů a lavin. Adamczak zařazuje Krkonoše do Sudetské horské soustavy. Historie popisuje osídlení oblasti od prehistorických dob do 60. let 20. století. Objasňuje vývoj hospodářství a počátky cestovního ruchu a zimních sportů se zmínkami o české straně.

Mezi hlavní turistická střediska autor řadí obce Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba), Jakuszyce, Podgórzyn, Kowary, Sobieszów, Karpacz, Przesieka a Sosnówka. Samostatná část se věnuje návrhům turistických tras. Obecný popis čtenáře seznamuje s významy turistického značení. Červená barva označovala hlavní stezky a modrá převážně velkou vzdálenost cest. Zelené a žluté barvy značily teoreticky kratší trasy vedoucí do zajímavých míst. Černá barva, kterou české značení neznalo, nejčastěji označovala nejkratší spojovací cesty. Součástí teoretického úvodu kapitoly je vyobrazení typů značek, se kterým se turista setkal v terénu. Chronologicky po sobě již pátý polský průvodce uvádí rozdíl mezi údaji na polském a českém značení. Zatímco Poláci uváděli vzdálenost tras v hodinách a minutách, Češi v metrech a kilometrech. Pro porozumění sloužil přepočít, kde se 4 km pochodu rovnaly 1 hodině a při každých 100 metrech převýšení musel návštěvník připočítat navíc 10 min.

Adamczak navrhl celkem 59 nečíslovaných turistických tras řazených podle obcí od západu na východ, z nichž vedlo 31 po polském a 27 po českém státním území. Kromě výčtu důležitých zastavení je čtenář seznámen s detailním popisem cesty. Každá trasa obsahuje tabulku s rozpisem časových údajů v hodinách podle zastavení. Součástí tabulky jsou údaje v hodinách o celé délce cesty v obou směrech.

Jako první a nejdůležitější je uvedena Hlavní sudetská trasa (Główny Szlak Sudecki). Dále jsou doporučeny Stezka po vysokohorském výškovém stupni Krkonoš (Ścieżka nad Regłami), Korálová stezka (Koralowa Ścieżka), Babí stezka (Babia Ścieżka) a Cesta polsko-českého přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czeskiej). Posledním návrhem je 32 kilometrů dlouhá originální silniční trasa pro vyhlídku z automobilu. Cesta vedla podél Krkonoš z Polska přes Česko zpět do Polska, s počátkem i zakončením v polské obci Piechowice.

Z důvodu nebezpečí lavin bylo mnoho tras v zimě uzavřených. Pro orientaci v zimním terénu při nepříznivém počasí sloužilo tyčové značení. Část o lyžařské infrastruktuře se věnuje přírodním podmínkám a možnostem provozovat zimní sporty. Doporučení jsou rozdělena na polskou a českou část. Významnými polskými zimními středisky byly Sklářská Poruba, Szrenica, Jakuszyce, Przesieka, Borowice, Sosnówka Górna, Karpacz a Kowary.

Samostatná část uvádí vybrané praktické informace odděleně pro polskou a pro českou část Krkonoš. V polské části hor je čtenář seznámen s turistickými informačními centry, informacemi o Krkonošském národním parku (KPN), Horskou službou (GOPR) a webovými stránkami poskytující další fakta o horách. Odstavec

o bezpečnosti v horách přináší doporučení turistům, jak se svědomitě chovat v horách. Součástí jsou kontakty na policii, výčet zdravotních středisek, sanatorií, lékáren, pošt a poskytovatelů telekomunikačních služeb. Příručka uvádí základní informace o dopravní dostupnosti. Poskytuje seznam autobusových a železničních stanic, taxi služeb a vybraných linek městských dopravních společností v menších obcích. Dále uvádí hlídaná parkoviště, půjčovny automobilů, nepřetržitě otevřené benzinové pumpy, opravy automobilů (také podle automobilových značek), opravy poškozených pneumatik a kontakt na silniční asistenci.

Přeshraniční přechody pro automobily se nacházely na místech Jakuszyce – Harrachov a Okraj – Pomezni boudy. Turisté mohli přejít hranici na místech Soví sedlo (Sowia Przełęcz), Śląski Dom (Slezský dům) – Luční bouda, Bílá louka (Równia pod Śnieżką) – Luční bouda a Szrenica – Vosecká bouda. Po přechodu hranic na sousední území měl mít u sebe návštěvník cestovní pas pro případnou kontrolu příslušnými úřady. Obyvatelé obcí, které dělila od státních hranic vzdálenost menší než 15 kilometrů, mohli překračovat hranice pouze s občanským průkazem. Obyvatelé se tak mohli pohybovat po českém státním území pouze v rámci pohraničních obcí a museli se do týdne vrátit zpět do Polska. Výjimka byla označována jako tzv. malý pohraniční styk.

Návrhy ubytování jsou rozděleny podle obcí na horské chaty, hotely, rekreační domy a střediska, penziony, privátní byty, kempy, stanové louky a ubytovny spravované mládežnickou organizací PTSM (Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych). Autor doporučuje velké množství ubytovacích zařízení, ke kterým připojuje adresu objektu a telefonní kontakt. Jedná se např. o chatu (schronisko) Na hradě Chojnik (Na Chojniku), Na Hali Szrenickiej, Szrenica, Obrození (Odrodzenie), Loveckou chatu (Domek Myśliwski), Hamplovu (Strzecha Akademicka), Kamieńczyk, Kochanówka, Nad sedlem Okraj (Na przełęczy Okraj), Pod Labským štítem (Pod Łabskim Szczytem), Nad Łomniczką (v současnosti uzavřená) a Nad Jedlicą. Informace o stravovacích zařízeních chybí.

Mezi turistické zajímavosti Adamczak zařadil skalní útvar Poutníci (Pielgrzymy), Rozcestí pod vodopádem Kamieńczyk (Rozdroże pod Kamieńczykiem), Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), horu Śmielec, vrchol Vysoké kolo (Wielki Szyszak)¹²⁰, horu Vysoký kámen (Wysoki Kamień), Polední kameny (Słonecznik), vrchol Grzybowiec, hrad

¹²⁰ Analyzovaný průvodce používá názvy Śmielec a Wielki Szyszak (Velký šišák) pro dva odlišné vrcholy. Podle Adamczaka vrchol Wielki Szyszak leží mezi Labským štítem a vrcholem Śmielec. Sławomir ADAMCZAK, *Karkonosze polskie i czeskie – Przewodnik*, Warszawa 2003, s. 43.

(zamek) Chojnik, Černé sedlo (Czarna Przełęcz), Tři javory (Trzy Jawory), Slezské sedlo (Przełęcz Karkonoska), strmý skalní práh nad údolím Kamenné (Złoty Widok), kotel Velkého rybníku (Kocioł Wielkiego Stawu), sedlo (przełęcz) Okraj, Bílou rokli (Białý Jar), Sedlo pod Sněžkou (Przełęcz pod Śnieżką), Soví sedlo (Sowia Przełęcz), horu Tabule (Skalny Stół), vodopád (wodospad) Kamieńczyka, Koňské hlavy (Końskie Łby), Svinské kameny (Trzy Świnki), skalní útvar Tvarožník (Twarożnik), Bílou louku (Równia pod Śnieżką), Skály zbojníků (Zbójeckie Skały), pomník symbolického hrobu Krakonoše (Grób Karkonosza), vodopád (wodospad) Szklarki, Zatáčku smrti (Zakręt Śmierci), Skalní útvar Korálky (Paciorki), rozcestí pod štítem Grabowiec (Rozdroże pod Grabowcem) a Zlatou mýtinu (Polana Złotówka). Zájemcům o umění doporučuje návštěvu kostelíku (świątynia) Wang, studánky a kaple sv. Anny (Święte Źródło i kaplica św. Anny), zříceninu hradu (zamek) Chojnik a dům akademického malíře Wlastimila Hofmana (dom Wlastimila Hofmana).

Průvodce obsahuje dvě barevné turistické mapy v měřítku 1:50 000, postupně za sebou otištěné na posledních dvou stranách a vnitřní straně zadní obálky. První mapa, rozdělená na dvou stranách, zobrazuje českou a polskou stranu Krkonoš podél hlavního slezského hřbetu (Główny Grzbiet Śląski). Druhá mapa zobrazuje Sněžku (Śnieżka) a pohraniční část od obce Karpacz po Horní Malou Úpu. Za poslední částí je přiložen krátký polsko-český slovník s nezákladnějšími frázemi pro cestování přímo po Krkonoších.

Autor v obecné části upozorňuje, že sebelepší tištěný průvodce sám na túry po horách nestačí. Důležitým vybavením horského návštěvníka byla také mapa, navzdory tomu, že její fragmenty příručka obsahuje. Adamczak doporučil k zakoupení mapu polských Krkonoš v měřítku 1:25 000 od vydavatelství Plan či mapu polských i českých Krkonoš v měřítku 1:40 000 od vydavatelství Pietruska & Partner z roku 2000. Nejširší teritoriální záběr měla mapa v měřítku 1:50 000 vydaná Klubem českých turistů, která obsahuje území od Jelení Hory na severu po Trutnov na jihu. Navíc byla vhodná pro přehlednou orientaci v Krkonoších a jejich nejbližším okolí. Pomůckou byl malý průvodce umístěný z druhé strany mapy. Vhodné byly také mapy od vydavatelství PPWK – mapa Krkonoše (Karkonosze) v měřítku 1:50 000, jejíž fragmenty reprodukuje zkoumaný průvodce, mapa Krkonošského národního parku (KPN) v měřítku 1:30 000 a mapa České Krkonoše (Karkonosze Czeskie) v měřítku 1:50 000. Posloužit mohla i mapa Krkonoše a Jizerské hory (Karkonosze i Góry Izerskie) v měřítku 1:50 000

od vydavatelství EkoGraf či mapa Krkonoše (Karkonosze) v měřítku 1:40 000 vydavatelství GEOMAT.

Průvodce se věnuje oběma částem Krkonoš, přičemž turistické trasy po českém území tvoří jednu šestinu všech návrhů cest. Mezi hlavní turistické destinace autor řadí Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou a Malou Úpu. Trasy jsou rozděleny do okolí obcí Harrachov, Rokytnice nad Jizerou, Vrchlabí, Špindlerův Mlýn, Janské Lázně a Pec pod Sněžkou. Vzdálenost tras je uvedena pouze v hodinách. Adamczak oceňuje velmi dobře rozvinutou turistickou infrastrukturu na území českých Krkonoš. K ní patřil systém němých značek, které pomáhaly turistům v orientaci v zimě nebo při nepříznivém počasí, otištěných v průvodci.

Praktické informace najdeme pro českou stranu odděleně od polských. V některých aspektech se liší, např. navíc uvádí možnosti sportovního využití. Část upozorňuje na turistická informační centra, cestovní kanceláře, sídlo a informační střediska Krkonošského národního parku (KRNAP), informační centra iniciativy Veselý výlet, zdravotnické služby, léčebny a lékárny. Průvodce uvádí webové stránky poskytující další obecné informace o Krkonoších a kontakty na horskou službu a policii.

Pokud chtěl návštěvník v horách vykonávat sportovní aktivity, v knize mu byly doporučeny jízda na koních, lyžařské školky, bobové dráhy a škola paraglidingu. Informace o dopravní dostupnosti obsahují pouze stručný přehled železničního a autobusového spojení s obcemi, který doplňuje seznam hlídaných parkovišť a kontakt na asistenční službu. Nejobsáhlejší částí oddílu jsou návrhy ubytovacích zařízení, stejně jako je tomu i v polské části. Adamczak doporučil návštěvníkům přenocování v boudách, hotelech, penzionech, kempech a privátních bytech. Novým a originálním ubytováním byla možnost přenocovat ve sklárně. Objekty jsou doplněny o adresu a telefonní kontakt. Mezi tradiční horské chaty patřila Petrova, Erlebachova, Medvědí, Luční, Labská, Vosecká, Moravská, Výrovka, Dvoračky nebo Špindlerova bouda. Po sametové revoluci byly vystavěny nové soukromé hotely i chaty, např. Úsvit, Bruk, Kukačka nebo Chata Tos.

Jako turistické zajímavosti vhodné k navštívení Adamczak uvádí skalní útvar Tvarožník, osadu Rýžoviště, Krakonošovu snídani, Kotelní jámy, Čertovu horu, Huťský vodopád, Růženčinu zahrádku, Harrachovy kameny, pomník Hanča a Vrбаты, Pančavský vodopád, pramen Labe, rozcestí U Dívčí lávky, skalní útvar Ptačí kámen, Slezské sedlo, Obří důl, Sedlo pod Sněžkou, osadu svatý Petr, Kozí hřbety, Rennerovu studánku, Dlouhý

důl, Zelený důl, Modrý důl, Růžový důl, Růžovou horu, Sněžku a kostely, které se nacházely v procházených obcích.

Názvosloví pro objekty v českých Krkonoších není v knize ustálené. Průvodce uvádí buď polské názvy pro objekty, které znala i polská část Krkonoš, např. Twarożnik i pro českou stranu Twarożniku (skalní útvar přímo na česko-polské hranici). Nebo uvádí původní české názvy, které ale dodatečně nepřekládá, nevysvětluje, a dokonce ani nepopisuje. Polský turista si proto nemohl v terénu ověřit, co si měl pod pojmem Krakonošova snídaně nebo Růženčina zahrádka představit. U některých českých obecných označení chybí diakritika. Z výše uvedených faktů lze vyvodit, že autor informace pouze přejal a nepřikládal jim velkou důležitost.

Při popisu vybrané navržené turistické trasy použil Adamczak označení Fučíkovy boudy. V další části příručky, která obsahuje seznam ubytovacích zařízení, doporučuje k přenocování Brádlеровu boudu. Oba výše uvedené názvy popisují jedno ubytovací zařízení. Objekt nesl jméno Brádlерova bouda do 60. let, kdy byl v důsledku komunistické propagandy přejmenován na Fučíkovy boudy. Původní název bouda získala opět po sametové revoluci. Protože Adamczak použil obě označení bud, je pravděpodobné, že čerpal i z textů vydaných před rokem 1989 a informaci si neověřil.

Marek Podhorský, Krkonoše a Jizerské hory

Nejmladší zkoumaný český průvodce byl vydaný roku 2012 nakladatelstvím Freytag & Berndt v edici s názvem Turistický průvodce Rother. Příručka se zabývá dvěma geomorfologickými celky – Krkonošemi a Jizerskými horami. Průvodce se věnuje pouze pěší turistice, je proto vhodný pro využití primárně od jara do podzimu. Publikace s rozsahem 160 stran má měkkou vazbu V2 (lepená brožura) s obálkou poutavého vzhledu. Zajímavým prvkem knihy je reliéfní vzorek po celé ploše obálky. Hlavním prvkem přední desky je barevná fotografie horské boudy v krajině Modrého dolu. Modrá obloha na fotografii v horní části přechází do jasně červeného pozadí desek. Bibliografické údaje doplňují hesla 50 tras a Nejkrásnější trasy od Ještědu po Žacléř. Obálka obsahuje loga nakladatelství a edice, navíc značku Největšího mezinárodního turistického veletrhu s oceněním 1. místa knižní ceny ITB 2007 – turistický průvodce.

Průvodce je koncipován pro celoroční pěší turistiku. Obsah je uveden na začátku knihy. Zadní deska zobrazuje ve dvou třetinách mapu Krkonoš. Pod mapou se nachází stručný přehled prvků, které příručka nabízí, a čárový kód s číselným kódem ISBN. Příjemný design má i obsah průvodce. Nadpisy kapitol jsou uvedeny ve světle zelené liště

a podnadpisy mají tmavě zelenou barvu. Jednotlivé aspekty textu jsou rozloženy zajímavě a přehledně. Publikace je doplněna 95 barevnými fotografiemi různých rozměrů.

Kniha je rozdělena do tří oblastí. Úvodní část nabízí všeobecné praktické informace pro turisty. Druhý oddíl navrhuje turistické trasy po Krkonoších a třetí část uvádí doporučené stezky po Jizerských horách. Již v předmluvě autor upozorňuje na historii a tradici možností vykonávat turismus v Krkonoších, jimž věnuje větší část nejen předmluvy. O něco menší prostor je věnován sousedícím Jizerským horám, které turistům také nabízely mnoho turistických zážitků. Rozšířením území o další pohoří se příručka připodobňuje polovině polských průvodců, které se věnují geomorfologické oblasti (Krkonošská oblast, také zvaná Západní Sudety), nejen jednomu geomorfologickému celku (Krkonoše) jako většina českých příruček.

Všechny předchozí analyzované české průvodce obsahují v různých podobách všeobecnou část o přírodě a historii Krkonoš. Zkoumaná příručka přibližuje obecné informace také, ale ve velmi stručném rozsahu. Publikace uvádí krátký popis složení hor a jejich přírodních podmínek a samostatnou kapitolku o historii osídlení oblasti od pravěku do 20. let 20. století. Příručka neobjasňuje, součástí které horské soustavy jsou Krkonoše. Jako jediná zkoumaná česká příručka neuvádí pojem rozsochy.

Průvodce nabízí 50 vybraných turistických tras, z nichž je 32 věnováno Krkonoším. Každý návrh obsahuje informační blok, který uvádí příjezdové místo, výchozí bod, časový rozvrh s celkovou dobou trvání cesty uvedených v hodinách, výškový rozdíl, náročnost a upozornění. Pro přesnější rozlišení náročnosti v rámci průvodce slouží barva pořadových čísel v nadpisech jednotlivých tras. Modrá barva uvádí nenáročné trasy, červená barva označuje náročnější cesty a černá fyzicky nejobtížnější trasy. Kromě výčtu zastavení obsahují trasy i popisný text s jednotlivými body a zajímavostmi, které se nacházely po cestě. Stejně tak se různě obsáhlý popis tras objevuje ve zkoumaných českých průvodcích od 50. do 90. let 20. století. Mezi hlavní turistická střediska autor řadí Černý Důl, Harrachov, Dolní Dvůr, Horní Maršov, Janské Lázně, Malou Úpu, Pec pod Sněžkou, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Vrchlabí a Žacléř.

Vybrané praktické informace jsou obsaženy v první části průvodce. Jedná se o pokyny pro turisty o možných nebezpečích v horách, zimním tyčovém značení nebo němých značkách. Objekty doporučené k ubytování najdeme v jednotlivých návrzích tras, zároveň je ubytovacím zařízením věnovaná samostatná kapitola. V ní je najdeme na provozovatele jediný kontakt – webové stránky bud. Primárním zdrojem

provozních informací byl pro turisty do konce 20. století právě průvodce, zatímco v současnosti je to internet. V Krkonoších nabízí Podhorský přenocování v boudách Na Pláni, Černé, Dvoračkách, Friesových, Hoffmannově, Hrnčířské, Hřiběcí, Klínové, Labské, Jelence, Lučinách, Luční, Martinově, Mumlavské, Petrově, Pomezní, Portášových, Rýchorské, Sokolské, Špindlerově, Velké Pardubické, Vlašské, Vosecké nebo Výrovce.

Jednotlivé návrhy tras uvádí možnosti občerstvení po cestě. Návštěvníkovi byly nabídnuty konkrétní boudy a bufety v obcích, které procházel. Příručka uvádí příjezdová místa, kde bylo vhodné nastoupit trasu, např. autobusovou zastávku v obci. Bližší informace o možnostech cestování veřejnou dopravou chybí, protože si v roce 2012 mohli turisté snadno dohledat další informace na internetu. Dá se říci, že primárním účelem průvodců v současnosti je navržení tras a zajímavostí ke zhlédnutí.

Mezi turistické zajímavosti doporučené k návštěvě řadí Podhorský Sněžku, Cestu česko-polského přátelství, Lví důl, Dlouhý hřeben, hřeben Rýchory, Vraní hory, Černohorské rašeliniště, Černou horu, Černý Důl, Malé Labe, Zelený důl, Pláně, Důl Bílého Labe, pramen Labe, vrchol Vysoké kolo, Harrachovu skálu, vrch Stráž, Slezskou stezku, Dívčí kameny, Mužské kameny, Mumlavský vodopád, prameny Mumlavy, rozhlednu Štěpánka a vrcholy Přední a Zadní Žalý.

Průvodce obsahuje 50 turistických map v měřítku 1:75 000 u jednotlivých návrhů tras a jednu přehlednou mapu v měřítku 1:1 000 000 na zadní desce. Samostatná mapa zobrazuje česko-polské pohraničí s přehledem navrhovaných tras v průvodci označených čísly. Průvodce neobsahuje přílohy. V části s pokyny pro turisty autor doporučuje zakoupení samostatné mapy poskytující podrobné informace o terénu a značení, např. mapy z edice Klubu českých turistů v měřítku 1:50 000 jednotlivých pohoří nebo z nakladatelství SHOCart turistické mapy Krkonoš v edičních řadách 1:40 000, 1:50 000 a 1:100 000.

Průvodce je věnován i polské části hor. Z 32 navrhovaných tras po Krkonoších se jich 5 věnuje pouze polskému území. Trasy jsou nazvány Na Sněžku z Polska, Tabule (Skalny Stół), Pomezní hřeben (Grzbiet Lasocki), Skalní útvar Korálky (Paciorki) a Vodopád (wodospad) Kamieńczyk a Szrenica. Šestá trasa, Cesta česko-polského přátelství, popisuje česká a polská zastavení. Mezi hlavní turistická střediska v polských Krkonoších autor řadí obce Jagniątków, Jakuszyce, Jarkowice, Karpacz, Kowary a Sklářskou Porubu (Szklarska Poręba).

Jakub Jagiello, Zapomniane miejsca Dolnego Śląska – Sudety Zachodnie – Przewodnik (Zapomenutá místa Dolního Slezska – Západní Sudety – Průvodce)

Průvodce po Západních Sudetech vydaný roku 2012 se zcela odlišuje od dosud analyzovaných průvodců. Svým zaměřením se řadí do příruček, které podávají návrhy pro specifický druh turistiky. Průvodce je určen náročným turistům, kterým nestačí klasické vycházky a túry v přírodě. Zkoumaná kniha chce připomenout zapomenutá místa a objekty, které jsou definovány jako ruiny málo známých lokací, např. technické památky, nebo místa s kuriózní historií. Druhým kritériem, které si průvodce stanovil, je místo natolik zajímavé, které chce turista za každou cenu navštívit. Příručka představuje především zříceniny hradů, zámků a panských sídel, kostely, hřbitovy, fortifikace, postindustriální objekty a ruiny šibenic či zahradních pavilonů.

Do počátku druhé světové války bylo na území Dolního Slezska (Dolny Śląsk) zhruba tři sta zámků a panských sídel. V roce 2012 jich zde zůstalo stát cca 70, z čehož se pouze 15 objektů zachovalo v dobrém stavu. V regionu bylo mnoho objektů zničeno a jedním z důvodů, proč především v Janovickém rudohoří (Rudawy Janowickie) a Krkonoších (Karkonosze), byl vznik mnoha průzkumných štol a později těžba uranu Sovětským svazem, kvůli kterému zanikly obce jako Budniki a Miedzianka.

Průvodce má měkkou vazbu V4 (šitá brožura). Čtyři pětiny přední obálky tvoří barevná fotografie protestantského kostelu v obci Żeliszów. Zbylou jednu pětinu zabírá černé pozadí, v horním levém rohu s bílou kresbou domu. Na pozadí s přesahem do fotografie se nachází bibliografické údaje v kontrastní bílé barvě písma. Zadní obálka obsahuje na třech pětinách tři barevné ilustrační fotografie zámku, kostelu a tunelu s hesly. Fotografie sloužily jako upoutávka na obsah knihy. Součástí je reklama na vydavatelství a čárový kód s číselným kódem ISBN. Oproti poutavému vzhledu obálky nepřináší publikace žádné originální grafické řešení stránek. V příručce je otištěno 121 černobílých fotografií, které ilustrují každý popisovaný objekt nebo zříceninu. Uprostřed knihy je vložena příloha s 36 barevnými fotografiemi vybraných míst nebo jejich architektonických detailů. Příručka má 127 stran a jazyk obsahuje odborné termíny, což je dáno zvolenou umělecko-historickou orientací tématu příručky. Autor přiložil na konec publikace slovník, který jednotlivé architektonické prvky vysvětluje.

Průvodce je rozdělen na tři části, které se zabývají jednotlivými místy v okolí Jelení hory a Valbřichu (Jelenia Góra a Wałbrzych), Lužickými horami a slezsko-lužickým pohraničím (Górna Łużyca i pogranicze śląsko-łużyckie) a třetí oblastí Kačavského podhůří (Pogórze Kaczawskie). V Krkonoších nebo jejich podhůří

se nachází obce Budniki, Gryfów Śląski, Jelení Hora (Jelenia Góra), Jeżów Sudecki, Kowary, Komarno, Karpacz, Kromnów, Lubawka, Miszkowice, Ogorzelec, Rozdroże Izerskie, Staniszków a Ściegny. Obce, které ležely od podhůří po Jelení Horu, jsou Barcinek, Boguszków-Gorce, Kamienna Góra, Gostków, Bukowiec, Ciechanowice, Czarny Bór, Dąbrowica, Dziwiszków, Lubiechowa, Miedzianka, Płoszczyna, Rybnica, Wojanów. S většinou ostatních zkoumaných polských průvodců má shodné turistické cíle Jelení Horu (Jelenia Góra), Kowary a Karpacz.

Všeobecnou část příručka neobsahuje. V předmluvě autor seznamuje čtenáře s účelem průvodce a vysvětluje, proč se místa stala opuštěnými a zchátralými. Turistické trasy známé z ostatních zkoumaných průvodců kniha neuvádí. Vybrané praktické informace turista našel v předmluvě nebo u jednotlivých míst. Možnosti ubytování a stravování průvodce nenabízí, ale součástí popisu objektů je dopravní dostupnost a u některých míst návaznost na turistické trasy.

Průvodce nabízí více než 120 opuštěných míst jako turistické zajímavosti. Zabývá se historií míst i samotných domů nebo zřícenin. Do polského území Krkonoš a jejich podhůří spadají první a třetí oblasti průvodce, ve kterých autor doporučuje k návštěvě zaniklou obec Budniki, pozůstatky lázeňských budov v obci Barcinek či opuštěný kostel v Boguszków-Gorce. Dále zámek, ruiny opatství a amfiteátru v obci Bukowiec, objekt sladovny bývalého pivovaru v místě Ciechanowice, ruiny hradu Czarny Bór, zbylý blok s věží neogotické rezidence ve vsi Dąbrowica, málo známý barokní zámek Dziwiszków, ruiny evangelického kostela v obci Gostków a jeden z nejstarších hřbitovů v Dolním Slezsku Gryfów Śląski. Jagiełło nabízí zříceniny kostela a rozhledny, kapli málo známého protestantského kostela, dobře zachovanou renesanční tvrz v Jelení Hoře (Jelenia Góra) a zapomenutý bývalý hostinec horníků ve vesnici Jeżów Sudecki.

Dále ruiny hradu, jeden z nejzachovalejších židovských hřbitovů, obelisk a německou válečnou továrnu na zbraně v Kamenné Hoře (Kamienna Góra). Ruiny zámku a železniční tunel v Kowarech, opuštěný dříve luxusní hotel Karpacz, budovu evangelického církevního sboru v obci Kromnów. Také doporučuje zámek, gotický katolický kostel a zříceninu protestantského kostela v obci Komarno. Zbytky kalvárie, jedno z největších vlakových nádraží v Polsku a čtyři kostely v malé vsi Lubawka, ruiny renesanční zámku Lubiechowa porostlé břečťanem a v důsledku těžby zaniklé město Miedzianka. Dřevo-hliněný dům sloužící od roku 1624 jako krčma a zříceninu protestantského kostela v obci Miszkowice, vodárenskou věž ve vesnici Ogorzelec, bývalé vápenky v místě s názvem Płoszczyna, ruiny dřevěné turistické chaty ve vsi

Rozdroże Izerskie, zříceninu hradu Rybnica, dobře zachovalou zříceninu hradu Staniszów, ruiny šibenice v Ściegny a obvodové zdi bývalého zámku Wojanów-Bobrow. Mnoho z doporučených míst najdeme i v polském průvodci z roku 1979.

Kniha nabízí seznam webových stránek, např. zámků ve Slezsku nebo památek Dolního Slezska. Příručka obsahuje několik inzercí na vydavatelství, které zkoumaného průvodce publikovalo. Součástí je reklama na vlastní webové stránky, které jsou virtuální verzi vydaných průvodců po opuštěných místech v Polsku. Průvodce obsahuje tři topografické mapy, které zobrazují místa uvedená k návštěvě podle vymezené oblasti v příručce. Českou část Krkonoš průvodce nezmiňuje.

Komparace

Ze šesti zkoumaných tištěných průvodců se jich pět věnuje tradičnímu zaměření turistiky v horách. Výjimkou je nejmladší polský průvodce, který se specializuje na atypický druh zážitku. Nenabízí pochody ani sportovní vyžití, ale zapomenuté nebo málo známé objekty v Dolním Slezsku. Protože byla místa převážně těžko přístupná, bylo vhodné navštívit je v teplejších ročních obdobích. Polovina vybraných průvodců byla vhodná pro celoroční využití, polovina primárně pro období od jara do podzimu. Česká příručka z roku 1996 a oba průvodce z roku 2012 navrhují pěší výlety, zatímco polská publikace z roku 1997 a obě příručky z roku 2003 nabízí informace o pěší turistice i zimních sportech.

Celkem pět průvodců má měkkou vazbu. Polské příručky z let 1997 a 2003 a česká kniha z roku 2012 jsou opatřeny měkkou vazbou V2 (lepená brožura). Český průvodce z roku 1996 a polský průvodce z roku 2012 má měkkou vazbu V4 (šitá brožura). Česká publikace roku 2003 byla publikována v pevné vazbě V9 s deskami z plastu. Všechny příručky nabízí zajímavý vzhled obálky či desek, které obsahují minimálně jednu barevnou fotografii u všech výtisků. Součástí desek české publikace z roku 2003 jsou tři malé barevné fotografie. U ostatních pěti průvodců tvoří celou, případně téměř celou, obálku fotografie. Jeden z nejzajímavějších designů má obálka nejmladší české příručky. Vhodné rozložení fotografie s výrazným pozadím i hesly pro upoutání pozornosti čtenáře doplňuje prohloubené ražení celé plochy obálky. Po roce 1989 se obecně proměnil vzhled publikací i jejich obsahu. Posun byl dán vývojem grafických technik, založením nových vydavatelství i potřebou zaujmout potenciálního kupce.

Texty všech průvodců jsou čtivé a srozumitelné. Polovina publikací obsahuje novotvary. Shodným novotvarem v polském průvodci z roku 1997 a v české příručce

z roku 2003 je pojem cykloturistika (turystyka rowerowa). Shodným neologismem v české a polské příručce z roku 2003 je označení paragliding. Podle sledovaných novotvarů lze doložit vývoj turistiky a vznik nových sportů na území Krkonoš po roce 1989. Všechny zkoumané publikace byly vydány po roce 1989, proto nejsou ovlivněny komunistickou ideologií.

Všechny průvodce mají obsah a rozsah do 240 stran. Nejméně (127 stran) má nejmladší zkoumaná polská příručka vydaná v roce 2012 a nejvíce (231 stran) má polský průvodce z roku 1997. Česká publikace vydaná v roce 1996 má 171 stran a česká kniha z roku 2003 má 144 stran. Polská příručka z roku 2003 má 208 stran a česká publikace publikovaná roku 2012 má 160 stran. Všechny publikace jsou strukturovány do dvou až pěti nečíslovaných částí. Polská příručka z roku 1997 je rozdělena na dvě části. Česká a polská kniha, obě publikované roku 2012, jsou rozděleny do tří oblastí. Česká příručka vydaná roku 2003 je rozdělena na čtyři části. Polské průvodce z let 2003 a 2012 jsou strukturovány do pěti částí.

Kromě polské publikace vydané v roce 2012 obsahují všechny ostatní analyzované průvodce všeobecnou část, která se zabývá rozložením, geologií, podnebím, vodstvem, faunou, flórou a historií Krkonoš. České průvodce z let 1996 a 2003 uvádí pojem rozsocha. Pouze česká kniha z roku 1996 zařazuje pohoří do západní části Sudetské horské soustavy, zatímco označení Sudety najdeme ve všech třech zkoumaných polských příručkách. Čtyři nejstarší průvodce pojednávají přímo o Krkonoších. Český průvodce z roku 2012 je věnovaný Krkonoším a Jizerským horám. Polská publikace z roku 2012 se zabývá Dolním Slezskem (Dolny Śląsk).

Všechny analyzované polské knihy doporučují k návštěvě hlavní turistická střediska polských Krkonoš Jelení Horu (Jelenia Góra), Kowary a Karpacz. Polské příručky z roku 1997 a 2003 navíc společně uvádí obce Sklářská Poruba (Szkłarska Poręba), Sosnówka, Podgórzyn, Przesieka a Sobieszów. Všechny české průvodce řadí mezi nejvýznamnější centra turismu českých Krkonoš obce Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Vrchlabí, Pec pod Sněžkou, Horní Maršov, Janské Lázně, Malou Úpu a Žacléř. České publikace z let 1996 a 2003 navíc společně uvádí Benecko, Vítkovice, Velkou Úpu, Mísečky a Svobodu nad Úpou. České příručky z let 1996 a 2012 navíc společně řadí mezi důležité body Černý Důl a Dolní Dvůr.

Kromě nejmladší polské příručky navrhují všechny ostatní průvodce turistické trasy pro pěší turistiky po Krkonoších. České publikace z let 1996 a 2003 a polská kniha z roku 1997 doporučují naučné přírodní stezky (dydaktyczne ścieżki przyrodnicze)

v Krkonošském národním parku. Kromě polského průvodce z roku 2012, který nenavrhuje turistické trasy, všechny ostatní zkoumané průvodce obsahují u jednotlivých tras časové údaje v hodinách nebo délkové údaje v kilometrech – případně oba. Polské příručky z let 1996 a 2003 uvádí podobný přepočít z kilometrů na českém značení na hodiny na polském značení. Polské příručky z let 1997 a 2003 i česká kniha z roku 2003 doporučují Cestu česko-polského přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czeskiej) a Hlavní sudetskou trasu (Główny Szlak Sudecki).

Česká publikace vydaná roku 1996 u většiny tras nabízí další varianty cest, po kterých mohl návštěvník pokračovat dále a které si mohl sám zvolit. Polovina průvodců se zabývá zimními sporty. Polský průvodce z roku 1997 a obě příručky vydané v roce 2003 se věnují možnostem lyžování. Novinkou ve vybraných zkoumaných průvodcích jsou navrhované trasy pro horskou cykloturistiku. Polská kniha publikovaná roku 1997 a česká brožura z roku 2003 navrhuje kromě pěších také cyklistické trasy.

Všechny příručky uvádí alespoň jednu ze tří vybraných analyzovaných praktických informací, kterými jsou dopravní dostupnost, možnosti ubytování a stravování. Všechny tři důležité praktické informace obsahuje polovina zkoumaných příruček. Informace o dopravní dostupnosti místa, možnostech ubytování i stravování představují české průvodce z let 1996 a 2003 a polský průvodce vydaný roku 1997. Polská publikace vydaná roku 2003 se zabývá dopravou a ubytováním, ale již ne stravovacími zařízeními. Česká kniha z roku 2012 představuje možnosti přenocování i stravování, ale kromě pojmenování příjezdových míst, kde bylo vhodné nastoupit trasu, neuvádí bližší informace o dopravní dostupnosti. Polský průvodce publikovaný v roce 2012 uvádí možnosti dopravní dostupnosti, ale již nezmiňuje objekty k ubytování a stravování. Zde je důvodem specifické zaměření průvodce. Zatímco u příruček s návrhy turistických tras bylo vhodnější zvolit vícedenní pobyt v Krkonoších, u průvodce s doporučením jednotlivých objektů jako samostatných cílů nenáročných na čas mohl turista poznávat památky v rámci jednodenních výletů. Polské průvodce z let 1997 a 2003 přináší možnost originálního přenocování na farmě a ve sklárně.

Všechny příručky obsahují vybraná místa, které autoři doporučovali navštívit jako turistické zajímavosti. Jediný průvodce, který se výrazně odlišuje typy míst i konkrétními objekty, je nejmladší polská příručka. Ostatní průvodce shodně doporučují přírodní útvary jako jezera, údolí, vrcholy hor, konkrétně např. Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), historické budovy, kostely a horské boudy. Všechny české průvodce uvádí společně např. Sněžku či vrchol Vysoké Kolo. České publikace vydané v letech 1996

a 2003 nabízí návštěvu muzeí a galerií, zatímco česká příručka z roku 2012 výhradně provázela návštěvníka po přírodě. Oba polské průvodce z let 1997 a 2003 doporučují k návštěvě zříceninu hradu Chojnik a kostelík Wang.

Každý analyzovaný průvodce je opatřen alespoň dvěma mapami. Polská kniha z roku 2003 obsahuje dvě mapy. Česká publikace z roku 2003 a polská kniha z roku 2012 zobrazují každá tři mapy. Česká příručka publikovaná roku 1996 obsahuje pět map. Česká kniha vydaná v roce 2012 obsahuje nejvíce map, celkem 51. Polská kniha vydaná roku 1997 má jako jediná příručka přílohy, které tvoří tři mapy. Celkem čtyři zkoumané průvodce doporučují k zakoupení mapu českých Krkonoš od Klubu českých turistů v měřítku 1:50 000. Návrhy najdeme v českých příručkách publikovaných v letech 1996, 2003 a 2012 i v polské publikaci z roku 2003, což dokládá propracovanost údajů a dlouhodobou oblíbenost mapy u turistů.

Kromě polské příručky vydané roku 2012 se všechny ostatní průvodce věnují druhé přeshraniční části Krkonoš. Pět průvodců navrhuje samostatné trasy pro území v sousedním státě. Vybrané publikace uvádí praktické informace, jako např. návrhy ubytování a stravování, kulturní vyžití či sportovní aktivity. Polovina příruček popisuje hlavní turistická střediska, která jsou shodná s obcemi v ostatních průvodcích. Až na nejmladšího polského průvodce z roku 2012, který má specifické zaměření cílového zážitku, si je ostatních pět analyzovaných příruček podobných ve stanoveném cíli i v rozložení obsahu.

Jednou z odlišností mezi českými a polskými průvodci je místní zaměření. Sedm z osmi českých průvodců a tři z osmi polských publikací se zabývají geomorfologickým celkem Krkonoš. Polovina polských průvodců řadí Krkonoše do geomorfologické oblasti Západních Sudet nebo do geomorfologické Sudetské soustavy. Všech osm polských a pět českých publikací popisuje Krkonoše jako součást Sudetského pohoří. Žádná z publikací nepracuje s označením Krkonoško-jesenická subprovincie. V prvním a třetím období byly publikovány příručky vhodné jak pro celoroční využití, tak i pouze pro pěší turistiku nebo vykonávání zimních sportů. Všechny publikace z druhé etapy se zabývají pěší turistikou a zároveň možnostmi lyžování. Z šestnácti zkoumaných průvodců se jeden specializuje na atypický druh zážitku – zapomenuté objekty.

Z hlediska vizuální poutavosti obálek knih jsou nejzajímavější příručky vydané v nejmladší etapě. Zároveň pouze u knih z třetího období najdeme originálně řešené grafické podoby obsahů příruček. Naopak publikace z nejstaršího období mají shodně

fádní vzhled. Druhá etapa se vyznačuje přechodem mezi dvěma výše uvedenými extrémy. Větší část průvodců publikovaných v druhém období se vizuálně přibližuje k příručkám z nejmladší etapy.

Jazyková rovina průvodců se v čase vyvíjela. Jazyk vybraných příruček v prvním období obsahuje archaismy a historismy, v druhé etapě užívá archaismy a v nejmladším období neologismy. Nejstarší texty jsou náročnější na porozumění, naopak průvodce vydané v třetí etapě jsou jazykově nejsrozumitelnější. Z osmi knih vydaných v době komunistického režimu je nadpoloviční většina textů ovlivněna propagandou, nejvíce v obou průvodcích z 50. let. Napříč etapami se měnilo názvosloví míst a objektů, především jako odraz ideologie. Kromě proměny názvů objektů se vyvíjel i jejich popis, zejména pokud vyhořely nebo byly zničeny.

Rozsahem nejobjemnější publikace byly vydány ve druhé etapě. Čtrnáct příruček je strukturováno na části, výjimku tvoří dva průvodce z nejstaršího období, které jsou rozděleny na číslované kapitoly. Kromě nejmladšího polského průvodce obsahuje ostatních patnáct knih všeobecnou část věnovanou přírodním podmínkám. Příručky popisují geografii, geologii, vodstvo, podnebí, faunu, flóru a historii Krkonoš. Termín rozsocha se objevuje ve všech českých průvodcích z první a druhé etapy a v nadpoloviční většině knih z třetího období. Patnáct ze šestnácti příruček navrhuje pěší turistické trasy po Krkonoších. Vybrané publikace doporučují trasy pro lyžaře a naučné přírodní stezky (dydaktyczne ścieżki przyrodnicze). Novinkou v knihách vydaných ve třetí etapě byly návrhy tras pro horskou cykloturistiku. Všechny analyzované průvodce pouze z druhého období uvádí u jednotlivých tras časové údaje v hodinách nebo délkové údaje v kilometrech – případně oba.

Příručky obsahují v různé míře tři zkoumané praktické informace, kterými jsou dopravní dostupnost, možnosti ubytování a stravování. Všechny knihy publikované pouze ve druhém období představují všechny tři analyzované praktické informace. Nejčastěji v průvodcích absentují stravovací zařízení. Publikace vydané ve třetím období poprvé přináší čtenáři kontakty na vybraná zařízení v podobě webových stránek.

Všechny české průvodce popisují jako důležitá centra turismu českých Krkonoš obce Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Žacléř, Pec pod Sněžkou, Horní Maršov a Janské Lázně. Knihy z prvního a druhého období navíc Svobodu nad Úpou a příručky z první a třetí etapy navíc Malou Úpu. Čtenář je dále v průvodcích často upozorňován na místa Benecko, Vítkovice, Velkou Úpu a Horní Mísečky. Na nejvýznamnějších turistických střediscích polských Krkonoš se všechny polské

příručky neshodnou. Ve všech etapách publikace doporučují obce Sklářskou Porubu (Szkłarska Poręba), Karpacz, Kowary, Slezské Teplice (Cieplice Śląskie), Jagniątków, Przesieka a Sobieszów.

Všechny analyzované průvodce seznamují čtenáře s vybranými místy, která doporučují navštívit jako turistické zajímavosti. Výjimku tvoří nejmladší polská kniha, která se výrazně odlišuje typy míst i konkrétními objekty. Ostatních patnáct publikací společně popisuje přírodní objekty, konkrétně např. Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), historické a církevní budovy, muzea a boudy. Další vybrané příručky čtenáře seznamují s možnostmi sportovního a kulturního vyžití. Většina českých publikací shodně uvádí nejvýznamnější dominanty jako vrchol Sněžky, horu Vysoké kolo nebo Mumlavský vodopád. Většina polských průvodců společně zdůrazňuje význam kostelíku (świątynia) Wang a zříceniny hradu (zamek) Chojnik. Důležitá letní a zimní střediska i konkrétní turistické cíle se v čase příliš neměnily.

Nadpoloviční většina příruček z prvního období se přeshraniční části Krkonoš nevěnuje. Chybějící podrobné informace o druhé straně hor můžeme vysvětlit ztíženými podmínkami cestování mezi Československem a Polskem v letech 1945–1960. Díky ustanovené turistické konvenci mohli turisté navštívit přeshraniční část Krkonoš snadněji než v předchozím vymezeném období, což se projevilo v množství publikovaných informací týkajících se druhé strany hor. Drtivá většina průvodců vydaných v druhé etapě se dotýká přeshraniční části Krkonoš. Vybrané polské a všechny české publikace doporučují jako jeden z cílů Cestu československo-polského přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czechoslowackiej). Pět z šestnácti zkoumaných průvodců navrhuje samostatné trasy pro území v sousedním státě. Platnost turistické konvence se nejvíce projevila v obou knihách publikovaných v 80. letech. Stejný počet příruček v druhém i ve třetím období se věnuje přeshraniční části Krkonoš. Polovina knih vydaná v nejmladším období doporučuje Cestu česko-polského přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czeskiej).

Závěr

Od počátků rozvoje horské turistiky v Krkonoších v 17. století, kdy byly na Sněžku třikrát ročně vykonávány pouti věřícími z české i slezské strany, se pohoří stalo na počátku 19. století turisticky nejfrekventovanější oblastí střední Evropy – oblíbenou u Čechů, Slezanů i Němců. K pěší turistice se v druhé polovině 19. století přidalo provozování zimních sportů a Krkonoše začaly dominovat ve střediscích zimních sportů díky nejlepším sněhovým podmínkám. Oblíbenost Krkonoš přetrvávala u návštěvníků i ve 20. století. Potenciál přírodního bohatství a výborných přírodních podmínek pro lyžování využilo Revoluční odborové hnutí (ROH), které začalo od roku 1948 organizovaně řídit odborové rekreace v masovém měřítku. Oblast Krkonoš se stala populární díky turismu spojenému s rekreačními aktivitami a s výběrovou závodní rekreací ROH.

Ke snadnějšímu vykonávání turistiky pomohla v Československu a Polsku vyhláška č. 29/1956 Sb. o pohraničním turistickém ruchu, která od roku 1961 zpřístupnila návštěvníkům oblast Krkonoš a o rok později Podkrkonoší. Ustanovená konvence umožňovala vykonávat přeshraniční turistiku návštěvníkům po obou stranách hranice a dovolovala turistům podniknout s omezeními krátkodobé cesty k sousedům. Změnu v podmínkách cestování přinesla sametová revoluce. I přes nabytou svobodu cestování po celém světě zůstaly Krkonoše jednou z nejnavštěvovanějších horských oblastí v tuzemsku i Polsku.

Diplomová práce si kladla za cíl přispět ke zkoumání problematiky cestovního ruchu a to s důrazem na ustanovenou československo-polskou turistickou konvenci, která návštěvníkům výrazně usnadnila od roku 1961 cestování v česko-polském pohraničí. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak se v čase měnil způsob psaní o Krkonoších, jaká doporučení turistům průvodce nabízely a na jaké konkrétní turistické cíle se zaměřovaly. Jak se průvodce vyvíjely, jaké měly společné a rozdílné rysy a jak se v příručkách odrazila platnost československo-polské turistické konvence. Prostřednictvím analýzy a následné komparace jsem se pokusila zachytit problematiku cestovního ruchu v českých a polských tištěných průvodcích po Krkonoších, což umožnilo vytvořit ucelený přehled o způsobu psaní o Krkonoších v turistických průvodcích.

Vzhledem k většímu rozsahu některých příruček bylo nutno na samém počátku stanovit kritéria analýzy. Zaměřila jsem se na šest stejných oblastí, které mohly vybrané

průvodce publikované v letech 1945–2019 obsahovat. Jednalo se o všeobecnou část (příroda a historie Krkonoš), turistické trasy, praktické informace (ubytování, stravování, dopravní dostupnost), turistické zajímavosti, četnost map a informace o druhé (přeshraniční) části hor.

Pozornost byla věnována jednotlivým průvodcům po české a polské straně Krkonoš s následným rozbořením jejich obsahu. Nejvíce mě zajímalo, jak se v příručkách měnila doporučení turistům a zaměření na konkrétní turistické cíle. Zároveň mě zajímalo, jak se v průvodcích odrážela doporučení navštívit druhou stranu Krkonoš podle období, ve kterých se měnily podmínky vycestovat do sousedního státu. Předpoklad, že se způsob psaní o Krkonoších a doporučované cíle v průběhu času výrazně neměnily, se potvrdil.

Průvodce byly rozděleny do třech etap, ve kterých se lišily podmínky cestování do pohraniční a přeshraniční části Krkonoš. Nejobtížnější možnost navštívit sousední zemi platila od počátku zkoumaného období práce do roku 1960, tedy v první vymezené etapě. Jistá změna přišla společně s vyhláškou o pohraničním turistickém ruchu, jež umožňovala vykonávat československým a polským návštěvníkům přeshraniční turistiku po obou stranách hranice v oblasti Krkonoš. Druhé období od roku 1961 skončilo v obou státech společně s komunistickou nadvládou roku 1989. Třetí etapa, vymezená lety 1990–2019, představovala pro občany obou zemí nejdostupnější možnosti cestování do zahraničí.

Jedním z rozdílů mezi vybranými českými a polskými průvodci je místní zaměření. Zatímco se sedm z osmi českých průvodců zabývá geomorfologickým celkem Krkonoš, totožnému území se věnují pouze tři z osmi polských publikací. Polovina polských příruček popisuje geomorfologickou oblast Západních Sudet (Krkonošskou) nebo geomorfologickou Sudetskou soustavu (Krkonoško-jesenickou subprovincii). Všechny osm polských a pět českých publikací řadí Krkonoše do Sudetského pohoří. Ani jediná kniha neobsahuje v textu označení Krkonoško-jesenická subprovincie. Z výše uvedených informací je patrné, že původně výhradně geografický název Sudety zůstal v polské literatuře od druhé poloviny 20. století běžným označením oblasti, zatímco v české literatuře pouze přiznaným faktem, obecně spíše spojovaným s dějinami 20. století.

V druhé etapě (1961–1989) se všechny příručky zabývají pěší turistikou a zároveň možnostmi vykonávání zimních sportů. V prvním (1945–1960) a třetím (1990–2019) období byly vydány průvodce vhodné pro celoroční využití i příručky pouze pro pěší turistiku nebo výhradně lyžování. V nejmladší etapě se objevil průvodce,

který se specializuje na atypický druh zážitku – zapomenuté objekty. Dokládá specializaci průvodců posledních dvou desetiletí, která vznikla z podnětu náročných turistů, jimž už nestačí klasické procházky a horské túry.

Ve vymezených etapách se výrazně měnil vývoj designu publikací. Příručky vydané v prvním období mají podobný prostý vzhled. V druhé etapě je znatelný rozdíl, kdy mají dvě třetiny publikací na obálce nebo deskách výraznou barevnost či barevnou fotografii přírody. Jednu třetinu vzhledu knih tvoří jednobarevné pozadí a prostý zevnějšek. V první ani druhé etapě nenajdeme originální řešení grafické podoby obsahu knih. Třetí období vykazuje zajímavou a poutavou podobu obálky či desek všech příruček. Po roce 1989 se proměnil design publikací i jejich obsahu. Změna přišla společně s rozvojem grafických technik, založením soukromých vydavatelství i nutností zaujmout potenciálního kupce.

V průvodcích se odráží vývoj českého i polského jazyka. První období obsahuje příručky, jež v textu využívají personifikaci, poetismus, archaismy, historismy a citové zabarvení. Texty jsou obecně náročnější na porozumění a v obou průvodcích z 50. let se silně odráží komunistická propaganda. Texty všech průvodců vydaných v druhém období jsou čtivé a přehledně uspořádané. Jediná z šesti příruček obsahuje archaismy. Ačkoli všechny knihy zařazené do druhého období vznikly v době komunistického režimu, jedna třetina průvodců není ovlivněna propagandou. Naopak texty dvou třetin příruček jsou zatíženy ideologií. V průběhu desetiletí se vyvíjelo názvosloví míst a objektů, zejména z důvodu užití komunistické propagandy a následného navrácení původních názvů. Měnil se i popis bud, především pokud byly přestavěny či vyhořely. V nejmladší etapě obsahuje polovina publikací novotvary, podle nichž lze doložit vývoj turistiky a provozování nových sportů na území Krkonoš po roce 1989.

V prvním období chybí polovině příruček obsah a stejná část knih má rozsah do 40 stran. Nejrozsáhlejší publikace byly vydány v druhé etapě, kde měly dvě třetiny průvodců od 308 do 488 stran. Ve třetím období byly všechny příručky publikovány s rozsahem do 240 stran. Dva průvodce z nejstarší etapy jsou rozděleny na číslované kapitoly. Kromě nich jsou všechny ostatní knihy strukturovány na části. V první i druhé etapě obsahují všechny analyzované publikace všeobecnou část, která čtenáře seznamuje s přírodními podmínkami. Průvodce ve třetí etapě, až na jedinou výjimku atypického zaměření příručky, uvádí obecný oddíl také. Celkem patnáct z šestnácti publikací popisuje geografii, geologii, vodstvo, podnebí, faunu, flóru a historii Krkonoš. V prvním

a druhém období uvádí všechny české knihy termín rozsocha, ve třetím období pojem najdeme ve dvou ze tří příruček.

Kromě nejmladší polské příručky navrhuje ostatních patnáct průvodců pěší turistické trasy po Krkonoších. Ve všech etapách se objevují knihy s doporučením terénu pro lyžování. Vybrané publikace v druhém a třetím období doporučují k návštěvě naučné přírodní stezky (dydaktyczne ścieżki przyrodnicze) v Krkonošském národním parku. V nejmladší etapě autoři příruček nově navrhli trasy pro horskou cykloturistiku. Všechny průvodce pouze z druhého období představují u jednotlivých tras časové údaje v hodinách nebo délkové údaje v kilometrech – případně oba.

Všechny publikace vydané pouze v druhé etapě uvádí všechny tři vybrané analyzované praktické informace, kterými jsou dopravní dostupnost, možnosti ubytování a stravování. Příručky z prvního a třetího období obsahují vybrané praktické informace pro turisty. V nejstarší etapě našel čtenář všechny tři údaje v jedné čtvrtině knih. V nejmladším období byl seznámen se všemi třemi důležitými praktickými informacemi v polovině příruček. Nejčastěji, v pěti případech, chybí návrhy možností stravování. Třetí etapa přinesla novinku v podobě nabídky originálního přenocování na farmě nebo ve sklárně. Zároveň u vybraných zařízení najdeme poprvé jako kontakt webové stránky.

Všechny etapy řadí mezi nejvýznamnější centra turismu českých Krkonoš obce Harrachov, Rokytnici nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Žacléř, Pec pod Sněžkou, Horní Maršov a Janské Lázně. Průvodce z prvního a druhého období mezi výše uvedená centra navíc zařazují Svobodu nad Úpou a příručky z první a třetí etapy navíc přidávají Malou Úpu. Dále se v publikacích často objevují místa Benecko, Vítkovice, Velká Úpa a Horní Mísečky. Na nejdůležitějších turistických střediscích polských Krkonoš se všechna zkoumaná období neshodnou. Ve všech třech etapách se u vybraných průvodců objevují obce Sklářská Poruba (Szkłarska Poręba), Karpacz, Kowary, Slezské Teplice (Cieplice Śląskie), Jagniątków, Przesieka a Sobieszów.

Šestnáct zkoumaných příruček obsahuje vybraná místa, která bylo vhodné navštívit jako turistické zajímavosti. Jediný průvodce, který se výrazně odlišuje typy míst i konkrétními objekty, je nejmladší polská kniha. Ostatní publikace společně doporučují navštívit přírodní objekty, konkrétně např. Sněžné jámy (Śnieżne Kotły), historické a církevní budovy, muzea a boudy (horské chaty). Další vybrané příručky popisují možnosti sportovního a kulturního vyžití. Většina českých publikací shodně zdůrazňuje dominanty jako vrchol Sněžky, horu Vysoké kolo nebo Mumlavský vodopád. Většina

polských průvodců společně doporučuje navštívit kostelík (świątynia) Wang a zříceninu hradu (zamek) Chojnik. Jak hlavní turistická letní i zimní střediska, stejně tak konkrétní cíle se v čase příliš neměnily. Na vývoji použití typu vazby ani na četnosti výskytu map a příloh se jednotlivá období neprojevala.

Až na drobné zmínky o polském území v české knize z 50. let se přeshraniční části Krkonoš první etapa nevěnuje. Protože bylo cestování do zahraničí mezi lety 1945–1960 nejobtížnější, absence doporučení navštívit přeshraniční stranu hor je toho logickým důsledkem. Pět ze šesti průvodců se v druhé etapě alespoň několika body dotýká druhé strany Krkonoš, kterou mohli návštěvníci díky ustanovené turistické konvenci navštívit snadněji než v předchozím vymezeném období. Třetina příruček se detailně zabývá pohraniční a přeshraniční částí hor. Pět ze šestnácti průvodců navrhuje samostatné trasy pro území v sousedním státě. Vybrané polské a všechny české publikace doporučují Cestu československo-polského přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej).

Platnost turistické konvence se nejvíce projevila v knihách publikovaných v 80. letech jak na české, tak na polské straně Krkonoš. Na základě analýzy a následné komparace vybraných průvodců lze konstatovat, že se význam konvence v příručkách vydaných mezi lety 1961–1989 prokázal. Obě zkoumané příručky z 80. let navíc mohly sloužit jako vhodný pomocník při vykonávání turistiky na druhé straně hor za státní hranicí.

Stejný počet průvodců z druhé etapy se věnuje přeshraniční části Krkonoš i ve třetím období. Oblíbenost Cesty československo-polského přátelství přetrvávala i po roce 1989. Po sametové revoluci získala trasa nové označení Cesta česko-polského přátelství (Droga Przyjaźni Polsko-Czeskiej). Polovina knih vydaná v nejmladším období doporučuje stezku jako jeden z cílů pobytu v horách. Zajímavým závěrem výzkumu je fakt, že stejný počet příruček uvádí informace o druhé straně Krkonoš jak v období svobody, tak v době komunistického režimu. Ačkoli ve dvou ze tří vymezených etap rozdělovala Krkonoše hlídaná státní hranice, ustanovená turistická konvence dokládá význam Krkonoš jako celku.

Seznam pramenů a literatury

Tištěné prameny

- ADAMCZAK, Sławomir, *Karkonosze polskie i czeskie. Przewodnik*, Warszawa 2003.
- CZERWIŃSKI, Janusz – MAZURSKI, Krzysztof R., *Sudety. Sudety Zachodnie*, Warszawa 1983.
- DVOŘÁK, Jiří a kol., *Krkonoše. Turistický průvodce*, Jilemnice 1996.
- HORÁK, Václav a kol., *Krkonoše. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1980.
- CHANAS, Ryszard - CZERWIŃSKI, Janusz, *Sudety. Przewodnik*, Warszawa 1979.
- CHYSKÝ, Jiří, *Krkonoše. Oblastní turistický průvodce*, Praha 1959.
- JAGIEŁŁO, Jakub, *Zapomniane miejsca Dolnego Śląska. Sudety Zachodnie. Przewodnik*, Warszawa 2012.
- MALEREK, Mariola, *Karkonosze (polska i czeska strona)*, Piechowice 1997.
- NOVÁKOVÁ, Marcela – NOVÁK, Zdeněk, *Průvodce po České republice. Krkonoše*, Praha 2003.
- PODHORSKÝ, Marek, *Krkonoše a Jizerské hory*, Praha 2012.
- VACH, Vít, *Krkonoše. Turistický a lyžařský průvodce*, Svoboda nad Úpou 1946.
- WALCZAK, Wojciech, *Sudety. Przewodnik narciarski*, Warszawa 1953.
- SOBAŃSKI, Marian, *Karkonosze*, Warszawa 1947.
- STANĚK, Josef, *Krkonoše a Podkrkonoší*, Praha 1975.
- STANĚK, Josef, *Krkonoše a Podkrkonoší. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1968.
- STEC, Tadeusz, *Szklarska Poręba i okolice. Michałowice. Jagniątków. Sobieszów*, Warszawa 1963.

Literatura

- BAŠTA, Jiří – ŠTURSA, Jan, *50 let Krkonošského národního parku*, Vrchlabí 2013.
- CENIAN, Wiesława – URYGA, Kamila – ŁABOREWICZ, Ivo, *Polskie przewodniki turystyczne po Ziemi Jeleniogórskiej*, Jelenia Góra 1991.
- ČORNEJOVÁ, Alžběta, *Dovolená s poukazem. Odborové rekreace v Československu 1948–1968*, Praha 2014.
- DOSTÁL, Josef, *Krkonoše*, Praha 1954.

- FALTUSOVÁ, Kateřina, *Mapování Skiareálu Špindlerův Mlýn a zimních pohybových aktivit v této destinaci pro osoby s tělesným a zrakovým postižením*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2019.
- FLOUSEK, Jiří – HARTMANOVÁ, Olga – ŠTURSA, Jan, - POTOCKI, Jacek (edd.), *Krkonoše. Příroda, historie, život*, Praha 2007.
- FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013.
- GARGELA, František a kol., *Turistika, sport a rekreace v Krkonoších*, Praha 1955.
- HANSGUTOVÁ, Ivana, *Komparace a strukturální analýza turistických průvodců Číny*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2021.
- HARTWICH, Mateusz, *Východní Němci v Krkonoších v letech 1945–1970*, *Soudobé dějiny* XVII (3), 2010, s. 349–368.
- HERZA, Filip, „*Pookřát na čerstvém horském vzduchu.*“ *Zážitky prvních turistů v českých cestopisech a tištěných průvodcích po Krkonoších 19. a počátku 20. století*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Praha 2009.
- HLAVATÁ, Eva a kol., *Informační prameny. Terminologický slovník*, Praha 1979.
- CHYSKÝ, Jiří – SKLANÍK, Milan, *Základy turistiky*, Praha 1955.
- JIRÁSKO, František, *Tadeusz Stec – legenda polské turistiky*, *Krkonoše. Jizerské hory* 49 (2), 2016, s. 47.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008.
- KLOMÍNSKÝ, Břetislav, *Dostupnost vrcholu Sněžky*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2010.
- KOUTNÁ, Lucie, *Vývoj turistického průvodce jako knižního žánru u nás do roku 1989*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého, Olomouc 2018.
- KIRSCHOVÁ, Jana, *Historie a současnost lyžařského běhu Krkonošská 70*. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Praha 2007.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Natálie, *Obraz města a jeho komunikace*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2019.
- LANGEROVÁ, Zuzana, *Role knižního průvodce v cestovním ruchu*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno 2017.
- LOKVENC, Theodor, *Krkonošské hřebeny*, Hradec Králové 1960.
- MELICHAR, Václav, *Dějiny Polska*, Praha 1975.
- MITRUSOVÁ, Nicola, *Historie a vývoj sportovního cestovního ruchu v oblasti centrálních Krkonoš*. Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2020.

ORNSTOVÁ, Kateřina, *Historie turismu Harrachova*. Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2016.

PAZDERA, Martin, *Češi a horský turismus*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2017.

PŘIBÁŇ, Michal, *Česká literární nakladatelství 1949–1989*, Praha 2014.

SIEMASZKO, Waldemar, *Przewodnictwo oraz ratownictwo górskie w Karkonoszach*, Szklarska Poręba 1964.

SIEMASZKO, Waldemar, *Przewodnictwo zorganizowane w Karkonoszach (1948–1961)*, in: 35 lat Koła przewodników sudeckich, Janusz Cwen – Andrzej Grzelak (edd.), Jelenia Góra 1988, s. 2–3.

STEC, Tadeusz, *Karkonosze. Obszar konwencji turystycznej w CSRS*, Warszawa 1962.

STEC, Tadeusz – WALCZAK, Wojciech, *Karkonosze. Monografia krajoznawcza*, Warszawa 1962.

SÝKORA, Bohuslav, *Krkonošský národní park*, Praha 1983.

ŠTEMBERK, Jan, *Pešky, na lyžích, na kole, lodi či autem. K dějinám československé turistiky v letech 1945–1968*, Pelhřimov 2017.

VOTOČEK, Václav, *Průvodce historií turistiky na Semilsku*, Semily 1998.

VOTRUBEC, Ctibor – ČEŘENSKÝ, Mířa, *Turistická oblast polských Krkonoš v rámci československo-polské konvence. Dodatek k průvodci Krkonoše*. Praha 1963.

VRBKA, Matěj, *Zhodnocení česky psaných knižních turistických průvodců na Indonésii*. Bakalářská práce, Vysoká škola polytechnická Jihlava, Jihlava 2013.

WENIG, Jan, *Úmluva o pohraničním turistickém ruchu. Československo-polská turistická konvence*, Praha 1956

WIECKOWSKI, Marek, *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Warszawa 2010.

Články dostupné online

MATEUSIAK, Andrzej, Legitymacje i zaświadczenia przewodnickie, s. 1–3, dostupné online (<http://www.przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/archiwum/legitymacje.pdf>), [citováno k 25. 01. 2021].

POTOCKI, Jacek, Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej, s. 1–6, dostupné online (<http://przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/wyszperane/zagospodarowanie.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].

PAPIERNIAK, Witold, Historia turystyki w Sudetach, s. 1–24, dostępne online (<https://skpswroclaw.files.wordpress.com/2017/11/historia-turystyki-papierniak.pdf>), [citováno k 26. 01. 2021].